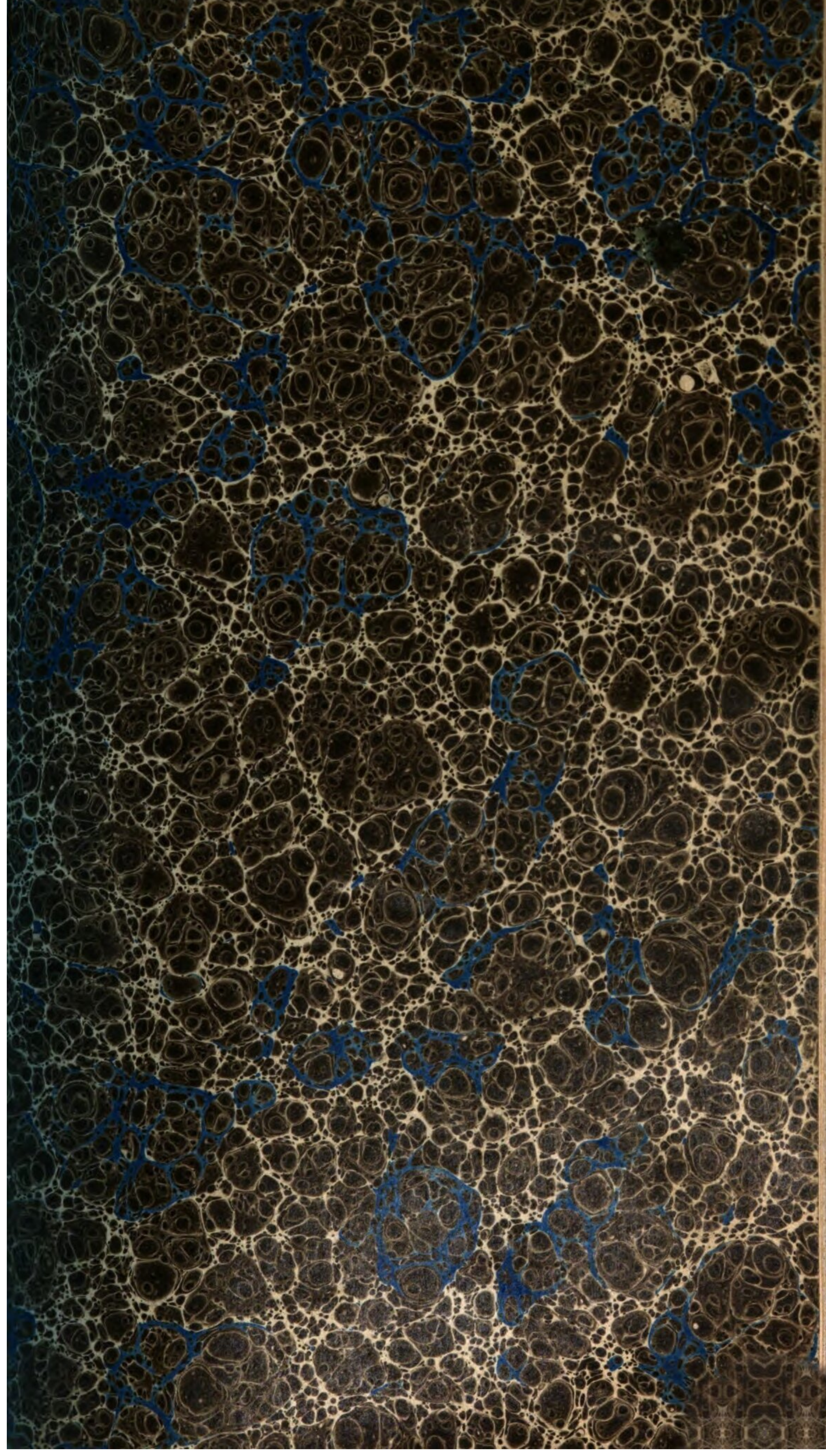

Exeg. 100⁵

Bartholot

CRISTOFORO

LEONHARD RENTHOLDT

APOTOMORVNOV

ARTATE

IN

COMPENDIUM

REDACTA ORIENTATIONIS

ALVATATA

B. LEONHARD RENTHOLDT

LEONHARD RENTHOLDT
LEONHARD RENTHOLDT
LEONHARD RENTHOLDT

LEONHARD

LEONHARD RENTHOLDT

LEONHARD

**CHRISTOLOGIA
IVDAEORVM IESV
APOSTOLORVMQVE
AETATE**

**IN
COMPENDIVM
REDACTA OBSERVATIONIBVSQVE
ILLVSTRATA**

D. LEONHARD BERTHOLDT

**THEOLOGIAE PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO IN LITERA-
RVM VNIVERSITATE REGIO-BAVARICA ERLANGENSI ET
TEMPLI ACADEMICI ANTISTITE.**

ERLANGAE

SVMTIBVS IO. IAC. PALM.

MDCCXI.

CHRISTOLOGIA

IVD A FORVM IESV

APOSTOLORVM

ARTATE

IN

COMPLENDIM

RETRACTA OBSERVATIONIBUS

ILLVSTRATA

BIBLIOTHECA

REGIA

MONACENSIS

LIBRARIUS

SAINTS 10. 100. 1000.

MDCCCX

*Vt mos fert antiquus, succinctam vitae meae
historiam subjungam.*

In lucem vitae susceptus sum *Emskirchae*, fori
amoenissimi in terris olim Baruthinis inferioribus
prope *Neostadium ad Ayssum* siti, die VIII. Maii
1774, patre *Georgio Leonhardo Bertholdt*, consule praefecturae, ac matre *Maria
Barbara* e gente *Kandeliana*. Primis diui-
nae et humanae doctrinae ac disciplinae elementis
in schola patria imbutus, annum duodecimum agens,
relicta parentum optimorum adhuc superstitum, ob
probitatis et virtutis exemplum ac singularem in
me juste educando positam curam pietate mea ac
amore dignissimorum, domo, *Neostadium* migraui
atque *scholae*, quam vocarunt, *principalis* ibi flo-
rentis ciuibus ab illius Directore acInspectore *M.
G. Ch. Oertelio* I., Viro post fata longe Cele-
berrimo, adscriptus sum. In hac vrbe vicina al-
terum quasi patrem inueni in auunculo meo, *I. G.
Engelhardt*, Viro honesto ac Senatore dignissimo,
qui per tres et quod excurrit annos in domum
suam

suam me excepit, measque res pie ac sapienter moderatus est ac rexit. Peractis autem illis contubernalem me fecit *Celeberrimus ac Doctissimus I. G. Raab*, tunc temporis scholae Neostadiensis Collega tertius, nunc vero illius Rector Ornatissimus. Quantum huius Viri, doctrinae et eruditionis laude florentissimi, institutionibus publicis et priuatis ad discessum meum vsque continuatis debeam, ore haud facile possum exprimere. Praesertim eam ob causam illum de me optime meruisse semper animo grato profitebor, quod ille in scholis domesticis lingua hebraica meliori ac saniori methodo docenda mihi praeiuit atque huius idiomatis penetralia, id est, ingenium ac indolem veram mihi aperuit et reclusit. Praeter hunc virum amicitiae sacro vinculo postea mihi conjunctissimum in perdiscendis variis, quae scholis tractari solent, scientiis hos habui sensim sensimque duces fidelissimos atque pia mente grataque memoria haud minus colendos, *Mich. Roeselium*, Scholae Collegae quartum, jam longe abhinc vita defunctum, *Mich. Schauflerum*, primitus Scholae Adjunctum et posthac ecclesiae cathedralis ad S. Leonhardum Diaconum, nunc vero apud *Baudenbachenses* Pastorem vigilantissimum mihique amicissimum, *Chr. Theod. Oertelium* III., postremo scholae Adjunctum, deinde Professore Matheseos in Gymna-

na-

nasio illustri Christiano - Ern. Baruthino Celeberrimum, in praesens autem tempus *Diespeci* verbi diuini Ministrum optime meritum, *J. C. F. Wernleinium*, Scholae Collaboratorem, deinde Licei, quod *Wunsiedeliae* floruit, Rectorem Celeberrimum, in praesenti vero Pastorem apud Untersteinachenses Ornatissimum, *M. J. F. Gabrielem*, primitus Collegam scholae tertium, postea Conrectorem, nunc autem ecclesiae *Stübacensis* Praepositum, Virum suauissimum et humanissimum mihiq̃ue et necessitudinis et amicitiae vinculo conjunctissimum, atque *Ch. A. Oertelium* II., illius in scholae Conrectoris munere gerendo antecessorem, postea *Stübaci*, tandemque *Emskirchae* Pastorem fidelissimum, virum ingenii, eruditionis et styli bene latini laude aequae clarum, ante hunc fere annum autem morte praematura rebus humanis exemptum. Praecipuum vero ac insigne prouidae Dei curae argumentum semper habebo ac laudabo, quod vltimo vitae meae scholasticae anno contigerit ab ore *Viri Summum Reuerendi D. J. F. Degenii* pendere, vtpote qui in locum *Oertelii*, scholae Directoris, ad beatorum sedes euecti, successerit. Huic viro excellentissimo, qui postea eminentius Professoris primarii Gymnasii Baruthini Christiano - Ernestini et Assessoris senatus supremi ecclesiastici munus obiiit, quemque haud sine gloriatione ac gaudio inter fau-

fautores meos ac amicos numerare possum, inter alia, quibus et publicis institutionibus et consiliis priuatis de me optime meritus est, id cumprimis gratum acceptumque refero, quod ille animum meum literaturae cum antiquioris tum recentioris amore atque studio in rebus ad literas pertinentibus ad maiora altioraque adspirandi incendit. Praeterlapsis sex annis, e quo scholae neapolitanae nomen dederam, anno 1792. ineunte mense Aprili post specimen haud male peractae vitae scholasticae Consistorii Baruthini Assessoribus, inter quos adhuc Virum Summe Venerandum *D. J. Kappium*, jam Potentissimi ac Augustissimi Bavariae Regis consiliarium Praefecturae ad Moenum ecclesiasticum deveneror atque inter fautores meos ac amicos insigni loco habeo, in examine publico data, — *Erlangam* petii atque a *Viro Illustri et Amplissimo A. F. Pfeiffero*, Linguarum Orientalium Professore p. o. Celeberrimo et Bibliothecae academicae Directore laudatissimo, eo tempore Prorectore Vniuersitatis Magnifico, in album ciuium academicorum receptus sum. In hac Musarum sede, cui Deus T. O. M. semper faueat, per quadriennum tam publice quam priuatim in rebus theologicis vsus sum institutionibus *b. Seileri*, *S. V. Haenleinii*, nunc Senatui Augustissimi et Potentissimi Bauariae Regis supremo ecclesiastico a consiliis,

siliis, et *S. V. Ammonii*, h.t. Prorectoris Academiae Magnifici deque me omnibusque rebus meis optime meriti, in disciplinis philosophicis *Viri Illustris et Amplissimi J. F. Breyeri*, a consiliis aulicis et Professoris Philosophiae ac literarum elegantiorum Celeberrimi, ac *M. G. F. Goesii*, tum temporis Doctoris scientiarum philosophicarum privati, jam vero Gymnasii Vlmensis Directoris Ornatissimi, in rebus historicis *Viri Illustris et Amplissimi J. G. Meuselii*, Consilarii aulici et Professoris Historiarum Celeberrimi, *M. J. G. F. Papstii*, isto tempore Professoris Philosophiae o. p., nunc autem *διοικησεως* Cadolzburgensis Decani atque pastoris Zirndorfensis summe Venerabilis, atque in Philologia sacra et profana *Viri Illustris ac Amplissimi A. F. Pfeifferi*, a consiliis aulicis et Professoris LL. O. O. Celeberrimi, et *F. G. Hagenii*, tunc temporis disciplinarum philologicarum doctoris privati, postea Professoris Philosophiae extraordinarii, in praesenti vero Sacrorum Dottenheimensium Antistitis fidelissimi. Huius loci haud esse potest, vt in laudes horum Virorum, quos jam de innumeris aliis immortaliter meritos esse satis constat; excurram, cum plurimis eorum nunc communis muneris ac officii vinculo et honore me junctum videam atque illorum modestiae, bene meritorum coronae excelsissimae, molestus fieri

nolim. Attamen non a me impetrare possum, quin gratissimum animum publice testificarer Viris S. S. V. V. et Ampl. *Haenleinio*, *Ammonio* et *Pfeiffero*, quorum utrique priores singulari cura, sicuti in omnibus aliis, ita cumprimis in rebus ad munus concionatoris pertinentibus bene perdiscendis et doctrina publica et consiliis priuatis egregie me adjuuerunt, hic vero cum scholis priuatis-
simis per biennium et quod excurrit continuatis tum in colloquiis domesticis et familiaribus, quorum instituendorum pro ea, quae in illo est, humanitate per omne tempus copiam mihi fecit largissimam, Veteris Orientis et linguas et ingenium profundissimum adeundi et exhaustiendi idoneum me fecit. Absoluto cursu academico, *Amplissimum* adii *Philosophorum Ordinem*, ut me Summis suis Honoribus augeret et ornaret, quam ob causam, examine rite instituto defunctus, cathedram adscendi et, dissertatione hunc in finem exarata publice defensa, a Viro *Amplissimo et Illustri G. Chr. Harlesio*, Consiliario aulico et Literarum Graecarum et Romanarum Professore p. o. Celeberrimo, ob multa ac praeclara fauoris in me argumenta quolibet anno maiorem in modum exhibita ad cineres usque a me pie colendo, solemniter d. 16. Dec. 1796. Doctor Philosophiae et LL. A. A. Magister creatus et renuntiatus sum. Quo facto, quamuis
jam

jam, auctore *Ill. ac Ampl. Pfeiffero*, vitae
 academicae in posterum eligendae consilium animo
 agitauerim et vltimo, quo ciuibus huius nostrae
 academiae adnumeratus eram, tempore nonnullis
 commilitonibus familiaribus in lingua arabica eru-
 diendis operam nauauissem, attamen Erlangae di-
 cens vale ad larem meum familiarem redii atque
 quatuor et quod excurrit annos apud parentes opti-
 mos *Emskirchae* commoratus sum. Quod tempus for-
 tunatissimum quantum mihi dedit otii, in eo non lan-
 gui sed contuli illud pro virilibus ad curatius tractan-
 das sacras literas ac doctrinas. Vt concionnandi li-
 centiam nanciscerer jam primis post discessum meum
 mensibus ex lege regia in Tentamine, a *b. Seilero*
 jussu Senatus Supremi ecclesiastici Baruthini vica-
 rio nomine instituto, virium mearum rationem red-
 didi atque deinceps vicibus perquam multis cum
Emskirchae tum *Langenzennii*, *Fori Erlbaci* aliis-
 que vicinis parochiis apud populum christianum
 publice loquutus sum. Permulum et frugis et vo-
 luptatis etiam ex eo in me redundauit, quod *b.*
M. Ch. A. Oertelio II., Pastore Emskirchensi,
S. V. M. J. G. Gl. Koehlero, tunc temporis
 Decano Langenzennensi, nunc Suobacensi, Viro
 Eruditionis et Humanitatis laude quam maxime
 conspicuo, *S. V. M. F. Gl. Oettero*, Fori Erlbaci
 Decano meritissimo, Viro doctissimo et suauissimo,
 quem

quem nunquam sine obseruantia nomino, *J. T. Ap-
poldo*, Laubendorfensium, dum inter viuos esset,
pastore fidelissimo, Viro ob ingenii acuti atque per
literas, quas vocant, humaniores bene exculti vir-
tutes summo opere laudando, atque b. *J. M. Dorf-
müllero*, Capituli Bayersdorfensis olim Seniore
et Monachauraci Pastore optime merito, patrueli meo
ob animi vitaeque probitatem ac pietatem etiamnum
post fata quam maxime amabili, saepissime vten-
di copia ac potestas mihi data erat. Quum autem
occasionem Erlangam reuertendi opportune mihi
oblatam viderem, secunda vice domum paternam
reliqui et anno 1800 ad exitum vergente *Erlangam*
me contuli et ad ambiendum munus academicum
sedulo me accinxi. Accidit vero, quod per mor-
bum grauiorem et diuturniorem impeditus demum
mense Januario Anni 1802. facultatem legendi, dis-
sertatione publice defensa, acquirerem; sequente
anno, mense Octobri, *Amplissimus Philosophorum*
Ordo post oblatam examinique publico subjectam
nouam Dissertationem Collegae *Adjuncti* honoribus
ac priuilegiis me auxit, et Anno 1805., commen-
dante et annuente Senatu Academico, ab *Augu-
stissimo et Potentissimo Borussorum Rege*, tunc
temporis terrarum nostrarum patre ac tutore sa-
pientissimo et munificentissimo, d. 20. Mart. per
literas regias decretales munus Professoris Philoso-
phiae

phiae Extraordinarii in me delatum est, quod, praemisso programme, oratione de *praecipuis ad primas causas Christianismi penetrandi subsidiis* publice habita, die 26. Oct. adii. Anno 1806 die 19. Mart. per Senatus Consultum *secundi Concionatoris academici Vices* mihi injunctae sunt, deinceps vero, Summe Venerando ac Magnifico *D. Ammonio* ad locum Professoris Theologiae primarii ac Superintendentis ecclesiae neapolitanae eucto, ex decreto *Illustrissimi de Tournon*, Aug. et Inuict. Franco - Gallorum Imperatoris *Napoleonis Magni* auctoritate res terrarum nostrarum ciuiles administrantis, *unicus ac ordinarius ecclesiae academicae pastor ac concionator* dictus simulque *Theologiae Professor Publicus Ordinarius Supernumerarius* constitutus sum. Nil eo exoptatius mihi hanc ob causam contingere potuit, quod, hisce ambobus muneribus vestitus, arctioribus nunc vinculis etiam me externe junctum viderem *Viris Summe Venerandis Ammonio et Vogelio*, quorum liberalitas ac humanitas pio ac grato animi sensu quam maximo me adfecit obseruantiaque me imbuunt vnquam imminui nescia. Collato in me Theologiae Professoris munere in eo fui, vt summi in Theologia Honores ambiendi a me essent; neque desideriis meis Summe Venerandus Theologorum ordo defuit, sed, praeuio colloquio, *Doctoris Theologiae*

ogiae gradu die 18. Apr. 1809. me decorauit. Post
 undecim mensium dehinc decursum denique nouus
 terrarum nostrarum *Praefectus, Illustrissimus Com-
 be Sieyes* in locum *Illustrissimi de Tournon*
 suffectus per literas imperiales decretales d. 12. Mart.
 1810 datas in numerum Theologiae Professorum
 nostrae Academiae Ordinariorum me excepit at-
 que locum inter illos rite obtinendum mihi con-
 cessit.

Lectioes quibus inde ab initio vitae meae
 accademicae instituendis vacavi, spectant *Theo-
 logiam biblicam, Christologiam veteris Testa-
 menti, Hermeneuticen biblicam, Isagogen in SS.
 Bibliorum libros canonicos et apocryphos, Ency-
 clopaediam et Methodologiam theologicam, Histo-
 riam ecclesiasticam, Patristicen, Historiam dogma-
 tum religionis christianae, Symbolicen theologicam
 vniuersalem, Exegesin biblicam maxime veteris
 Testamenti.*

Libri minoris ac maioris molis a me huc vsque
 in vulgus editi sunt sequentes:

*Diss. de rebus a Mose in Aegypto gestis ad il-
 lustranda Exodi capp. II — XIV. Sect. I. Er-
 langae 1795. 8.*

*Diss. hist. exeget. de ortu Theologiae veterum
 Hebraeorum eiusque cum diuerso diuersorum*

saeculorum, quibus incrementa sua cepit, ingenio atque indole congruentia. Part. I. Erlangae 1802. 8.

Diss. hist. exeget. de ortu Theologiae veterum Hebraeorum etc. Part. II. Erlangae 1803. 8.

Quae duae dissertationes deinde secum junctae sub titulo prodierunt:

De ortu Theologiae veterum Hebraeorum eiusque etc. Pars prima historiam Theologiae Hebraeorum inde ab Abrahamo usque ad exilium babylonicum complectens. Erlangae 1803. pag. 1 — 147. 8.

Verosimilia de origine Euangelii Johannis. Progr. Erl. 1805. 8.

Daniel aus dem Hebräisch - Aramäischen neu übersetzt und erklärt mit einer vollständigen Einleitung und einigen historischen und exegetischen Excursen. Erste Hälfte. Erl. 1806. 8.

Zweite Hälfte. Erl. 1808. 8.

Dass wir keine gerechte Ursache haben, den ferneren Bestand unserer evangelischen Kirche und unserer heiligen Religion für gefährdet zu halten. Antrittspredigt in der akademischen Pfarrkirche. Erl. 1808. 8.

Das Gedächtniß des Gerechten bleibt im Segen. Gedächtnispredigt auf den Hrn. Procanzler und Hofrath D. I. B. Geiger. Erl. 1809. 8.

Welchen sichern Gang die Weisheit und Güte Gottes in der Leitung der Völker gehe. Huldigungspredigt nach der erfolgten hochsterfreulichen Besitzergreifung des Fürstenthums Bayreuth für Sr. Majestät den König Maximilian von Baiern. Erl. 1810. 8.

Dass

Dafs ein religiöser und frommer Sinn der wissenschaftlichen Bildung des Geistes erst ihren vollen Werth gebe. Gedächtnispredigt auf den Herrn Professor D. I. Ch. Esper. Erl. 1810. 8.

Die höchsten Auszeichnungen eines preiswürdigen Lebens. Gedächtnispredigt auf den Herrn Präsidenten und Professor D. I. Ch. D. von Schreiber. Erl. 1811. 8. Quinque hi sermones sacri etiam in vnum corpus coacti prodierunt ita inscripti:

Casualpredigten in der Universitätskirche zu Erlangen gehalten von D. L. Bertholdt. Erl. 1811. 8.

De Christologia Judaeorum Jesu Apostolorumque aetate. Sect. I. Progr. Erl. 1811. 8.

Ipsius vero, quae hisce pagellis continuata est, *de Christologia Judaeorum Jesu Apostolorumque aetate* commentationis Sectio tertia atque vltima proxima occasione prodibit; tribusque sectionibus in vnum volumen collectis atque praefatione auctis hucce praefixus erit titulus:

Christologia Judaeorum Jesu Apostolorumque aetate in compendium redacta observationibusque illustrata a D. L. Bertholdt. Erl. 1811. 8.

De relationibus meis criticis *Ephemeridibus vniuersalibus Jenensibus* et *Annalibus theologicis* cura ac studio S. V. Wachleri Marburgi prodeuntibus insertis, nec non de aliis commentationibus diuersis Promptuariis literariis et historicis inspersis in vniuersum monuisse sufficiat.

CONSPECTVS
RERVM TRACTANDARVM.

§. 1—4. Prolegomena.

Pars generalis.

*De Christologia Judaeorum Jesu Apostolorumque
aetate in uniuersum.*

§. 5. De ingenio illius pro diuersitate terrarum ac locorum diuerso.

§. 6. De Christologia Judaeorum Aegyptiorum, inprimis Alexandrinorum.

§. 7. De Christologia Samaritanorum.

§. 8. De Christologia Judaeorum Palaestinensium.

§. 9.

Pars specialis.

*De Christologia Judaeorum Palaestinensium Jesu
Apostolorumque aetate e singulis eius par-
tibus considerata.*

- §. 9. De variis Messiae nominibus.
- §. 10. De tempore aduentus Messiae prorsus ignoto.
- §. 11. De saeculo hoc et saeculo futuro.
- §. 12. De signis aduentum Messiae annuntiaturis in ge-
nere.
- §. 13. De tempore *της αναγκης* aduentum Messiae
praecessuro.
- §. 14. De stella Messiae.
- §. 15. De Elia, Mose, Jeremia, Jesaia aliisque praecur-
soribus et adiutoribus Messiae.
- §. 16. De Antichristo.
- §. 17. De Messia ben Joseph et Messia ben David.
- §. 18. De duplici Judaeorum de natalibus Messiae sen-
tentia.
- §. 19. De Messia infantulo et adulto.
- §. 20. De generatione Messiae vel simpliciter vel ex parte
hyperphysica.
- §. 21. De Messia mere homine.
- §. 22. De Messia natura hominibus angelisque longe subli-
miore et excellentiore.
- §. 23. De Messia *τω λογω τς Θες.*

§. 24.

- §. 24. Continuatio.
- §. 25. De προῦπαρξει Messiae.
- §. 26. De πνευματι Messiae.
- §. 27. De Messia corpore humano vel vere vel κατὰ
φαντασίαν seu ἐν δοκῇσει induto.
- §. 28. De Messia nunquam morituro.
- §. 29. De Messia passuro ac morituro.
- §. 30. De populo hebraico a Messia in libertatem vindi-
cando.
- §. 31. De sacris moribusque a Messia purgandis.
- §. 32. De tollendis per Messiam peccatorum poenis.
- §. 33. De miraculis a Messia patrandis.
- §. 34. De descensu Messiae ad inferos.
- §. 35. De resurrectione prima seu iustorum.
- §. 36. De diabolo ad mille annos in tartarum dejiciendo
adimendaque angelorum potestate.
- §. 37. De βασιλείᾳ τῶν θρῶνων.
- §. 38. De regno millenario.
- §. 39. De dapibus magnis in illo instituendis.
- §. 40. De diabolo ad aliquod tempus iterum e tartaro li-
berando.
- §. 41. De resurrectione secunda.
- §. 42. De iudicio extremo habendo.
- §. 43. De ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ et fine mundi.

- §. 44. De creatione noui mundi.
- §. 45. De παλιγγενεσιᾳ et αποκαταστασει πάντων.
- §. 46. De nouis Hierosolymis.
- §. 47. De ζωῇ αἰωνίῳ.
- §. 48. De θανάτῳ αἰωνίῳ.
- §. 49. De regno a Messia Deo tradendo.

DE
CHRISTOLOGIA JUDAEORUM
JESU APOSTOLORVMQVE
AETATE

PROLEGOMENA

§. I.

Spem istam, quam *Hebraei* vel, quos post exilium *babylonicum* nuncupare solebant, *Judaei* a longo jam tempore aluerant ¹⁾, de Messia ad salutem gentis suae restaurandam reliquosque terrae populos ipsius summo imperio subiiciendos venturo, Jesu Apostolorumque aetate summum fastigium assequutam et ad exitum adductam fuisse, vel vnico *Simeonis*, προσδεχομενς παρακλησιν τε Ισραηλ ²⁾, exemplo probari potest, vtpote qui, aetate licet

A

jam

jam longe prouectior, tamen his oculis ipse το σωτηριον Θεου ³⁾ se visurum esse haud dubitaret. De qua re tam certe iis persuasum fuit ⁴⁾, vt Jesu Apostolorumque aetate facili negotio quisque, qui Messiae nomen fraudulenter induebat, populum decipere et in suas partes trahere posset ⁵⁾. Quin vinculis adeo solidis animos omnium omnino Judaeorum Palaestinensium haec spes obstrictos tenuit, vt illam non solum quaquauiersus secum ferrent et diuulgerent ⁶⁾, sed, Claudio imperante, etiam ab eius vi inflammati et rapti Romae adsidue tumultuarentur ⁷⁾ et haud longe post, teste Iosepho ⁸⁾, in Iudaeae partibus, detrectato Romanorum imperio, ad recuperandam libertatem bellum atrocissimum contra eos facerent.

1) ἡ ἐλπίς τοῦ Ἰσραὴλ Act. XXVIII, 20.

2) Luc. II, 25. 26. coll. v. 38.

3) Luc. II, 30. *Et erit, omnis qui derelictus fuerit, ipse saluabitur et videbit salutare meum et finem saeculi vestri.* IV. Esdr. VI, 25. *Fabri-*

bricii Cod. Pseudep. V. T. T. 2. p. 226. cf. IX, 8. p. 256.

- 4) Luc. XIX, 11. coll. *Ueber den nächsten gemeinschaftlichen Ursprung der Erwartungen von einer messianischen Theokratie in Jesu Zeitalter, in Pauli Kommentar zum N. Test. T. 3. ed. 2. p. 43 sqq.*
- 5) Matth. XXIV, 24. Act. V, 36 sqq. *Joseph. Antt. Judd. XX, 5, 1. 8, 6. Bell. Jud. II, 13. 4. Conf. S. V. Ammonii, Collegae conjunctissimi, Biblische Theologie T. 2. edit. 2. p. 238 sq.*
- 6) *Sueton. in vita Vespas. c. 4. „percrebruerat oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, vt eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur.“ Tacit. Hist. lib. 5.: pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, vt valesceret Oriens, profectique Iudaea rerum potirentur.“*
- 7) *Sueton. in vita Claudii c. 25.: Iudaeos, impulsore Chresto adsidue tumultuantes, (Claudius) Roma expulit“, cuius loci veram interpretationem dedit S. V. Ammonius in programme Goettingae 1804. in. 4. edito. — Cf. Act. XVIII, 4. Tacit. Annall. II. c. 85. et Hugii*

Einleitung in die Schriften des N. Test. T. 2.

p. 295 sq.

8) Bell. Jud. VI, 5, 4.

§. 2.

Ortum autem habuit haec spes, si a prima repetenda sit origine ¹⁾, ex splendidissima, qua jam conditores gentis hebraicae ²⁾ circumfusi erant, meliorum temporum imagine, quam serioris aetatis homines ³⁾, reuocato ad oculos regni dauidici splendore, in personae cuiusdam, ex prosapia dauidica oriundae ⁴⁾ et honore regio indutae ⁵⁾ limites coegerunt. Quo facto, hunc regem futurum ingenio sapientiaque, justitia et humanitate, pietate atque fortitudine ⁶⁾ longe excellentissimum celebrarunt atque sperarunt, fore, vt ipsius auspiciis, summa rei publicae salute adlata ⁷⁾ cultuque sacro maximis incrementis aucto ⁸⁾, gens summo Numini carissima aureae aetatis ⁹⁾ luce perpetua collustraretur ¹⁰⁾.

1) *Ziegler über den wahrscheinlichen Ursprung der Idee vom Messias, in Henckii Magazin für Religionsphilosophie etc. T. 1. p. 75 sqq. Meine Gedanken über die Entstehung und Ausbildung der Idee von einem Messias, von H. Stephani. 1787. 8. Hetzeli Schrifftforscher T. 1. fasc. 1. p. 33 sqq. Eckermann's theologische Beiträge T. 2. part. 1. p. 84 sqq. eiusd. Handbuch der christl. Glaubenslehre T. 3. p. 252 sqq. Poelitz pragmatische Uebersicht der Theologie der spätern Juden T. 1. p. 94 sqq. (Baueri) Theologie des alten Test. §. 167 sqq. eiusdem Breuiarium Theologiae biblicae §. 159 sqq. Hartmanni Blicke in den Geist des Urchristenthums p. 4 sqq. De ortu Theologiae veterum Hebraeorum eiusque cum diuerso diuersorum saeculorum, quibus incrementa sua cepit, ingenio atque indole congruentia. Scripsit Leonh. Bertholdt. P. 1. p. 100 sqq.*

2) Gen. XII, 3. XVIII, 18. XXVI, 4. XXVIII, 14.

3) Ps. LXII, 17. 1 Paral. XVI, 15 sqq. Mich. VII, 20.

4) מִנְּעוּץ יֵשׁוּעַ Jes. XI, 1. it. Mich. V, 1. sqq. Jerem. XXIII, 5. XXXIII, 15. 16. Ezech. XXXIV, 23.

5)

- 5) מְשִׁיחַ χριστος Ps. II, 3. cf. Hab. III, 13. Ps. CXXXII, 8. 16, 2 Sam. II, 4. V, 3. Luc. XXIII, 2.
- 6) Jes. XI, 1 sqq. VIII, 23. — IX, 6. Zach. IX, 9. Jerem. XXIII, 1 — 8.
- 7) Ezech. XXXVII. 15 — 28. Ps. II. Jes. VIII, 12. — IX, 16. Obad. v. 15 — 21.
- 8) Jes. II, 1 — 4. (Mich. IV, 1 — 4.) XIX. 18. — 25. Hos. III, 4. 5. Joel III. IV. Zeph. III. Ps. LXXXVII, Jes. LXVI, 10 — 24.
- 9) Hos. II, 16 — 25. XIV, 2 — 10. Am. IX, 7 — 15. Mich. V, 9. 10. Ezech. XXXVI, 26. Jes. LXV. 17 sqq. Jes. XI, 6 sqq.
- 10) (*Kuinoelii*) *Messianische Weissagungen des A. T. übersetzt und erläutert.* Lips. 1792. 8. *S. V. Ammonii Entwurf einer Christologie des A. T. Erl. 1794. 8. insert. deinceps libro eiusd. Biblische Theologie Edit. 2. T. 2. p. 1 sqq. Stahl ii Abhandlung von den messianischen Zeiten, in Eichhornii Allg. Bibliothek der bibl. Lit. T. 6. p. 597 sqq. Konynenburgii Untersuchung über die alttestamentlichen Weissagungen auf den Messias, Ling. 1795. 8. (Schereri) ausführliche Erklärung der sämtlichen messianischen Weissagungen des A.*

A. T. Altenburg 1801. 8. *Hetzeli's Schriftforscher* T. 1. fasc. 1. p. 17. sqq. fasc. 3. p. 475 sqq. fasc. 4. p. 771 sqq. *Olâm habô oder das goldene Zeitalter der Hebräer in Augusti Memorabilien des Orients*, Jenae, 1802. 8. p. 131. *Bertholdt de ortu Theologiae velt. Hebr.* T. 1. p. 117 — 137.

§. 3.

Haec spes et exspectatio jam mentibus veterum Hebraeorum tam profunde firmeque infixata fuit, ut vel excidio reipublicae per Nebucadnezarem illato exturbari et vis eius infringi nequiverit; factum tamen est, ut inde ab exilio babylonico successu temporis per varia rerum discrimina vicissitudinesque in nonnullis iisque praecipuis partibus magnam subiret immutationem. Causas huius rei indagaturo facile perspectum erit et exploratum, statum rerum publicarum Iudaeorum post istam *καταστροφην* miserum et vel per nonnulla laetiora intervalla mediocritate altius haud evectum, philosophiae orientalis et graeco-aegyptiae

sen-

sententias abstrusas a Judaeis dogmatibus suis sacris, quantum fieri potuit, adjectas et adcommodatas, linguae genti olim vernaculae inscitiam et veterum librorum sacrorum rite interpretandorum imperitiam, nec non ingenii, Judaeis serioribus per omnes terras populosque dispersis informati, prorsus noui et ab ingenio majorum liberaliore longe alieni singularem indolem ad res sacras ad summas minutias redigendas illasque vrgendas et pertinaciter tuendas atque dogmata prisca subtilissime extricanda et ad puluisculum vsque quasi excutienda, nec non qualibuscunque nouis vndique congestis et constipatis accessionibus augenda quam maxime procliuem et facilem, et id genus plura ¹⁾ effecisse, vt Jesu Apostolorumque aetate Christologia Judaeorum in eam redacta esset formam, quae ab ista, quam ante exilium babylonicum habuit, multum abhorruit ²⁾.

1) Vid. Commentatio mea de Ortu theologiae veterum Hebraeorum P. 1. p. 5 sqq.

2)

- 2) *C. F. Sirt* de regno Christi, quaedam ad historiam huius doctrinae pertinentia. Altdorf, 1775. 4. *C. A. Th. Keil* Historia dogmatis de regno Messiae Christi et Apostolorum aetate ad illustranda N. T. loca adcommodate exposita Lips. 1781. 4. *B. F. Münter* de notione Messiae apud Judaeos, eiusque progressu et sublimiori expositione in doctrina Apostolorum, 1794. *C. H. L. Poelitz* de grauissimis theologiae scriptorum Judaeorum decretis. Lips. 1794. 4. p. 40 sqq.

§. 4.

Quam tamen ex monumentis historicis ad integritatem suam refingendam negotium esse multis et magnis difficultatibus impeditum, conuenit inter omnes, quia aetas ipsa, quam studium hoc historico-dogmaticum spectat, parum protulit, quod viam sternere satisque munire possit. Multum autem abest, ut haec res nulla ex parte luce clariori suffundi queat; nam etsi nonnulla ad aliquidum perducere nequeamus, ea tamen, quae maioris maxime sunt momenti

ti et caput summamque rei constituunt, cognita et perspecta habere possumus, si iis, quae aetas proxime antecedens et subsequens larga manu suppeditat, auxiliis ad monumenta historica ad id ipsum tempus pertinentia supplenda rite velimus uti. Placet ideo hanc sequi rationem, ut in numero *fontium primariorum* habeantur *libri Canonis hebraici seriores, inprimis prophetici, Apocrypha veteris Testamenti, Philonis Alexandrini et Flavii Josephi opera, Noui Foederis libri*, quibus multa a Judaeis ingenio suo nativo conuenienter prolata et a Jesu eiusque Apostolis, praecipue Johanne Apocalypseos auctore, Christologiae judaeicae congruenter et adcommodate dicta insunt, nec non nonnulla e *Pseudepigraphis Veteris Testamenti*, praecipue liber iste, qui sub nomine *libri IV. Esdrae* circumfertur¹). Accedunt denique, quibus auctoritatem *fontium secundariorum* adjungimus, *libri Rabbiorum antiquiorum*, inprimis liber *Sohar*, utpote qui Christologiam Judaeorum sublimio-
rem

rem continet, neque tamen serioribus, veluti libro *Nezach Israel*, qui syllogen vel congeriem omnium diuersarum id argumentum concernentium sententiarum sistit, prorsus neglectis, quibus cunctis tamen ita vtendum erit, vt ex iis nec quicquam adstruatur, quod non istorum librorum primi generis nobis cum maxime recensitorum testimonio distinctis verbis exhibito comprobatum ²⁾ vel saltem vestigiis lucidis et certis in iis depromendis praemonstratum sit. Praeterea vero quoque conjectura interdum locum habere potest, si diuersarum sententiarum ex monumentis historicis rite deriuatarum conciliandarum et in ordinem justum et concinnatum redigendarum caussa aliquid tanquam intermedium dogma et copulatiuum ponendum et doctrinae iudaicae veteri vindicandum erit.

1) Cf. S. V. Vogeli, collegae conjunctissimi, prolusionem de quarto libro *Esdrae* commentationi de conjecturae usu in Crisi N. Test.

adjectam Altdorfii 1793. 4. p. 42 sqq. *Das
Messiasreich nach dem 4. Buch Esdra, von
E. G. H. Bretschneider in Henkii Museo
für Religionswissenschaft T. 3. fasc. 3. p.
476 sqq.*

2) Conf. Schmidt Bibliothek für Kritik, Exe-
gese und Kirchengeschichte des N. Test. T. 1.
fasc. 1. p. 6.

PARS GENERALIS.
DE
CHRISTOLOGIA JUDAEORUM
IESU APOSTOLORUMQUE
AETATE
IN
UNIVERSVM.

§. 5.

*De ingenio illius pro diuersitate terrarum ac
locorum diuerso.*

Quod cum primis in caussa fuit, cur temporibus exilium babylonicum insecutis doctrina sacra Judaeorum fere omnis pro diuersitate terrarum ac locorum rerumque domesticarum diuersam subiret formam ¹); id quoque effecit, vt in exponendo de Messia atque regno messiano dog-

dogmate Judaei aegyptii, maxime alexandrini, et palaestinenses in partes longe alienas abirent. Quibus liceat jungere Samaritanos, utpote qui obliquo sanguine e gente hebraica originem duxerunt.

- 1) *Eichhornii Einleitung in die apokryphischen Schriften des A. T. Lips. 1795. 8. p. 4 sqq.*

§. 6.

Christologia Judaeorum aegyptiorum, inprimis alexandrinorum.

Quos Alexandri, Macedonum regis fama celebratissimi, generositas ad urbem novam, in sui nominis gloriam perpetuam fundatam, *Alexandriam* Judaeos adciuit, Lagidarum liberalitas et humanitas adauxit, et majori numero Seleucidarum insania et saevitia ad istum locum totamque Aegyptum adpulit, in prorsus novum rerum intellectu percipiendarum statum conjecti sunt, dum philosophandi rationem ibi usu tritam sectati Platonis senten-

tentias, scientiae sacrae a parentibus acceptae jam multa ex parte familiares, junctis iisdem nonnullis Pythagorae et terrarum orientalium philosophematibus, amplecterentur ¹). Quo facto, vetus illa de Messia venturo eiusque regno clarissimo et saluberrimo spes humilem suum et terrestrem quasi vestitum exuit et ad sublimiora ac desideriiis studio rerum exter-
 narum et mere humanarum enatis longe superiora adspiravit ²). Quae cum ita fuerint, haud mirari subit, Judaeos aegyptios, inprimis alexandrinos, saeculi futuri indolem et conditionem, abjecta antiquarum et vulgarium opinionum tenui farragine, ad *τυπὸν* longe venustiorum et sanctiorem effinxisse, videlicet ad perfectissimam doctrinae diuinae sanioris cognitionem atque summum virtutis studium ac incrementum nec quolibet impedimendo reprimendum, felicitatemque exinde profecturam puriorem, animi maxime voluptatibus vberimam, reuocasse et restrinxisse, atque has notio-
 nes

nes abstrusiores ope interpretationis allegoricae, cui dediti consulto erant ³⁾, vel adeo vaticiniis in sacro codice collocatis conformasse et adcommodasse. Cuius rei testem habemus primo auctorem *libri sapientiae*, qui, quamlibet formulis solemnibus et tritis de tempore salutis recuperandae diuinitus constituto (καὶ ἔτι σκοπῆς) ⁴⁾ magnaue rerum omnium conuersione hoc ipso tempore euentura loquatur ⁵⁾, nil aliud tamen ante oculos habuit et depingere voluit, quam iudicii moralis (ἡμετέρας διαγνώσεως) ⁶⁾, quod probos et improbos vita defunctos manet, veritatem et severitatem ⁷⁾, saeculique futuri felicitatem et gaudia, in homines probos in societatem regni moralis Dei ipsius auspiciis adductos in his ipsis terris, disiectis et oppressis improborum cateruis, in aeternum cumulanda.

Rationem haud dissimilem sequitur *Philo* ⁸⁾, qui in describendo saeculo quodam olim futuro ita versatur, vt spem
sibi

sibi faciat, fore, vt Judaei vbiuis terrarum et locorum, quo dispersi sint, vi interna vno eodemque temporis momento diuinitus percussi ad meliorem mentem et in gratiam cum Deo ex longo tempore ipsis irato redeunt, libertatem suam a gentibus, poenis diuinis ipsorum caussa et loco obrutis et obstupefactis, nacti, ad patriam desolatam singulari Dei cura et auxilio reducti felicitate potirentur in omni hominum memoria inaudita, quam quidem, per abundantiam omnium rerum imminui nesciam, salutem publicam sapientiae et iustitiae insigni praesidio firmatam, numerosae proles, valetudinis inconcussae et vitae maximum in modum longaeuiae beneficia ad summum fastigium euehendam gentes si viderint, idolorum cultu legibusque suis profanis sponte abdicaturi, doctrinae saniori et diuiniore cogitatione et bene factis operam daturi et in societatem summae felicitatis ex indefesso veri honestique studio ceu fonte perenni emanaturae cum Judaeis venturi

atque cum iis vnam eamque conjunctissimam Dei familiam, sempiterna, remotis in vniuersa rerum natura bellorum causis et calamitatibus, pace fruituram constituturi sint 2).

1) *Eichhornii allg. Bibl. d. bibl. Lit.* T. V. p. 235 sqq.

2) *Eichhornii Einleitung in die apokryphischen Schriften des A. T.* p. 23.

3) *Eusebii Praep. euang.* VIII, 9. *Tiedemann Geist der speculativen Philosophie* T. III. p. 127 sqq. *Flügge Geschichte der theol. Wissenschaften.* T. 1. p. 281 sqq.

4) III, 7.

5) III, 7. 8. V, 15 — 23.

6) III, 18.

7) *Schmidt Entwurf einer Geschichte des Glaubens an Vergeltung und Unsterblichkeit bei den Juden.* Marb. 1797. 8. p. 86. *Frisch Ideen in den Apokryphen des A. T. über Vergeltung etc.* in *Eichhornii allg. Bibl.* T. IV. p. 674 sqq. *Bretschneider systemati-*

sche

sche Darstellung der Dogmatik und Moral der
apokr. Schriften des A. T. T. 1. Lips. 1805
8. p. 307 sqq.

8) *Stahl Philo's Lehrbegriff in Eichhorn's*
allg. Bibl. d. bibl. Lit. T. IV. p. 850 sqq.
S. V. Ammonii Bibl. Theologie, edit. 2. T. 2.
p. 230 sqq. *Schmidt's Bibl. für Kritik,*
Exegese etc. T. 1. p. 8 sqq.

9) *Philo de Execratt. Opp.* edit. Mangey. T.
2. p. 435. 336. de praemiis et poenis T. 2.
p. 424 — 426. 427. de vita Mosis lib 2. T. 11.
p. 141. de somniis T. 1. p. 647.

§. 7.

Christologia Samaritanorum.

Samaritanos, licet in multa longe alie-
na discederent et libros Judaeorum pro-
pheticos non admitterent, nihilo tamen
minus Messiam expectasse, et antiquio-
rum et recentiorum historiae monumen-
torum communi consensu comprobatur.
Neque est, cur longe quaeramus, qui fa-
ctum sit, vt in hanc spem adducerentur,
cum in tanta et originum et domicilio-

rum adfinitate, qua Judaeis juncti erant, facile illam ad se trahere rebusque suis sacris et politicis, haud majori prosperitate conspicuis, adplicare poterant. Qua quidem in re ita versati sunt, vt Messiae venturo, quem κατ' ἐξοχην, ratione procul habita loci Deut. XVIII, 15., τον προφητην ¹⁾ et, seriore saltem tempore, יהושע vel יהודה ²⁾ nominabant, eximias τὰ σωτηρίας τὰ κόσμος ³⁾, tempora salutis ⁴⁾ ex antiquitate reuocaturi, partes injungerent atque sperarent, fore, vt, recuperata et vindicata ab exteris pristina libertate ⁵⁾, ipsius imperio cuncti terrae populi subjicerentur. At vero tantum abfuit, vt origines eius ex prosapia dauidica repeterent, vt potius illum ex ipsorummet gremio, prole scilicet *Josephi*, quem gentis suae auctorem pia memoria colere solebant ⁶⁾, natales suos habiturum esse putarent. Id quod in causa fuit, cur Messiam, tempore nemini praeter Deum ipsum explorato adpariturum, non Dauidae (בן דוד) sed *Josephidae* (בן יוסף)

נוֹמִינֵה) nomine salutarient, atque illum totum in eo elaboraturum esse statuerent, ut cultum sacrum in monte Garizim ex diuino instituto solemnem nouo splendore augeat et maiori auctoritate muniat ⁷); quibus rite peractis, si fato perfunctus esset, honorifico Josephi sepulcro conderetur ⁸).

1) *Samaritanischer Briefwechsel, mitgetheilt von Ch. F. Schnurrer im Repertorio für biblische und morgenländische Literatur, T. IX. p. 27.*

דַּכְרֵנוּ עַן קִיָּאם הַנְּבִיא הַגָּדוֹל הַזֶּה
 קָאָל אֱלֹהִים עִנֵּה אֵלֵי מֹשֶׁה : נְבִיא אֲקִים לָהֶם מִקְרֵב
 אַחִיהֶם כְּמוֹךְ : הוּא הַזֶּה הַנְּבִיא בִּשְׁרֵי אֲבוֹנָא
 אֲבִרְהִיִּם וְהוּא קוֹלָהּ וְהִנֵּה חָגוֹר עֶשֶׂן רֶלְפִיד אֵשׁ :
 וְהוּא הַזֶּה לוֹ יִקְהָחוּ עַמִּים : וְהוּא הַזֶּה קִיָּל
 עִנֵּה וְקִדְקֵד כָּל בְּנֵי שֵׁחַ וְיִשְׂרָאֵל עֲשֵׂה חֵיל וְהוּא
 הַזֶּה קָאָל עִנֵּה מֹשֶׁה : נְבִיא מִקְרֵב אַחִיךָ כְּמוֹנִי
 יִקִּים לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֵלֶיךָ חֲשַׁמְעוֹן : וְכֵן קָאָל
 עִנֵּה עֲלֵמָנָא אֵנֶה יַעֲקֹב הַזֶּה הַנְּבִיא וְלֵה
 בְּנֵינָאן כָּל הַשְּׁעוֹב וְכֵה יֵאֱמָנוּ וּבַתְּנוּרָה
 הַמִּקְדָּשׁ וּבַיִּבְיָל גְּרוֹזִים : וַיִּזְהַר דֵּין מֹשֶׁה

בן עמרם ויכון אול אסמ הזה הנביא الذي
 יגומם : וידמות וידפן عند יוסף בן
 מרח : ויכון ظهور המשכן עלי ידה ويتصیب
 علي הרגزیوں

*memorastis venturum magnum prophetam,
 de quo Deus ad Mosen dixit: prophetam ex-
 citabo illis ex medio fratrum illorum similem
 tui (Deut. 18, 15.). Hicce propheta est ille,
 quem promissit patri nostro Abrahamo, cum
 dicebatur: ecce! fornax fumans et flamma
 ignis (Gen. XV, 7.); ille est, cui adhaere-
 bunt populi (Gen. 49, 10.), et ille de quo
 dictum est: (confringet) verticem omnium
 filiorum Seth, Israel vero perficiet facinora
 valida (Num. 24, 17.); et ille est, de quo
 Moses dixit: prophetam etc. etc. (Deut. 18,
 15.). De illo autem affirmant sapientes no-
 stri, quod venturus sit hic propheta et omnes
 populi ad eum se conuerterint et crediderint
 in illum et sacrum Codicem (h. e. Pentateu-
 chum) et montem Garizim atque illustris erit
 religio Mosis Ben Amram et princeps nomen
 huius prophetae erit Messias; et morietur
 ac sepelietur apud Josephum filium fructiferae;
 per*

per illum in lucem proferetur tabernaculum et ponetur in Monte Garizim."

2) Literae Samaritanorum ad Jos. Scaligerum datae. Ex autographis parisinis exscripsit Silvestre de Sacy in *Eichhornii Repertorio* T. XIII. p. 265. שאלת על המשיח מה שמו

עמנו אלא השהב : ומה ידע באתו אלא יהוה

de Messia interrogasti; nomen eius apud nos aliud non est nisi Haschhab; neque quisquam aduentum eius novit praeter Jehouam." Epi-

stola samaritana Sichemitarum tertia ad Jobum Ludolfum edidit *Ph. I. Bruns* ibid. p. 281.

אחת השאל על המשיח אן הוא קם ---

והמשיח מה קם עד היום הזה כי אם יקום

ויהי שמו השהב „*tu quaeris de Messia, num ortus fuerit? — — Messias vero nondum or-*

tus est ad hunc diem; si autem orietur, nomen eius erit Hathhab." In explicando no-

mine הִשְׁהָב vel juxta molliorem pronuntia-

tionem הִתְהָב viri docti varias sequuntur rationes. *Lobstenio* (cf. *Bruns* ibid. p.

290.) idem esse visum est ac شهاب stella

lucida, quod vocabulum metaphorice de viris fortibus adhiberi solet; ab aliis vertitur per *leonem*;

Bruns

Bruns refert illud ad ص حب *dominus*; ego

vero explicare malim ex هتهب *violentum*
imperium exercuit dynasta, hac potissimum
 causa motus, quia Samaritani aequae ac Judaei
 Messiam grauiori et violentiori gentiles impe-
 rio recturum esse putauerunt.

3) Joh. IV, 42.

4) עח רצון, *Eichhornii* Repert. T. IX,
 p. 32.

5) l. l. p. 10.

6) l. l. p. 40. T. XIII. p. 264. *Pauli Kom-*
mentar zum N. Test. T. IV. p. 227 sqq.

7) Joh. IV, 25, coll. v. 20 — 24.

8) Cf. *Bruns über die Samariter in Staend-*
lini Beiträgen zur Philosophie und Geschich-
te der Religion. T. I. p. 92.

§. 8.

Christologia Judaeorum Palaestinensium.

Has rationes dum secuti sunt Samaritani et Judaei Alexandrini, Judaei Palaestinenses vt se in vias prorsus alias darent, id inprimis causae fuit, quod, sacris patrum sedibus redditi, politiae pristinae in statum suum integrum restituendae consilio et spe ducebantur. Quae cum ita fuerint, re ipsa factum est, vt in instituta antiquitatis restauranda posterisque pie seruanda oculos acriter intenderent, ideoque iisdem, quibus priores tenebantur, expectationibus indulgerent. Quam ob causam id egerunt, vt omnis, qua saeculum venturum conspicuum futurum esset, salutis ac felicitatis initia a rege illo magno, ex prosapia dauidica oriundo ¹⁾ ducerent, imperiique sui terrae sanctae terminos longissime excessuri et omnes omnino populos amplexuri ²⁾ excellentiam et gloriam laudibus bene multis extollerent.

Quam

Quam sententiam autem ita adstruxerunt, ut Messiam, quem insigni $\tau\epsilon\pi\iota\sigma\tau\epsilon\varsigma$ $\pi\rho\omicron\phi\eta\tau\epsilon\varsigma$ ³⁾ nomine ornabant et omnibus aliis hominibus longe excellentiorem et superiorem ⁴⁾ habebant, gentibus judaico nomini infestis acriori judicio castigatis et poenis mulctatis ⁵⁾, profligatis barbarorum, qui terram sanctam imperio suo tenerent, copiis, et incolis illius in libertatem vindicatis ⁶⁾, vniuersis Abrahamidis in exterarum regiones olim dispersis in patriam reductis ⁷⁾, defunctis vero ex orco liberatis et huic vitae terrestri redditis ⁸⁾, auctorem felicitatis futurum esse putarent tantae, quae cultus diuini Hierosolymis usu triti maiestate et pompa ⁹⁾, rerum domesticarum prosperitate et splendore ¹⁰⁾, atque summi Numinis cultorum, accessione gentium ante idola colentium in numerum permagnum adauctorum ¹¹⁾, probitate et pietate ¹²⁾ omnia, quae in hominum cogitationem et recordationem cadere possint, longissime sit superatura ¹³⁾. Tantum autem abest,

est, vt per vnum omnes in expendenda hac re intra has lineas, vniuersam illius imaginem adumbrantes, se continerent, vt potius ad singula quaevis in amplio-rem subtilioremque formam effingenda magisque exornanda animum haberent valde propensum; et cum in hoc negotio, non vno tamen eodemque consilio peracto, permulti et copiosissimi essent atque sententias alienas et exotericas, vndique auide arreptas, ipsorummet cogitatis annecterent, vel admiscerent et in vnum cogerent, factum est, vt in nonnullis partibus dissentirent atque alii aliter statuerent ¹⁴). Quam ob causam iuuabit de hac re ex instituto paulo concinnius et adcuratius disserere.

1) Zach. III, 8. VI, 12. Luc. I, 32. XVIII, 38, 39. Joh. VII, 41.

2) Dan II, 24. VII, 14. 18. 27. Joseph. Bell. Jud. VI, 5, 4. Ant. X, 10, 4. 11, 7.

3) 1 Macc. XIV, 41.

- 4) Dan. VII, 13.
- 5) Mal. III, 19 — 24. Judith XVI, 17.
- 6) Sirach L, 24. Luc. I, 68. 71.
- 7) Baruch II, 34. 35. 2 Macc. II, 17. 18. Tob. XIII, 10.
- 8) Dan. XII, 1 — 3. 13.
- 9) Hag. II, 6 — 9.
- 10) Tob. XIII, 16 — 18. XIV, 5.
- 11) Zach. VIII, 20 — 23. Tob. XIII, 11. XIV, 6. 7.
- 12) Mal. III, 1 — 6.
- 13) Zach. VIII, 2 — 15.
- 14) Cf. C. F. Schmidii Diss. quae Judaeorum, qui Christi tempore vixerunt, de eodem varias opiniones accommodatae ad loca N. T. enarrat. Viteb. 1775. 4.

PARS SPECIALIS.
DE
CHRISTOLOGIA JUDAEORUM
PALAESTINENSIIUM
JESU APOSTOLORVMQUE
AETATE
E SINGULIS EIUS PARTIBVS CONSIDERATA.

§. 9.

Nomina Messiae.

Quem Judaei Palaestinenses *Jouae*
uncti (Messiae, Χρῖστος ¹) vel *regis Israe-*
lis Judaeorumue ²) nomine generali et emi-
nentiori cupide expectabant, eum multis
adhuc aliis nominibus specialibus ornare
solebant, quae, cum in hac re varias
rationes sequerentur, ad diuersas res ipsi
propriam atque cum persona sua et ne-
gotio

gotio publice suscipiendo et perficiendo conjunctas spectant. Dignitatem eius regiam dum respiciebant, ex communi priorum populorum consuetudine ³⁾ honorificum בן אלהים, Θεός τος, *filii Dei* ⁴⁾ nomen in eum transferebant, quod quidem, excellentiam eius prae cunctis aliis declaraturi et testaturi, cum strictiori illa τος μονογενης ⁵⁾ adpellatione nonnunquam permutare solebant; natalium autem eius, quippe ab antiqua Davidis stirpe originem ducturi, splendorem si spectabant, בן דוד, υιος Δαυιδ, (*filius Davidis*) iis audiebat; officii eius partem istam eximiam, populi Deo carissimi in libertatem vindicandi munus ei injuncturam, cum animo expendebant, egregio ישוע vel מושיע, σωτηρος, *Saluatoris* seu *Redemptoris* ⁷⁾ titulo illum decorabant; studium eius de religione Jouae cultuque publico sacro bene merendi feruidissimum dum mente sibi repraesentabant, τον προφητην ⁸⁾ illum salutabant; ministerium le-
gati

gati diuini ei imponendum et summum, quo constituendus sit, gradum gratiae cum Deo si adspiciebant, istum vel τον ερχομενον (βασιλεα) εν ονοματι κυρις ⁹) nomina- bant, vel τον εκλεκτον ¹⁰) και ηγαπημενον ¹¹) τς Θεσ laudabant; ad perfectam denique animi eius cum sancta Dei voluntate congruentiam regnunque eius omnibus felicitatis generibus abundantissimum dum animum intendebant, τς άγις Θεσ ¹²) et ποιμενος (ηγῆ), *Pasioris* ¹³) nominibus illum insigniebant. Nominis τς υις τς ανδρωπς ¹⁴), Messiae quoque inditi, haec singularis autem est ratio, quod neque rei, neque personae vllum habeat respectum, vtpote ex loco Danielis (VII, 13.), quo de Messia comparatiue legitur, mere deriuatum ¹⁵). De aliis Messiae nominibus vsu minus tritis, vel ad singulares de natura eius notiones spectantibus, vel ad seriora tempora pertinentibus ¹⁶), nil adtinet hoc loco disputare.

1) Joh. I, 42. IV, 25. Luc. XXII, 2. Matth. II, 4. Luc. II, 24. IX, 20. 4 Esdr. XII, 32. Cf. *J. D. Kruiger* Commenttio de verosimillima oraculi Jes. LII, 13 sq. et LIII. interpretandi ratione. Lips. 1869. 4. p. 16.

2) Joh. I, 50. ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσραὴλ; Matth. XXVII, 37. ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; XXV, 34. coll. 31.

3) *Ilgen* de notione tituli Filii Dei Messiae h. e. vncto Iouae in libris sacris tributi, in *Pauli Memorabilien* fasc. 7. p. 135 sqq.

4) Luc. XXII, 70. Joh. I, 50. (quo loco υἱὸς τῆς Θεοῦ per βασιλεὺς τῆς Ἰσραὴλ explicatur) 4 Esdr. II, 43. 47. XIII, 37. 52. *Sehar* Genes. part. 1. fol. 88. col. 348. edit. Sulzb. ad Jes. XIX, 1.: קל מאתן וחרין כחושבן
בר אנת הוא בר רעיא מהימנא עלך אתאמר
נשקו בר אנת: הוא רבן דישראל רב לתתא
רבן דמלאכי חשרת בר לעילא ברא דק' בה:
Ab Kal (per Gematriam) supputantur 202 instar בר Ps. II, 7. *Hic filius est pastor fidelis. De te dicitur* Ps. II, 12. *osculamini filium, v. 7. tu (es filius meus). Est autem ille*
prin-

princeps Israëbitarum, dominus super inferiora, dominus angelorum ministrantium, filius altissimi, filius Dei Sancti Benedicti.

5) Tikkune Sohar c. 14. ברא בוכרא דילה

: *Filius eius (Dei) primogenitus est primus omnium.* Veelleh Schemoth

rabbah ad Exod. XIII, 2. אמר הקב"ה למשה

כשם שעשיתי יעקוב בכור כך עשה למלך

Dixit Deus משיח בכור שנ"אני בכור אחנהו

S. B. ad Mosen: quemadmodum feci Jacobum

primogenitum; ita ego faciam Messiam pri-

mogenitum, sicut dictum est (Ps. 89, 28.):

ego primogenitum dabo eum cf. Joh. I, 14. 18.

III, 16. 18. 1 Joh, IV, 9. Huius τὸ μονο-

γενὲς nominis rationem esse adhuc aliam, in-

fra §. 24. not. 11. demonstratum ituri sumus.

6) Luc. XVIII, 38, 39. ὁ ἔχων τὴν κλεῖδα τοῦ

Δαυὶδ Apoc. III, 7. coll. V, 5.

7) Luc. II, 11. 4 Esdr. II, 36. Luc. XXIV, 21.

ὁ μελλων λυτρωσθαι Ἰσραηλ.

8) ὁ προφητὴς ὁ ἐρχομενός εἰς τὸν κόσμον

Joh. VI, 14. ὁ ἐρχομενός Luc. VII, 19. Tes-

tamentum XII, Patriarcharum in Fabricii Cod.
Apoc. N. T. T. 1. p. 568.

9) Matth. XXI, 9. Luc. XIX, 38. Joh. XII, 13.

10) Luc. XXIII, 35.

11) Eph. I, 6. Midrasch Schir Hasschirim ad
c. 5. v. 16. חֵבֶר מִמְתְּקִין וְכֹל מִחֲמַדֵּין זֶה
: רְעִי (cf. c. 2. v. 8.) *palatum eius*
(Messiae) *dulcedines et totus ille deliciae; hic*
est dilectus meus et hic amicus meus.

12) Marc. I, 24. Apoc. III, 7.

13) 4 Esdr. II, 34. cf. not. 4).

14) Matth. XIX, 28. Marc. II, 10. 28. Joh. V,
27. VI, 62. Ex quaestione Judaeorum cum
Jesu disceptantium Joh. XII, 34.: *τίς ἐστὶν*
ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου; luculenter patet,
hanc formulam vulgari vsu tritam et in nume-
ro nominum Messiae positam fuisse. Quam
ob caussam Luc. XXII, 67 — 70. *Χριστός,*
υἱὸς τοῦ Θεοῦ et *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου* promis-
cue adhibentur; vide etiam Joh. I. 52.

15) *Daniel aus dem Hebräisch-Aramäischen neu*
übersetzt und erklärt von L. Bertholdt T.
II.

II. p. 463 sq. Cf. tamen *Less* de filio hominis, Opusc. T. II. Nr. 13. *Rullmann* de verbis υἱος τῆς ἀνθρώπων Rint. 1785. 8. Ueber die Stellen im N. Test., die vom Sohne Gottes, vom Sohne des Menschen etc. handeln, in *Henke Magaz. für R. T.* 1. fasc. 1. p. 126 sq. *C. Chr. L. Schmidt* über den Ausdruck ὁ υἱος τῆς ἀνθρώπων im N. Test., in *Henkii N. Magazin für Relig. Ph.* etc. T. I. fasc. 3. p. 507 sqq. *I. E. Chr. Schmidt Bibliothek für Kritik, Exegese* etc. T. 1. p. 583 sqq. *Wesseli Scholten* specimen hermeneutico - theologicum de adpellatione τῆς υἱῆς τῆς ἀνθρώπων, qua Jesus se Messiam esse professus est. Vtr. 1809. 8. *S. V. Ammonii Bibl. Theologie* ed. II. T. II. p. 194 sqq.

16) cf. *Schöttgen* Horae hebr. et talmud. T. II. p. 4 sqq.

§. 10.

Tempus aduentus Messiae prorsus ignotum.

Quamuis Judaei Palaestinenses, sicuti omnes paene res determinismi legi subii- cere solebant, Deum aeterno decreto tem-

pus, quo aduentaret Messias, constituisset putarent ¹⁾), tamen Deum hanc rem sibi soli atque arcanis suis consiliis servasse ideoque accuratam temporis aduentus Messiae notitiam neque in homines, neque in angelos neque in Messiam ipsum cadere statuebant ²⁾).

1) Tob. XIV, 4. ἕως πληρωθῶσι καιροὶ τῶ αἰῶνος. Marc. I. 15. πεπληρωται ὁ καιρος καὶ ηγγικεν ἡ βασιλεια τῶ Θεοῦ. Gal. IV, 4. ὅτε ἦλθε τὸ πληρωμα τῶ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Talm. Tr. Sanhedrin c. Heleck: שתא אלפי שני הוי עלמה וחר חרוב ב" אלפי חורב ב" אלפי חורב ב" : *Sex mille annos erit mundus simulque devastabitur; duo mille Thohu, duo mille Lex et duo mille dies Messiae.*

2) Targ. Coh. VII, 25. ר' יום דיוחי מלכא משיחא *mysterium est dies, quo venturus est Rex Messias.* 4 Esdr. VI, 7 — 10. *Dixi: quae erit separatio temporum? aut quando prioris finis et sequentis initium? Et dixit ad me: ab Abrahamo usque ad Isaac, quando nati sunt ab eo et*

et Jacob et Esau, manus Jacob tenebat ab initio calcaneum Esau. Finis enim huius saeculi Esau et principium sequentis Jacob. — Aliud noli quaerere. XIII, 51. 52. Sicut non potes haec vel scrutari, vel scire, quae sunt in profundo maris, sic non poterit quisquam super terram videre filium meum vel eos, qui cum eo sunt, nisi in tempore diei. Marc. XIII, 32.

περι δε της ημερας εκεινης και της ωρας ουδεις ειδεν, ουδε οι αγγελοι, οι εν ορανω, ουδε ο υιος, ει μη ο πατηρ. 1 Petr. I, 12.

περι ης σωτηριας εξεζητησαν και εξερευνησαν προφηται, ερευνωντες, εις τινα η ποιον καιρον εδηλε το εν αυτοις πνευμα Χριστου — οis απεκαλυφθη, οτι οχ εαυτοις, ημιν δε διηκονον αυτα — εις α επιθυμειν αγγελοι παρακυψαι. Testamentum XII Patrr. l. c. p. 568. η παρεστια αυτου αφρατος, ως προφητου υψηλου εκ σπερματος Αβραμ πατρος ημων. Apostoli Jesu, qui de reditu eius adcommodate dixerunt, quod Judaei de tempore aduentus Messiae nemini hominum noto docuerunt, hanc ob causam την ημεραν κυριου ως κλεπτην εν νυκτι irruentem describunt 1 Thess. V, 2. 2 Petr. 3, 10., et Jesus ipse,

ipse, apud Lucam (XVII, 24.) κατ' οικονομίαν verba faciens, τον υιον τς ανθρωπου εν τη ημερα αυτη tam inopinato et repente, ωςπερ η ασραπη, η ασραπτουσα εκ της υπ' ορανου, εις την υπ' ορανου, λαμπει, venturum esse fassus est.

§. II.

Tempus ante messianum et messianum; saeculum hoc et futurum.

Hanc ob causam Judaei uniuersum tempus in duas magnas periodos dispescere consueuerunt ¹⁾, alteram Messiae aduentum antecedentem (הזה עולם, איון ה'טו' vel ה'נו' איון ²⁾, alteram consequentem (הבזה עולם, איון מללון vel ערלומנו' vel עקינו' ³⁾, עתיד לבוא ⁴⁾, עתיד לבוא ⁵⁾, עתיד לבוא ⁶⁾). Postremam illius (איונו' תוט) partem, aeuo messiano annexam (עדנה דק' משיח ⁷⁾), nominarunt עתידת הימים ⁸⁾, עק' יומיו ⁹⁾, עק' ¹⁰⁾, ע'ערס קאירס ¹¹⁾, קאירס ערלטון ¹²⁾, ערלטא תון ערונון ¹³⁾, ערלטא' ה'מערס ¹⁴⁾,

exitumque eius τὰ τελη των αιωνων ¹⁵⁾ vel συντελειαν τῶ αιωνος ¹⁶⁾. Formulam autem נבחרים, αιων μελλων, cuius priorem partem, *periodum messianam* (ימות המשיח ¹⁷⁾) excipit posterior, *infinitum aeternitatis spatium*, modo in sensu latiori ¹⁸⁾ de omni hoc post aduentum Messiae per omnia saecula aeterno progressu futuro tempore (πασαι αι γενεαι τῶ αιωνος sc. μελλοντος ¹⁹⁾, αι ημεραι τῶ αιωνος sc. μελλοντος ²⁰⁾), modo strictiori duntaxat de saeculo illo post peractam *periodum messianam*, mille annos duraturam (§. 38.), secundam mortuorum resurrectionem (§. 41.) et iudicium extremum (§. 42.) demum futuro atque nunquam cessuro ²¹⁾ accipere soliti sunt.

1) *Jac. Rhenferd* Dissertt. II. de phrasi graeca N. T. ὁ αιων ὁ μελλων et hebraea נבחרים exhibiting summum argumentum, quibus probatur, saeculum futurum non denotare dies Messiae, et Vindiciae sententiae de saeculo futuro, in *J. G. Meuschenii* Nou. Test. ex Talmude illustr. p. 1116 sqq. 1149 sqq. *Herm.*

Witsii Dissert. de saeculo hoc et futuro loc. cit. p. 1171 sqq. *Chr. Schoettgen* Diss. de saeculo hoc et futuro, in eiusd. Horr. hebr. et talmudd. T. I. p. 1153 sqq. coll. T. II. p. 23 spq. *J. B. Koppe* Nouum Testamentum, Vol. VI. ad epist. ad Ephes. Exc. I. de formulae αἰων ἔτος et αἰων μέλλων in N. T. sensu p. 138 sqq.

2) Matth. XIII, 40. Luc. XX, 34. 2 Cor. IV, 4. Tit. II, 12. Sohar Exod. fol. 54. col. 216. *Witsius* l. c. §. 15. p. 1126.

3) Matth. XII, 30. Luc. XVIII, 30. XX, 35. 4 Esdr. VIII, 52.

4) Sohar Genes. fol. 53. col. 212. Ex. fol. 24. col. 95.

5) Bereschith Rabba ad Gen. XLI, 1. לעתיד לבוא בימורח המשיח שהשכינה ביניהם:
*in saeculo futuro, diebus Messiae erit Sche-
chinah inter illos* sect. 98. fol. 95. 4.

6) Hebr. II, 5.

7) Sohar Gen. fol. 115. col. 457.

8) Sohar Gen. fol. 13 col. 52. באחרית הימים
fol. 126. col. 499. כר ייתי משיחא:

9) Dan. XI, 40. XII, 13. Targ. Jonath. Num.
XXV, 12. Sohar Dent. fol. 114. col. 453 sqq.

10) Mechilta fol. 14, 1. לעתיד לבא כהשגיוע הקץ:
Midrasch Tehillim ad Ps. 97, 1. fol. 19. 4.

11) 1 Tim. IV, 1.

12) 1 Petr. 1. 5.

13) 1 Petr. 1, 20. το εσχατον των ημερων
2 Petr. III, 3. Hebr. I. 1. Cf. *Heinrichs*
Exc. I. de vocibus: το εσχατον των ημερων
p. 225 sqq.

14) Jac. V, 3. 2 Tim. III, 1.

15) 1 Cor. X, 11.

16) Hebr. IX, 26. επι συντελειας των αιωνων
πεφανερωται.

17) Midrasch Schir Hasshirim ad II, 10. San-
hedrin fol. 91. 2. אין בין העולם הזה לימור
המשיח אלא שעבר מלכיות בלדר:
Nihil in-
ter-

terest inter hunc mundum et dies Messiae praeterquam sola subjugatio regnorum.

18) *Targ.* ad 1 Reg. IV, 33. בעלמא הדין. Nezach Israel c. 38. עולם הזה אין מכון לישראל fol. 48. col. 3. ואין המשיח בעולם הזה: cap. 27. fol. 39. המשיח אין לו חלק בעולם הזה: col. 4. Sanhedrin fol. 98. 1. Midrasch Coheleth fol. 72. 3. ad c. 1, 7. Chasidim nr. 234. Matth. XII, 32. Cf. *Lightfoot* Horr. hebr. ad Joh. X, 6.

19) Tob. XIII, 10.

20) Sir. L, 23.

21) Talm. Tr. Schabbath fol. 63. כלום לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא רעה: *Omnes prophetae nil nisi de diebus Messiae vaticinati sunt; at vero saeculum futurum non concupiuit oculus.* העולם הבא Sepher Ikkarim lib. 4. c. 31. מדרגה באה לאדם אחר יום הדין הגדול שהוא: *Saeculum futurum gradatim veniet hominibus post diem iudicii magni, quod habebitur post resurrectionem mortuorum.* Elias in Tisbi ad hanc vocem:

זמן אחר תחית המתים. Luc. XX, 35. Hoc
 strictiori sensu ideo עולם הבא a Rabbinis
 nonnumquam adpellatur עולם הקמול; vid.
 Sepher Ikkarim l. 4. c. 31.

§. 12.

Signa aduentum Messiae annuntiatura.

Quamuis autem Judaei aduentum Mes-
 siae profundissima futuri temporis caligi-
 ne obtectum a nemine perspectum et co-
 gnitum haberi posse assererent; quibus-
 dam tamen euentis aeuum messianum ad-
 propinquans praeituris eam esse vim et
 naturam putauerunt, vt ille, ni vel ad
 certum temporis articulum accurate prae-
 finiri, tamen vero, haud procul illum
 abesse, ex iis explorari et praesagiri
 queat ¹⁾. Quam ob rem nominarunt illa
Signa (אִתּוֹת, σημεῖα ²⁾) aduentum Messiae
 annuntiatura; atque in enumerandis iis
 et omni hac re magis magisque exornan-
 da et amplificanda semper magna cum
 solertia versati sunt ³⁾.

1) Nezach Israel c. 40. fol. 50. col. 3. כי תדע

כל מה שאמרו חכמים בענין הקץ לא שהיו

גורים שכך יהיה בוראי באותו זמן ובאותו

שעה רק שגלו לנו זמן מוכן שראוי שיהיה

בו הקץ ועד אותו הזמן אין ראוי שיהיה

scias, כלל עד אותו זמן שהוא מוכן:

omne, quod sapientes de rebus finis dixerunt,

non ita esse interpretandum, ac si definiuerint,

illum illo tempore et illa hora certo venturum

esse; sed tantum nobis reuelarunt tempus op-

portunum, quo congrue esse possit finis¹, et ad

quod usque tempus congrue non potest esse, sed

tempore tantum opportuno.

2) Matth. XXIV, 3. τί το σημεῖον τῆς τῆς

παρουσίας καὶ τῆς συντελείας τῆς αἰωνος;

coll. Luc. XXI, 7. 4 Esdr. IV, 51. 52. et ora-

ui et dixi, putas vivo usque in diebus illis?

vel quid erit in diebus illis? Respondit ad me

et dixit: de signis, de quibus me interrogas,

ex parte possum tibi dicere. Midrasch Tehil-

lim ad Ps. 74, 9. אותותינו לא ראינו מה

אות שאמרת לנו הנני מביא אותם מארץ

עפין ואותו האות שכתובו מה נאור על

ההרים רגלי מבשר: *Signa nostra non vide-*

mus.

mus. Quodnam signum? de quo dixisti nobis (Jerem. 31, 8.): ecce ego adduco eos ex terra septentrionali. Et illud signum, de quo dicitur (Jes. 52, 7.): quam pulcri sunt super montes pedes euangelizantis.

3) Cf. *Corrodi kritische Geschichte des Chiliasmus* T. I. p. 293 sqq. *Eisenmenger entdecktes Judenthum* T. II. p. 698 sqq. *Bodenschatz kirchliche Verfassung der Juden* III. p. 191 sqq.

§. 13.

Angustia magna aduentum Messiae praecessura.

Cum succedente tempore, notione de Messia clariorem lucem adepta amplioreque ornatu vestita, Θεοφανεῖων ¹⁾ dierumque Jehouae ²⁾, vti eas prophetae antiquiores Hebraeorum atrocissimis plerumque coloribus describere solebant, omnis splendor in Χριστοφανεῖας deferretur ³⁾, factum est, vt seriores prophetae ⁴⁾ in depingendis iis, quas initia messianae aetatis secum conjunctas habitura sint, rebus

bus

bus quam maxime terribilibus studio permagno vterentur sequioresque Judaei tempus quoddam calamitatibus publicis summisque angustiis insigne ⁵⁾ Messiam aduentantem praeitutum esse putarent. Variis quidem modis ii, vna quippe eademque ratione consilioque haud semper ducti, hanc *καταστροφην*, quam periodus messiana ordine continuo exceptura sit, describebant; maxime tamen ad hanc imaginem illam effingebant, vt populorum inter se dissidiis et exinde oriundo bello omnium aduersus omnes ⁶⁾, anno-nae aliarumque rerum caritate ⁷⁾, pestilentiae haec duo mala e vestigio secuturae saeuitia homines permagno numero absumente ⁸⁾, atque eorum, qui superstites exstituri sint, defectione animorum summa et abiectione ⁹⁾, summa morum prauitate, inhumanitate et amoris erga alios defectu ¹⁰⁾, vitae domesticae pace ac felicitate turbata et prorsus profligata ¹¹⁾, *απιστια* et a vera religione defectione

ne

ne ¹²), *ψευδοχριστων* et *ψευδοπροφητων* fraudulentia multos in perniciem deductura ¹³), virorum sapientiorum ac proborum penuria eorumque, qui vel paucissimi sint superfuturi, summa contemtione ¹⁴), populi judaici statu publico in infimam et miserrimam conditionem, spem opis per naturales rerum causas ferendae omnino omnem praecedentem deprimendo ¹⁵), sacri templi hierosolymitani profanatione ab idolatris ipsi inferenda ¹⁶), denique terrae motibus ¹⁷) terribilibusque in coelo conspiciendis *φαινόμενοις* ¹⁸) cumpri-
mis esset conspicua. Sperarunt tamen Judaei, fore, vt hoc tempus calamitosum a Deo, paucorum hominum ipsi constanter addictissimorum et communi morum prauitate haud infectorum rationem gratiosam habituro, praecedatur ¹⁹) et in arctiores limites reuocetur.

1) Ps. 18, 8 sqq. 50, 1 sqq. Jes. 19, 1 sqq.
30, 27 sqq. 34, 1 sqq. 63, 1 sqq. 64, 1 sqq.
Mich. 1, 3 sqq. Hab. 3, 3 sqq.

2) Jes. 13, 9. Joel I, 15. 2, 11. 33. Am. 5, 18.
Obad. 1, 15. Zeph. 1, 14. Jerem 30, 7. 46,
10. Zach. 14, 5 sqq.

3) S. V. Haenlein über Theophanien und Chri-
stophanien, in N. theol. Journal T. 2. p. 280.

4) Mal. 3, 1 sqq. 19 sqq. Hag. 2, 7.

5) צר עת Dan. XII, 1. cf. scholion nostrum
ad h. l. T. II, p. 791. αναγκη μεγαλη επι
της γης Luc. 21, 23. θλιψις, οια 8 γεγονε
τοιαυτη απ' αρχης κτισεως — και 8 μη
γενηται Marc. 13, 19. αναγκη 1 Cor. 7, 26.
καιροι χαλεποι 2 Tim. 3, 1. *Dies pressurae
et angustiae* 4 Esdr. 2, 27. *Dies tribulatio-
nis* 16, 75. צר Midrasch Tehillim ad Ps.
106, 24. fol. 39. 4. Hoc tempus quibuslibet
calamitatibus insigne cum tamen Messiam ad
lucem natum salutaturum sit, a Rabbinis haud
raro חֲבִלֵי הַמָּשִׁיחַ (*Messias - Wehen*, Talm.
Tr. Schabbath fol. 118. col. 1. Nezach Israel
c. 34. Emeck Hammeleck fol. 42. col. 4.)
nominatur, quam denominationem jam ad ae-
tatem Jesu pertinuisse facile putare posses, si
verba eius: παντα ταυτα αρχη ωδινων,
quae

Matth. 24, 18., quae Syrus reddidit ܠܕܢܐ
ܠܕܢܐ ܠܕܢܐ ܠܕܢܐ, *virgere velis.*

6) *μελλησετε ακρειν πολεμους και ακοας πολεμων. — εγερθησεται γαρ εθνος επι εθνος και βασιλεια επι βασιλειαν* Matth. 24, 6. 7. *Ecce ego inducò, inquit Dominus, super orbem terrarum mala, gladium etc.* 4 Esdr. 15, 5. *Vae saeculo et qui habitant in eo; quia adpropinquavit gladius et contritio eorum, et exsurget gens contra gentem ad pugnam* 15, 14. 15. cf. 16, 5 sqq. Sohar p. 2. fol. 3. c. 3. : קרבין בכל עלמא. Cf. Sohar Chadasch fol. 8, 4. Bereschith Rabba Sect. 42. fol. 41. 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 511. 518.

7) *εσονται λιμοι* Matth. 24, 7. *Germinabunt mala super terram, gladius, fames et magna confusio. A fame enim plurimi, qui inhabitant terram, interient, et gladius perdet ceteros, qui superauerint a fame* 4 Esdr. 16, 22. 23. ימיו יקר *annonae magna erit caritas,* Mischnah, tr. Sota IX, 15., qui locus in omni hac re est classicus. Cf. Pesikta sotarta fol. 58. 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 519.

8) εσονται λοιμοι Matth. 24, 7. *Ecce ego induco, inquit Dominus, super terram mortem et interitum* 4 Esdr. 15, 5. *Mortui sicut sterora proiicientur. Derelinquetur enim terra deserta et ciuitates eius dejicientur. Non derelinquetur, qui colat terram et qui seminet eam, 16, 24. 25. cf. 33 sqq. Pesikta Rabba-thi fol. 2, 1. et 28, 5. apud Schoettgenium T. 2. p. 519.*

9) Και εσται επι της γης συνοχη εθνων εν απορια, — αποψυχοντων ανθρωπων απο φοβου και προσδοκias των επερχομενων τη οικουμενη Luc. XXI, 25. 26. Cf. Sanhedrin fol. 98, 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 519.

10) δια το πληθυνθηναι την ανομιαν, ψυγησεται η αγαπη των πολλων Matth. 24, 12. *Multiplicabitur injustitia super hanc, quam tu vides et super quam audisti olim* 4 Esdr. 5, 2. *Non miserebitur homo proximum suum* 15, 19. אגב חוצפה יסגנ Paulo ante aduentum Messiae impudentia augebitur, Misch-nah Sota c. IX. §. 15. Cf. Surenhusii Obseruat. 29. T. 3. p. 319. אנשי הגבול יסובבו

מַעִיר לְעִיר וְלֹא יִחַנְנוּ *viri insignes oppi-*
datim circumibunt, nec ulla humanitatis offi-
cia experientur, Mischnah ibid. Schir Hasschi-
rim Rabba fol. 15, 3. Sohar Num. fol. 102.
col. 407. Sanhedrin fol. 97, 1. apud Schoett-
genium T. 2. p. 516 — 518.

11) διαμερισθῆσονται πατρὶς ἐφ' υἱὸν, καὶ
 υἱὸς ἐπὶ πατρὶ, μητρὶς ἐπὶ θυγατρὶ καὶ θυ-
 γατρὶς ἐπὶ μητρὶ, πενθερὰ ἐπὶ τὴν νυμφὴν
 αὐτῆς καὶ νυμφὴ ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς;
 cf. Matth. X, 35. Mischnah l. c. בֶּן מִנְדִּין אִם
 בַּת קָמָה בְּאִמָּה כְּלָהּ בַּחֲמוּתָהּ אֹיְבֵי אִישׁ אִנְשֵׁי
 בֵּיתוֹ פָּנֵי הָדֹר כַּפְּנֵי הַכֶּלֶב *Filius irritabit*
patrem, filia insurget aduersus matrem nu-
rusque contra socrum; inimicos suos quisque
habebit domesticos suos; facies illius saeculi
erit canina. Schir Hasschirim fol. 15, 3. apud
Schoettgenium T. 2. p. 517.

12) ἡ ἀποστασία 2 Thess. 2, 3. τὸ πνεῦμα ρη-
 τῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑμέτεροις καιροῖς ἀποστη-
 σονται τινες τῆς πίστεως, προσεχόντες πνευ-
 μασι πλανοῖς καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων
 1 Tim. IV, 1. *Abscondetur veritas et sterilis*
erit a fide regio 4 Esdr. V, 1. זְמַנָּה לֹא

תהיה נהיה תהיה מהימנה כהנה
tempus, in quo haud reperitur fides; veri-
tatis erit defectus, Mischnah l. c. Sohar Gen.
 fol. 118. col. 467.

13) Πολλοι ελευσονται λεγοντες: εγω ειμι ο
 Χριστος, και πολλας πλανησασι. — πολλοι
 ψευδοπροφηται εγερθησονται και πλανησασι
 πολλας. — εγερθησονται ψευδοχριστοι και
 ψευδοπροφηται, και δωσασι σημεια μεγα-
 λα και τερατα, ωτε πλανησαι, ει δυνα-
 τον, και τας εκλεκτας Matth. 24, 5. 11. 24.
 Cf. 2Petr. 2, 3. et Sanhedrin fol. 97, 1. apud
Schoettgenium T. 2. p. 513.

14) חכמות סופרים הרה ויראי חטא ימנעו
Sapientia Magistrorum foetebit et a delictis
sibi cauentes spernentur, Mischnah l. c. San-
 hedrin fol. 97, 1. Schir Hasschirim rabba fol.
 15, 3. apud *Schoettgenium* T. 2. p. 513.
 et 516.

15) Sohar fol. 313. עקהין על עקהין לישראל
Angustiae super angustias erunt Israeli. Mi-
 drasch Tehillim ad Ps. 45, 1. fol. 23, 2. San-
 hedrin fol. 97, 1. Pesikta Rabbathi fol. 2, 1.
 apud *Schoettgenium* T. 2. p. 510. 515.
 Cf.

Cf. *Raymundi Martini Pugio fidei* Lips. et Francof. 1687. fol. p. 405.

16) Cf. Matth. 24, 15. Luc. XXI, 24. Fluxit haec opinio ex historia *Antiochi Epiphanis*, ex qua omnis haec res et multa alia accepit, quibus sensim sensimque in molestam suam molem excreuit.

17) εσονται σεισμοι κατα τοπους Matth. 24, 8. *Terra tremuit et fundamenta eius, mare fluctuat de profundo et fluctus eius disturbantur* 4 Esdr. 16, 12. Sohar Num. fol. 3.

18) φοβητσα σημεια απ' εραν8 μεγαλα εσαι. εσαι σημεια εν ηλιω και σεληνη και αστροις Luc. 21, 11. 25. *Ecce nubes ab oriente et a Septentrione usque ad meridianum, et facies earum horrida valde, plena irae et procellae. Et collident se inuicem, et collident sidus copiosum super terram et sidus illorum, et erit sanguis a gladio usque ad ventrem. Et fimus hominis usque ad substramen cameli, et erit timor et fremor multus super terram. Et horrebunt, qui videbunt iram illam et tremor apprehendet illos; et post haec mouebunt nimbi copiosi, a meridiano et septentrione, et por-*

portio alia ab occidente: et superinualescent venti ab oriente, et recludent eam, et nubem, quam suscitavi in ira, et sidus ad faciendam exterritationem ad orientalem ventum et occidentem violabitur. Et exaltabuntur nubes magnae et validae plenae irae, et sidus, ut exterreamt omnem terram et inhabitantes eam, et infundent super omnem locum altum et eminentem sidus terribile. 4 Esdr. 15, 34 — 40.

Sohar fol. 3, 3. יתחוי חר עמודא ראשא קאים מעילא לחהא ארבעין יומין וכל עמים דעלמא חמאן ליה: לבתר ארבעין יומין ועמודא יקום מארעא לשמיא לעיניהון דכל עלמא: adparebit columna ignea a summo ad imum pertingens per quadraginta dies et omnes terrae populi illam contemplari poterunt; — — praeterlapsis quadraginta diebus columna iterum surget e terra in coelum coram oculis totius mundi.

19) εἰ μὴ ἐκολοβωθῆσαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, ἔκ αν εσωθῇ πᾶσα σαρκ. δια δε τῆς ἐκλεκτῆς κολοβωθῆσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι Matth. 24, 22.

§. 14.

Stella Messiae.

Quam secundo loco signorum aduentum Messiae annuntiatorum Judaei habebant, *stellam quandam, aliquod tempus ante Messiam natum in plaga coeli orientali exoriundam et fulgore suo eximio caeteras longe superaturam* ¹⁾, tanti faciebant et indicio tam certo et fallere nescio ipsis esse putabant, ut eius mentionem injecturiduntaxat κατ' ἐξοχην *de stella Messiae* ²⁾ loquerentur. Cui opinioni animis informandae locus ille Num. XIV, 17., a Targumistis jam ad Messiam relatus, ansam dedisse videtur ³⁾. Memorant autem libri judaici praeter illam adhuc alius cuiusdam φαίνομενος, quod igneo suo splendore totum coelum perlustrans ⁴⁾ hominibus natales Messiae palam facturum sit ⁵⁾.

1) Sohar part. 2. fol. 3. c. 5. edit. Amst.

ומשיח יתגלי יקום / מסטר מזרח חר כבא
מלהטא בכל גוונין ושבעה כבין אחרונין
דסחרן לההוא כבא ויגיחון ביה קרבא בכל
סטריין

סטרוין חלת זמנין ביורמא עד שבעין יומין וכל
 בני עלמא חמאן: וההוא ככבא יגיה בהו קרבא
 בטיסין דנורא מלהטין מנצצין בכל עבר ובשט
 בהו עד דבלע לון בכל דמשא ורמשא וביורמא
 אפיק לון ויגיהון קרבא לעיניהון דכל עלמא
 וכן בכל יורמא עד שבעין יומין לבתר שבעין
 et quando reuelabitur Messias, orietur e plaga orientali stella
 quaedam super omnem modum radians, et se-
 ptem stellae aliae circumdantes hanc stellam
 pugnam inibunt contra illam ab omni latere,
 tribus quotidie vicibus per septuaginta dies,
 intuentibus id terrae incolis omnibus. Atque
 haec stella etiam pugnabit flammis igneis, ra-
 diantibus et scintillantibus undique, et percu-
 tict illas (stellas) usque dum consumserit eas-
 dem, qualibet vespera. Interdiu producet il-
 las, pugnamque committent in conspectu uni-
 uersi orbis terrarum, atque ita quotidie per
 septuaginta dies, quibus praeteritis occultabi-
 tur iterum stella. Sohar part 1. fol. 119.

יחגלי מלכא משיחא בארעה דגליל וחד ככבא
 דבסטר מורחי בלע שבע ככביא בסטר צפון:

Reuelabitur Messias in terra Galilaea et stella
 quaedam in plaga orientali existens absorbebit
 septem stellas in plaga septentrionali.

2) Matth. 2. 2. εἶδομεν αὐτὰ (τὰ βασιλεως των Ισδαιων) τον ασερα εν τη ανατολη.
Testament. XII Patriarcharum: τότε εγερει κυριος ιερεα καινον, ω παντες οι λογοι κυρις αποκαλυφθησονται. — Και ανατελει ασερον αυτα εν θρανω etc. *Fabric. Cod. Pseudepigr. V. T. T. I. p. 586. Pesikta Sotarta ad Num. XXIV, 17. fol. 58, 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 531.*

3) *Baueri Theologie des alten Testaments p. 421.*

4) *Sohar loc. excit. col. 3.* ושלחובא דאשא ארכמא תהא תליא ברקיעא שתין יומין
 וקרבין בעלמא דסטר צפון: *et flamma ignis nigrescentis in expanso pendebit per sexaginta dies bellaque fient in mundo versus plagam septentrionalem.*

5) Videtur haec res narrationi illi mythicae de pastoribus τη δοξη κυρις περιλαμβομενοis et πληθος στρατιας θρανις intuentibus atque ex his φαινομενοis coelestibus τεχθηναι σημερον σωτηρα, ος εσι χριστος κυριος εν πο-
 λει Δαβιδ, colligentibus aliquantulum lucis ac-
 cen-

cendere et origini suae e primis initiis repetendae viam certam sternere atque munire.

§. 15.

Elias, Moses, Jeremias, Jesaias rediuiui, praecursores et adiutores Messiae.

Quum olim Malachias propheta, vt sibi aliisque spem salutis populi sui publicae per Messiam restaurandae certio-rem et firmiorem faceret, poetarum more, qui personas in eum finem sibi fingere solent, vt eae, quibus describendis operam nauant, res sub adspectum quasi cadant, virum quendam diuinitus missum, Messiae Domino excellentissimo, vt consiliis suis saluberrimis bene prospereque vti possit, viam straturum ac muniturum laudauerat ¹⁾, atque subinde ²⁾, vt animos lectorum homini cuidam morum strenuitate, sermonis grauitate mentisque constantia post fata longe celebratissimo infingeret, *Eliam* prophetam ³⁾, *hominem puta pium ac sanctum, hisce prae-*
cla-

claris, quibus Elias olim excelluit, virtutibus ornatum ⁴⁾, huic insigni praecursoris Messiae muneri ac officio praefuturum esse significauerat; sequiores Judaei, quos et in aliis rebus haud semper, quid intercedat inter historicum et poeticum dicendi genus, bene gnaros fuisse constat, hunc locum propheticum tam sinistre interpretati sunt, vt Eliam illum ipsum paullo ante aduentum Messiae in orbem terrarum vere rediturum et praecursoris (קִיָּא) eius prouincia perfuncturum putarent ⁵⁾. Id cum statuerent, omnino habuerunt, quod Eliam in coelis Deo ab intimis esse consiliis ⁶⁾ et felicitatem genti iudaicae per Messiam parandam sollicite curare ⁷⁾ sibi persuaderent illumque laudibus sat multis extollerent ⁸⁾. Vti autem id generatim muneris eius esse ducebant, vt hominibus aduentum Messiae paullo post futurum annuntiaret ⁹⁾, has singulares adhuc partes ei detulerunt, vt scilicet Israelitas ad poenitentiam excitaret ¹⁰⁾, in concordiam et amicitiam

eos

eos reduceret ¹¹⁾, ruinas patriae, doctrinam adulteratam et vitiatam, cultum sacrum publicum a grauitate et simplicitate antiqua degeneratum, moresque deprauatos in pristinum suum habitum ac statum reformaret ¹²⁾, lites legis peritorum componeret ¹³⁾, Messiam sacro oleo ablueret illumque inauguraret ¹⁴⁾, atque hominum animos operi diuinitus illi demandato rite perficiendo idoneos et aptos faceret ¹⁵⁾. In hoc vnico autem viro, scientiae et pietatis laude florentissimo paullo ante aduentum Messiae in vitam terrestrem redituro, non acquiescere potuit Iudaeorum credulitas; quandoquidem loci Jesaiani LII, 6 — 9. ad pulvisculum excussi authoritas in eam istos adduxit sententiam, vt elucescente aetate messiana praeter Eliam adhuc tres alios antiquos prophetas, haud minori sapientiae et probitatis laude conspicuos, e mortuis resurrecturos et Messiam in suscipiendo et gerendo negotio suo saluberrimo adiuturos esse autumarent. Non est, quod

quod miremur, prae cunctis aliis *Mosen*¹⁶⁾, conditorem gentis israeliticae meritissimum, hoc honore decoratum esse, utpote cui merito jureque contingeret, ut Messiae, priusquam opus suum quam maximum in terris adgrederetur, praesens adsit atque cum eo, socio Elia, in consilium eat¹⁷⁾. Minore quidem, verumtamen eximia, auctoritate polluit *Jeremias* propheta, cuius memoriam ut pia mente Judaei sequiores semper recolerent illumque sensu eminentiori τοῦ τῶ Θεοῦ προφητῆν¹⁸⁾ adpellarent, id vnum illis jam satis causae praebuit, quod hic propheta, inconcusso erga populares suos adhuc in laetis et amoenis coelitum contuberniis amore flagrans, ex vulgari et communi sententia intercessoris pro iis personam apud Deum ageret et perpētuis precibus supplex illum adiret, ut praedictionibus suis, ad reficiendos exsulum animos meliorumque temporum spē recreandos olim palam factis, exitum daret¹⁹⁾. Quae cum ita fuerint, non longe quaeramus, qui

qui factum sit, vt Judaei etiam *Jeremiam* praecursoribus et adiutoribus Messiae in hanc vitam redituris socium adjungerent ²⁰). Ultimo loco nominandus est *Jesaias* ²¹), quem ob multa praeclara de Messia olim venturo vaticinia, libro, qui sub nomine eius circumfertur, comprehensa, sibi adeo commendatum habebant ²²), vt, quem pari honore ac privilegio adficerent, dignum illum judicarent. Videntur tamen inter Iudaeos fuisse, qui praeter hos cum maxime memoratos celebrioris nominis prophetas adhuc alios ²³) ineunte aetate messiana sedes coelestes jam relicturos et vitam terrestrem denuo subituros esse expectatione ac spe tenerentur.

1) Mal. III, 1.

2) v. 23.

3) 1 Reg. c. 17 — 19. 2 Paral. XXI, 12 sqq.

4) *Pauli Kommentar zum N. Test.* T. 1. ed. 2. p. 873.

5) τι εν οι γραμματαις λεγουσιν, οτι Ηλιαν
 δει ελθειν πρωτον; Matth XVII, 10. 11,
 Ηλιας, ο μελλων ερχεσθαι XI, 14, Marc.
 VI, 15, VIII, 28. Luc. IX, 8, 19. Targ. Jo-
 nath. Ex. XL, 10. Ηλιας — α καταγρα-
 φεις εν ελεγμοις εις καιρους, κοπασαι ορ-
 γην προθυμια, και επισρεψαι καρδιαν πα-
 τρος προς υιον, και κατασησαι φυλας Ια-
 κωβ. Μακαριοι, οι ιδοντες σε, και οι εν
 αγαπησει κεκοσμημενοι. και γαρ ημεις ζωη
 ζησομεθα, Sirach XLVIII, 10. 11. Jalkut
 Sehimuni fol. 53. c. 3. בשעה שהקב"ה גאל את
 ישראל ג' ימים קודם שיבוא משיח בא אליהו
 ועומר על — הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם
 ואומר להם הרי ארץ ישראל עד-מתי אתם
 עומדים בארץ ציה ושממה וקולו נשמע מסוף
 העולם ועד סופו ואחר כך אומר להם
 בא שלום לעולם בא שלום לעולם שנ'
 מה נאור על — ההרים רגלי מבשר משמיע
 :שלום *Tempore eo, quo Deus S. B. liberabit
 Israelem, tres dies ante aduentum Messiae
 veniet Elias et stabit super montibus Israelis
 gemendo et lugendo propter illos et dicendo:
 quousque vos vultis stare in terra arida et*
de-

devastata! Vox autem eius audietur ab uno mundi fine ad alterum, et postea dicet ad illos: venit pax mundo, sicuti dictum est (Jes. 52, 7.): quam pulchri sunt super montibus pedes nuntiantis, pacem palam facientis. Mos. Maimonides in Jad Chazakah tr. de Regibus c. 12. יש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המלך המשיח יבוא אליהו וכל אלו הרברים וכיוצא לא ידע אדם היאך יהיו עד שיהיו שרברים סתומים הם אצל הנביאים: Sunt e sapientibus, qui dicant, ante aduentum Messiae venturum esse Eliam. Verum haec omnia aliaque similia nemo nouit, quomodo futura sint, donec extiterint; haec enim occulta sunt apud prophetas. Cf. Lightfoot ad Matth. XVII, 10. p. 384 sqq.

6) Midrasch Ruth ad cap. II, 14.

7) Sanhedrin fol. 98, 1. Pirke R. Elieser c. 29. apud Schoettgenium T. 2. p. 490. et 533.

8) Sirach XLVIII, 1 — 9.

9) Pesikta sotarta ad Num. XXIV, 17. fol. 58, 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 97.

10) Pirke R. Elieser c. 43. מין ישראל עשׂים

לילה עד שיבא אליהו. Luc. I, 16.

πολλὰς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέψει ἐπὶ κυ-
ριον τὸν Θεὸν αὐτῶν.

11) Luc. I, 17. προελευσεται — ἐπιστρέψαι καρ-
διας πατέρων ἐπὶ τέκνα; cf. Mal. III, 24.

12) Marc. IX, 12. Ἡλίας ἐλθὼν πρῶτον, ἀπο-

καθιστὰ πάντα. Male hoc a nonnullis inter-

pretibus refertur ad ἀποκαταστάσιν πάντων,

de qua re infra suo loco (§. 45.) disseremus.

13) Hanc ob rem Rabbinis trita est haec formula:

לילה עד מונח הנה נד hoc in medio
est relinquendum, usque dum venerit Elias.

Bava Metzia cap. 3. in Misna.

14) Justin. Dial. cum Tryph. p. 268. πάντες

ἡμεῖς τὸν χριστὸν ἀνθρώπον προσδοκῶμεν γε-

νεσθαι καὶ τὸν Ἡλίαν χρίσαι αὐτὸν ἐλθόν-

τα; p. 226. Χριστὸς εἰ καὶ γεγεννηταὶ καὶ

εἰ πᾶς, ἀγνώστος εἰ, καὶ ἔδε αὐτὸς πῶ

ἑαυτὸν ἐπιστάται, ἔδε ἐχει δυνάμιν τινα,

μέχρι ἀνελθὼν Ἡλίας χρίσῃ αὐτὸν καὶ φα-

νερὸν πασὶν ποιήσῃ.

15) Luc. I, 17. προελευσεται ενωπιον αυτου εν πνευματι και δυναμει Ηλίας, ετοιμασαι Κυριω λαον κατεσκευασμενον. *R. Saadias Gaon in Haëmunoth tr. 8. קודם לו למשיח בן דוד יהיה כשליח לו וכמתקן האומה וכמסתקל : הררף Elias praecursor Messiae Davidae erit, quasi legatus eius, quasi disponens populum et expurgans viam. Tanchuma fol. 66, 1. Pesikta Rabbathi fol. 62, 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 534.*

16) Debarim rabba sect. 3. fol. 255, 2. Tanchuma fol. 42, 1. apud Schöttgenium T. I. p. 148. et T. 2. p. 544.

17) Luc. IX, 30. ανδρες δυο συνελαλθον αυτω, οιτινες ησαν Μωσης και Ηλιας· οι οφθεντες εν δοξη, ελεγον την εξοδον αυτου, ην εμελλε πληρην εν Ιερουσαλημ. Hanc narrationem mythicam ornatum suum maxime ex hac opinione accepisse, per se liquet.

18) 2 Macc. XV, 14.

19) ο φιλαδελφος ετος εστιν ο πολλα προσευχομενος περι της λαου και της αγιας πολεως, Ιερεμιας 2 Macc. XV, 14. cf. Daniel
aus

aus dem Hebräisch-Aramäischen übersetzt von Bertholdt, T. 2. p. 626.

20) Matth. XVI, 13. 14. *τινες με λεγουσιν οἱ ανθρωποι ειναι; οἱ δε ειπον· οἱ μεν Ηλιαν, ἑτεροι δε, Ιερεμιαν.* 4 Esdr. II, 18. *Mittam tibi adiutorium, pueros meos Isaiam et Jeremiam, ad quorum consilium sanctificaui et paraui tibi arbores duodecim, grauatas variis fructibus.* Joh. I, 22. *ὁ προφητης ει συ; και απεκριθη· 8.* Cf. v. 25. VII, 40. *πολλοι εκ τῶ οχλῶ ελεγον. εἶτος εστιν αληθινως ὁ προφητης;* Marc. VI, 15. *Qui his locis κατ' ἐξοχην nominatur ὁ προφητης et a Messia Eliaque distinguitur, nullum alium esse quam Jeremiam patet ex 2 Macc. II, 1. ad quem locum respiciunt, quae habet Josephus Gorionides I, 17.: Arca non aderat, quia abstulerat eam Jeremias propheta, una cum omnibus cortinis, quas fecerat Moses seruus Domini in deserto, et posuit eas in monte Nebo, ubi inuenit speluncam, in cuius concauitate posuit eas. Cumque sequerentur sacerdotes, qui fuerant in diebus illis, prophetam, ut aduerterent locum, respiciens Jeremias post se et videns eos, iratus iurauit dicens: nemo*

hominum sciet locum, donec venero Ego et Elias. Cf. Wetstenii Nou. Test. T. I. p. 430.

21) 4 Esdr. II, 18. vid. not. 20).

22) Non abs re esse videtur, hoc loco monuisse, quod Judaeo-Christiani eandem rationem sequuti hunc prophetam τον ευαγγελιστην nominauerint.

23) Matth. XVI, 14. ειπον· οι μεν Ιωαννην τον βαπτιστην· αλλοι δε, Ηλιαν· ετεροι δε, Ιερειαν, η ενα των προφητων. (Marc. VI, 15. αλλοι ελεγον· οτι Ηλιας εσι, αλλοι δε ελεγον· οτι προφητης εσιν, η ως εις των προφητων, cf. VIII, 28. Luc. IX, 8. διηπορει δια το λεγεσθαι υπο τινων· οτι Ιωαννης εγηγεσθαι εκ νεκρων· υπο τινων δε, οτι Ηλιας εφανη, αλλων δε, οτι προφητης εις των αρχαιων ανεση; cf. V, 19. vid. supra not. 20).

§. 16.

Antichristus.

Ex eo tempore, quo Judaei sublimiori Babyloniorum Persarumque doctrina imbuti philosophiam suam dualismi legibus ac praeceptis superstruerent, omnia, quae explorata et perspecta habebant, e contraria simul parte solebant considerare, quo factum est, vt Messiae olim venturo κακοδαίμονα quemdam corpore humano amictum ¹⁾ se oppositurum esse putarent illumque τον Αντιχριστον ²⁾ nominarent. De eo ³⁾ autem, vt rem singulatim expendamus, id statuerunt, quod humanas suas origines e tribu Danitarum improbitatis infamia jam a longo tempore adpersa tracturus ⁴⁾ parentibusque omnium hominum longe nequissimis et sceleratissimis vsurus ⁵⁾, diebus nouissimis ⁶⁾, ἐπὶ τῇ συντελείᾳ τῆς αἰῶνος ⁷⁾, id est, aliquod tempus ante Messiae aduentum surrecturus, Israelitarum miseros et execrabiles istos, qui a felicitate regni messiani justo Dei de-

decreto exclusi in aeternum irruunt exitium⁸⁾, astutia sua callidissimisque artificiis ad idololatriam seducturus⁹⁾ omniumque idololatrarum caput et princeps exstiturus¹⁰⁾ atque sibi ipsi nomen diuinum honoremque vindicaturus¹¹⁾, ope Satanae multa miracula patraturus¹²⁾, hancque ob causam acerbissimam cum Elia praecursore Messiae contentionem subiturus¹³⁾, tandem vero singulari fato eo peruenturus sit, vt a Messia Dauida morte adficiatur¹⁴⁾, quo facto initia regni messiani ponerentur¹⁵⁾. Vt autem imaginem Antichristi hisce coloribus expingerent et ornarent, Antiochum Epiphanem¹⁶⁾ cum primis ceu *πρωτοτυπον* ante oculos habuisse videntur, quam ob causam etiam illum inhonestis et contumeliosis *τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀμαρτίας*¹⁷⁾, *τῶν υἱῶν τῆς ἀπωλείας*¹⁸⁾, *τῶν ἀνομῶν*¹⁹⁾, *τῶν τῆς ἀποστασίας ἀνθρώπων*²⁰⁾, *τῶν ψευδοπροφητῶν*²¹⁾, *τῶν ψευστῶν*²²⁾ nominibus adficiebant.

- 1) Πρὸ τῆς δεσποτικῆς ἐπιφανείας ἤξει φῦσιν ἀνθρώπειαν ὑπόδυς ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀλασῶρ ὁ ἀντιθεὸς δαίμων, ὁ τῆς θείας προσηγορίας λήψης, *Theodore t. Epit. diuin. decret. c. 23. p. 300.* Ecclesiae patres chiliasmi nebula circumfusi hac in re vestigia Iudaeorum diligenter premere solent, ita vero, vt, quae Iudaei de primo Messiae aduentu praecipiebant, ad παρυσίαν Χρῖστου referrent. Cf. *Suiceri Thesaurus ecclesiasticus p. 389.*
- 2) ἡκαστατε, ὅτι ὁ ἀντιχρῖστος ἐρχεται 1 Ioh. II, 18. זה שהאומות קורין אותו השטן הנחקרשטום *hic erit aduersarius, quem populi nominabunt Antichristum*, Abkat Rochel lib. I. part. I. apud *Eisenmenger* P. 2. p. 704.
- 3) Post Hierosolymorum euersionem a scriptoribus iudaicis plerumque *Armillus* (אַרמילוס) adpellatur, de quo nomine eiusque singulari ratione et consilio nil constat. Scatet vero omnis haec res, vti a recentioribus Iudaeis pertractatur, nugis fictisque fabulis, quas vide in Abkat Rochel p. 51. sqq. edit. Huls., quem librum excerpsit *Eisenmengerus* T. II. p. 704 sqq.

4) εκ της τς Δαν Φυλης ὁ αλαςωρ τεχθῆσεται, ὁ Χρῖστον μεν ἑαυτον ονομαζων, ταναντια δε τη προσηγορια διαπραττομενος και σφετεριζομενος τα μηδαμοθεν προσηκοντα, *Theodoret. Quaest. III. in Numer. p. 142.*

5) העולם רשע Abkat Rochel loc. laud.

6) εσχάτη ὥρα 1 Ioh. II, 18.

7) *Johannes Damasc. Fid. orthodox. lib. 4. c. 27. p. 389.*

8) οἱ ἀπολλυμενοι 2 Thess. II, 10.

9) 2 Thess. II, 10. 11. Apoc. XIX, 20. cf. *Gregor. Nanzian. Orat. 47. p. 724. Theodoret. ad 2 Thess. II, 11.*

10) רשע כל עבודה זרה Sepher Serubabel apud *Eisenmengerum T. 2. p. 708.*

11) 2 Thess. II, 4. ὁ ἀντικειμενος και ὑπεραιρομενος ἐπὶ παντα λεγομενον Θεον η σεβασμα, ὥς αὐτον εἰς τον ναον τς Θεσ, ὡς Θεον, καθῖσαι, ἀποδεικνυντα ἑαυτον, ὅτι εἰς Θεος.

12) ὃ ἐστὶν ἡ παρυσία κατ' ἐνεργειαν τῆς Σα-
 τανα, ἐν πασῇ δυνάμει καὶ σημείοις, καὶ
 τερασι ψευδῶς 2 Thess. 2, 9. ὁ ψευδοπρο-
 φητής, ὁ ποιήσας σημεῖα Ap. XIX, 20.

13) ἀποστέλει (ὁ κύριος) τὸν Θεσβιτὴν Ἡλίαν,
 καὶ ἐξαπατῇ διελεγχόντα τὴν ἐκείνην (τῆς
 ἀντιχρ.), καὶ τὴν σωτηρίον αὐτῆς προμηνύον-
 τα παρυσίαν, *Theodoret. Epit. diuin. de-*
cret. c. 23. p. 302.

14) ἀποκαλυφθῆσεται ὁ ἀνομος, ὃν ὁ Κύριος
 ἀναλώσει τῷ πνεύματι τῆς σωματικῆς αὐτῆς;
 2 Thess. II, 8. ארמילוס הרשע שכביאת
 משיחנו יהרג כאמרו יברוח שפתיו ימית רשע:
Armillum improbum, dum advenerit Messias
noster, occidet, sicut dictum est (Ies. XI, 4.):
cum halitu labiorum suorum interficiet impro-
bum. Zeror hammaor fol. 144. col. 3,

15) ואחר כך יבוא לפניו מנחם (משיח)
 ויסח באפיו וימיתו כמו שנאמר (Ies. XI, 4.)
 וברוח שפתיו ימית רשע ואחר כך והיתה לוי
 המלובח. *Post haec veniet coram facie eius*
(Antichristi) consolator (h. e. Messias) et spi-
ra-

rabit naribus suis et morte illum adficiet, sicuti dictum est (Ies. XI. 4.); cum halitu labiorum suorum interficiet improbum, quo facto, Iehouae erit regnum. Sepher Serubabel apud Eisenmengerum T. 2 p. 709.

16) cf. Dan. XI, 21 — 45. *Schmidtii Bibliothek für Kritik, Exegese etc. T. 1. p. 25 sq.*

17) 2 Thess. II, 3. cf. *Koppe* ad h. l. et *Excursus II. ad 2 epist. ad Thessalonicenses p. 112 sqq. Thiess über die Unvereinbarkeit der geistlichen und weltlichen Macht. Ein praktischer Commentar über 2 Thess. II, 1 — 12. Kil. 1809. 8. p. 18 sqq.*

18) 2 Thess. II, 3.

19) 2 Thess. II, 8.

20) *Iustin. Dial. c. Tryph. apud Suicerum p. 390.*

21) Apoc. XVI, 13. XIX, 20.

22) 1 Ioh. II, 22.

§. 17.

Messias ben Joseph et Messias ben David.

Aliquod tempus post Apostolorum aetatem scriptores judaici de duobus Messijs, *ben Joseph vel Ephraim* altero, alteroque hoc multum maiore et digniore *ben David* coeptant loqui¹⁾; cuius rei causam facili negotio viri docti exploratam habere potuissent, si ad Samaritanorum Christologiam (§. 7.) adscendere voluissent. Nam quem hi scriptores alii²⁾ longo agmine ad nouissima usque tempora iis succedentes sub nomine *ben Joseph* a successore eius *Messia ben David* distinguere solent, plane eundem esse ac Messiam Samaritanorum luculenter ex eo patet, quod illum origines suas e tribu Ephraim³⁾ regiaque Ierobeami prosapia⁴⁾ habiturum, curamque omnem et laborem in detrimenta dynastiae dauidicae per hunc eundem Ierobeamum defectionemque decem tribuum suis auspiciis factam olim adlata sarcienda et reconcinnanda⁵⁾ impensurum, de-

cem

cem scilicet tribus longe lateque dispersas reuocaturum ⁶⁾ et in Galilaea ⁷⁾ primorum exsulum suspiriis olim personante ⁸⁾ collecturum inque eas per aliquod tempus summa auctoritate dominaturum ⁹⁾, postea autem ad Hierosolyma, noui regni dauidici sedem, eas ducturum atque sub Messiae Dauidae summum imperium ditionemque subjuncturum ¹⁰⁾, tandem vero ex justo Dei decreto propter *Ierobeami peccatum* (חטא ירבעם) ¹¹⁾ mortem violentam passurum esse ¹²⁾ vnanimiter putant. Quae cum ita sint, nemo non videt, Christologiam Samaritanorum successu temporis translata esse ad Iudaeos animisque illorum sensim sensimque expectationem duorum Messiarum instilasse. Quamuis autem hoc jam Jesu Apostolorumque aetate accidisse argumentis vlllo modo certis haud probari possit, id tamen illi aevo videtur esse vindicandum, quod doctrina Samaritanorum ad nonnullos jam Iudaeos propagata fuerit atque effecerit, vt ipsorummet formulae messianae quosdam pas-
sim

sim novos colores adspergerent et de quibusdam rebus alii aliter statuerent. Id quod e sequentibus luculenter adparebit.

חרין פריקין דעתידין למפרקין משיח בר דוד (1)
 וּמְשִׁיחַ בֶּר אֶמְרוּס דְּמִין לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן *duo*
saluatores tui, qui te saluaturi sunt, Messias
filius David et Messias filius Ephraim, simi-
les sunt Mosi et Aaroni. Targ. Cant. IV, 5.
 וְיִפְיֹק בְּהָהוּא דְּוֹמָא מְשִׁיחָא דְּדָוִיד --
 -- וְהָהוּא לֹא יִשְׁתַּאֲר בְּלַחֲוָרָו יִתְכַּלִּיל בֵּיה
 exhibit hoc tem-
 pore Messias ben David; haud tamen solus re-
 linquetur, sed adjungetur ipsi Messias alter,
 filius Iosephi. Sohar part. 3. fol. 82. b. edit.
 Salzb. cf. Sommer l. c. p. 91 sqq. Schoett-
 geni Horr. hebr. T. 2. 267. 365.

2) *Corrodi* krit. Gesch. d. Chiliasmus. T. 1.
 p. 301 sqq.

3) Menorath Hammaor fol. 81. col. 2. אמרו
 רבּוֹתֵיבּוֹ שְׁמֶלֶךְ אַחֵר שְׁאִינוּ מוֹרַע דָּוִד וְקָרִימָנוּ
rabbini nostri
dicunt, regem alium haud e semine Davi-
dis oriundum praeitutum eum (Messiam Da-
 ui-

uidam) esse, atque illum nominant Messiam ben Ioseph. Emeck Hammelech fol. 135. col. I.

Maschia Ie-
schua fol. 74. col. 1. יהיה המשיח ההוא

Targ. Io-
nath. Gen. 48, 19. משבט אפרים שהוא משבט יוסף

Inde etiam ille accepit
nomen Ben Ephraim, quod cum altero nomi-
ne Ben Ioseph a Iosepho patre Ephraimi par-
to, promiscue adhibetur: Mikueh Israel fol. 48.

col. 1. גם נוכל לומר שלכך נקרא בן אפרים

, etiam dicere pos-
sumus, illum (Messiam ben Ioseph) eam ob

causam ben Ephraim nominari, quia e tribu

Ephraim nasciturus est.

4) *Emek hammelech fol. 137. col. 3. משוחא דא*

hic משבטא דאפרים הוא ומורעא דירבעם

Messias oriundus erit e tribu Ephraim et qui-

dem e prosapia Ierobeami.

5) *Schene luchos habberith fol. 242. col. 1.*

מתחילה יבא משיח בן יוסף ואחר כך משיח

בן דוד ואז יתקן בית יוסף מה שקלקלו

בהתחלקות מלכות בית דוד כי לא יבא משיח

בן יוסף לעורך עצמו רק יבא בשכיל משיח

primum veniet Messias ben Ioseph et

post-

postea Messias ben David, atque tunc restituet domus Josephi, quod per scissionem regnorum in detrimentum domus dauidicae fecit; etenim Messias ben Joseph non venit in suam ipsius utilitatem; sed veniet propter Messiam Davidam.

- 6) *Majene Jeschua fol. 76. col. 2.* יהגלה המשיח *reuelabitur Messias (Josephida) et is (Deus), qui Israelitas dispersit, congregabit illos. Mikueh Israel fol. 48. col. 2.* ואלה (עשר) השבטים יתקבצו מארבע חקלי העולם ויסו אל שתי הארעות אשור ומצרים שהם קרובות לארץ הקדושה ומשם *hae (decem) tribus congregabuntur inde a quatuor partibus mundi, et proficiscentur in Assyriae et Aegypti terras terrae sanctae vicinas, e quibus in terram patrum suorum breui tempore possunt venire. Mikueh Israel fol. 47. col. 2.* עשרת השבטים יסעו לארץ הקדושה על-ידי שר וראש אחר משיח בן יוסף *decem tribus proficiscentur ad terram sanctam ductu principis ac capitis unius, Messiae ben Joseph.*

7) Pesikta Sotarta fol. 58. col. 1. 2. יהיו ישראל

מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם

בן יוסף מחוץ הגליל והם עולים משם

congregabun- וכל ישראל עמו לירושלים

tur Israelitae in Galilaea superiori atque ibi,

in medio Galilaeae, eos auide expectabit Mes-

sias ben Joseph et omnes Israelitae istinc cum

eo proficiscentur ad Hierosolyma.

8) Jalkut chadasch fol. 142. col. 4. משיח (בן

יוסף) יחגלה תחילה בגליל כי שם התחיל הגלות

Messias Josephida primum reuelabitur in Ga-

lilaea, nam ibi initium cepit captiuitas; cf.

loc. sohoric. infra §. 19. not. 2. exscriptum.

9) Mikveh Israel fol. 48. col. 1. יהיה ראש על

כל עשרת השבטים המכונים בשם אפרים בכל

Messias ben Joseph erit caput super

decem tribus, quae in tota scriptura Ephraim

nominantur.

10 Cf. locc. sub siglis 5 et 7. exhib.

11) Cf. 1 Reg. XII, 30. XIV, 16.

12) Jalkut chadasch fol. 141. col. 4. משיח בן

יוסף שירקרו בחרב של גוג ומגוג הוא בשביל

Messias Josephida confodetur gla-

dio

*dio Gogi et Magogi idque propter peccatum
Jerobeami.*

§. 18.

Duplex Judaeorum de natalibus Messiae sententia.

Quamvis Jesu Apostolorumque aeta-
te Judaeorum longe plurimi exemplum
maiorum suorum constanter secuti Mes-
siam e tribu Juda ¹⁾, familia autem da-
uidica ²⁾ oriundum esse et Bethlehemi ³⁾
in lucem vitae susceptum iri pro certo
haberent; tamen vero et alios fuisse, qui
Messiam venturum originem suam ex stir-
pe alia eaque prorsus ignota ⁴⁾ ducturum
esse assererent, dubio caret. Minime au-
tem mirari subit, qui factum sit, vt in
hanc contrariam sententiam abirent, cum
aliena a vulgari formula messiana notio
e riuulis Samaritanorum in prata sua de-
riuata originis dauidicae notam animo ex-
punxit, et, quo minus genus Messiae ad ip-
sam tribum Ephraim atque Jerobeami prosa-

piam referrent ⁵), salutis publicae ratio prohibuit.

1) Apoc. V, 5. ὁ λεων ὁ ων εκ της φυλης Ισδα.

2) Apoc. V, 5. ἡ ριζα Δαβιδ; Matth. XXII, 42. τι υμιν δοκει περι τς χρις; τινος υιος εσι; λεγουσιν αυτω· τς Δαβιδ· Luc. II, 32. δωσει αυτω κυριος ὁ Θεος τον θρονον Δαβιδ τς πατρος αυτς. Act. II, 30. προφητης (Δαβιδ) υπαρχων και ιδων, ὅτι ορκω ωμοσεν αυτω ὁ Θεος, εκ καρπς της οσφυος αυτς, το κατα σαρκα, αναστησειν τον Χρισον, καθισαι επι τς θρονς αυτς. Targ. Jes. XI, 1. אהיה וישי מלכי מלך ריבוי מבני בנותי יתרבי.

3) Matth. II, 4. 'Ηρωδης επυνθανετο παρ' αυτων, πς ὁ Χριστος γενναται· οἱ δε ειπον αυτω· εν Βηθλεεμ της Ισδαιας. Joh. VII. 41. 42. αλλοι ελεγον· ετς εσιν ὁ Χριστος· αλλοι δε ελεγον· μη γαρ εκ της Γαλιλαιας ὁ Χριστος ερχεται; εχι ἡ γραφη ειπεν· ὅτι εκ τς σπερματος Δαβιδ και απο Βηθλεεμ της

της κωπης, ὅπῃ ἢ Δαβὶδ, ὁ Χρῖστος ἐρχε-
ται; Targ. Mich. V, 2. וַאֲחַת בֵּית לַחֵם
אֶסְרָתָא וְכוּעַר הוּיָתָא לְאַתְמָנָהּ בְּאַלְפִיָּא
דְּבֵית יְהוּרָה מִנְךָ קְדָמִיךָ יְפֹוק מְשִׁיחָא.

4) Vrget jam ista (Matth. XXII, 42.) a Jesu
Pharisaeis proposita quaestio, vt id sumatur,
et exinde etiam contentio illa (Joh. VII, 43.)
inter Judaeos orta causam suam habuit. Joh.
VII, 27. τῶτον (Ἰησοῦν) οἶδαμεν, ποδὲν (υἱὸς
Ἰωσήφ, ὃ ἡμεῖς οἶδαμεν τὸν πατέρα καὶ
μητέρα Joh. VI, 42.) εἶναι ὃ δὲ Χρῖστος ὅταν
ἐρχηται, ὁδὸς γινώσκει, ποδὲν εἶναι. Hebr.
VI, 20. VII, 3. Ἰησοῦς κατὰ τὴν ταξίν Μελ-
χισεδεκ ἀρχιερεὺς γενομένος· ὅτος γὰρ ὁ
Μελχ. — ἀπατῶρ, ἀμητῶρ, ἀγενεαλογη-
τός, ἀφωμοιωμένος τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ.

5) Prius quidem, nec vero posterius Samarita-
nos fecisse constat, atque in hoc seriores de-
mum Judaei adducti sunt, cum Samaritanorum
Messias illos ita arripuit, vt eum, oriundum
quippe de tribu Ephraim vel Joseph, sub no-
mine Ben Joseph vel Ephraim a Messia Ben
David discernerent genusque suum, rem ma-

gis magisque exornaturi, a Jerobeamo, regni israelitici vel samaritani conditore. repeterent.

§. 19.

De Messia infantulo et adulto.

Ex eodem fonte etiam illa sententiarum diuersitas fluxit, quae in eo cernitur, quod alii Messiam jam recens natum et ab incunabulis ab hominibus piis votis salutatum honoribusque publicis et oblationibus ornatum et sub eorum adpectu in maturiorem aetatem dignitatemque ipsi destinatam prouectum iri ¹⁾ statuerent; alii autem illum iam adultum et aetate prouectiorem de improviso et inopinato se hominibus conspiciendum daturum ²⁾ et insigni splendore cinctum magnaue cum pompa diuinitus sibi demandatum opus vno quasi ictu adgressurum esse ⁴⁾ perhiberent.

1) Gal. IV, 4. γενομενος εκ γυναικος, γενομενος υπο νομον. Targ. Jon. IX, 6. אמר

נביא לבית דוד ארי רבי אתיליד לנא בר

אתיהב

יחיהב לנא וקיל אוריתא עלוהי למטרה; Phi-
liqp. II, 6. μορφη δαλα λαβων. Matth. II,
2. 4. πρ ειν ο τεχθεις βασιλευς των
Ισδαιων; πρ ο Χρισος γενναται; cf. Luc.
I, 42. 48. Superstruxerunt hanc sententiam lo-
cis Ies. VII, 14. IX, 6. 7. ad Messiam relatis;
vti videre est ex Matth. I, 22. 23. et Targ. ac
Seder Debarim rabbah p. 288. col. 1.

2) Matth. XXIV, 23. τότε εαν τις υμιν ειπη
ιδε, ωδε ο Χρισος, η ωδε, μη πισευσητε;
quae Iesu verba quoque hanc opinionem re-
spicere, nemo non videt.

3) Luc. XVII, 20. επερωτηθεις (Ιησος) υπο
των Φαρισαιων ποτε ερχεται η βασιλεια
τς Θς; *Paulus Kommentar zum N. Test.*
ad Joh. VII, 27. *Sohar* Ex. fol. 11. edit.
Sulzbacensi. יתחוי חר עמורא דאשא קאים
מעילא לתתא ארבעין יומין וכל עמים דעלמא
חמאן ליה בבהוא יומא יתער מלכא משיחא
דנפקא מגר גנתא דערן ויתער בארעא דגליל
יתגלי בארעא דגליל בגין דאיהו הוא אתר
קדמאח דאתחרבא בארעא קדושא כך יתגלי
adparebit columna ignea תמן קדמאח לבל אתר

remto omnique mulieris opera seclusa, Deum auctorem illius facerent. Enimvero, quo minus Messiae origines mere humanas et a communi hominum nascendi modo nulla ex parte alienas esse statuerent, his duabus rebus prohibiti sunt, quod *primo* jam quemuis hominem, a parentibus sancta mente coeuntibus genitum, spiritu sancto vel vi diuina laudarent procreatum ¹⁾, omnesque, hacce conjuncta Dei et parentum operatione in lucem natos homines ceu γεννηθεντας κατὰ πνευμα ab aliis, longe plurimis, γεννηθεσι κατὰ σαρκα ²⁾, id est, ex sola vtriusque parentis opera conceptis sejungerent. Accedit, quod *secundo* cunctos homines, ingenio, pietate, egregiis consiliis diuinitus probatis ac bene factorum laude insignes aliisque excellentiores haud more solito solisque parentum viribus vtero gigni sed accedente vi Dei ζωοποιεσθαι ³⁾ foetus fundi putarunt ⁴⁾ His opinionibus ducti Judaeorum ideo pars Messiam, licet a parentibus amplexu mutuo

cir-

circumfusus genitum, tamen vero spiritui sancto, efficaciam suam generationis operi adjungenti primordia vitae debere ⁵) perhibuit. In hoc autem reliqua Judaeorum pars, altiora et mirabiliora affectans, haud potuit adquiescere; sed Messiam praeter omnem naturae ordinem a vi summi Numinis *πνευματικῆ* ⁶) in vtero creatum ex virgine clausa nasciturum esse autumavit ⁷). Concinit id cum multorum aliorum priscae aetatis populorum mythis, qui suos et Deorum filios *παρθενογενεῖς* habuerunt ⁸).

כל אנן 1) Sohar Gen. fol. 314. edit. Salz. דודעין לאתקדשא בר אולידו בר משכין עליה רוח קודשא מאתר דבול קדושין נפקין *omnes qui* מיניה ואלין אקרין בנין לקב'ה *scite se sanctificant, sicuti generant filium, habitat spiritus sanctus super illos; nam omnes Sancti exeunt ab illo et ii nominantur filii Dei* S. B. Levit. fol. 70. בשעתא דבר נש אחי לאתקדשא לאורוגא בנוקב'ה בחוונה ברעותא קדושא דיליה אתער עליה רוחא אחרא

אחרת קרישא כליל דבר ונוקבא ורמיו קב'ה
לחר שלוחא ממנא על ערויהון דבני נשא

Illa hora, qua homo ad sanctificandum se accingit et concumbit cum uxore sua cum propositis et cogitationibus sanctis, super illo se manifestat spiritus longe alius sanctus. Vir, vxor et nutus Dei S. B. (cooperantur), quippe qui ab illo singulatim emittitur super foetus hominum.
Cf. die Nachricht, dass Jesus durch den heil. Geist und von einer Jungfrau geboren worden sei, aus Zeitbegriffen erläutert, in Schmidti Bibl. für Kr. Exeg. und Kirchengeschichte T. 1. p. 101 sqq.

2) Gal. IV, 29.

3) Cf. Rom. IV, 17. 19.

4) Cf. Hetzelit Geist der Philosophie und Sprache der alten Welt T. 1. p. 303 sqq. Ilgen de notione tituli filii Dei in Pauli Memorabilien fasc. VII. p. 130 sqq. — Hanc rationem etiam Lucas seu iste, cuius vestigia hic pressit. in adornanda Johannis baptistae historia sequutus est: nam locis I, 5 — 25. et 36. 37. rite inter se collatis, apparet, ex auctoris sacri mente Baptisten origines suas debuisse

buisse efficaciae Dei creatrici parentum jam valde decrepitorum vires augenti.

5) Rom. I, 3. γενομενος εκ σπερματος Δαβιδ κατὰ σαρκα, ὁρισθεὶς υἱος Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιοσύνης. Quae sequuntur: ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν non sunt ἐπεξηγήσεις verborum κατὰ πνεῦμα ἁγιοσύνης; nam Paulus dicere voluit, his *duabus* rebus, *conceptione* scilicet *per spiritum sanctum adjuncta* et *resurrectione e mortuis*, Jesum validissime (ἐν δυνάμει) declaratum fuisse filium Dei seu Messiam. Verba Petri Act. II, 30, εκ καρπὸς ὡσφύος τοῦ Δαβιδ, το κατὰ σαρκα, ἀναστήσειν τὸν χριστὸν idem respiciunt, Messiam nimirum stirpem suam in tantum, quantum a naturali parentum vinculo pendeat (το κατὰ σαρκα), ducere a Davide, adjumenti autem a spiritu sancto adlati ratione habita (κατὰ πνεῦμα) — esse diuinae originis. Judaeos perquam multos ita statuuisse, ex iis, quae ab Origine (adu. Cels. lib. V. §. 61.) et Eusebio (Hist. Eccl. lib. III. c. 27.) de Ebionaeis, Christianorum palaestinensium primaeuorum prole, traduntur, satis tuto potest colligi. Vide-

delicet hi in duas partes abierunt, quarum altera Jesum ἐξ ἀνδρος, vt ait *Eusebius*, κοινωνίας καὶ τῆς Μαρίας γεγεννημενον putauit.

(*Justin. Dial. c. Tryph. p. 142.* εἰσιν τινες ἀπὸ τῶν ἡμετέρων γενεῶν, ὁμολογῶντες αὐτὸν Χριστὸν εἶναι, ἀνθρώπον δὲ ἐξ ἀνθρώπων γενομενον ἀποφαινομενοι, οἷς ἔστιν ἀντιθῆναι, εἰδὼν πλείοσι ταῦτα μοι δοξασάντες εἰποιεν.)

Ne autem primordia vitae Christi ad causas mere naturales retulisse videantur, monendum est, alteram Ebionaeorum partem asseruisse, ἐκ παρθενῶν γεγεννηναὶ τὸν κυρίον; e quo apparet, controuersiam. quae inter utramque fuit, solum id spectasse, quod hi nullum prorsus naturae operam admitterent, illi vero eam spiritus sancti adiumento auctam fuisse perhiberent.

6) Matth. 1, 18. 20. πνεῦμα ἅγιον Luc. I, 35. δύναμις ὑψίστη.

7) Bereschith Rabba minor ad Gen. IV, 25. ad-
verba אָמַר ר' תַּנְחוּמָא אֲוִתָּו ita: זרע שָׁקם מִמָּקוֹם אַחֵר וְאִיוָּהוּ זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ
dixit R. Tanchuma: hoc est illud semen, quod venit de alio loco. Et quod est istud? Est rex

rex Messias; ad Gen. XIX, 32. ad ונחיה
 אמר ר' תנחומא ונחיה מאבינו: *sic: מאבינו זרע*
 בן אין כתוב כאן אלא זרע אותו שהוא בא
dixit R. Tanchuma, et viuificemus de patre nostro fi-
lium, non dicitur sic, sed semen: illud uti-
que semen, quod veniet de alio loco. Et quod
est istud? Rex Messias. Hanc ob causam in
Nezah Israel cap. XXX. fol. 43. c. 1. corpus
Messiae a semine humano non producendum
 adpellatur הויה חדשה *substantia noua et*
 הצורה האלהית הקדשה *forma diuina sancta!*
 הכתוב *Glossa ad Bereschith Rabba Gen. 37, 22.*
 יחומים היונו ואין אב אמר ר' ברכיה אמר
 הקבה' לישראל אחם אמרתם לפני יחומים היונו
 ואין אב אף גאל שאנו עתיד להעמיד מכם
 אין לא אב שנאמר הבה איש צמח שמו ומתחתיו
 יצמח וכן אמר ישעיהו ויעל כיונק לפניו
 ועליו דור אמר מרחם משחר לך טל ולדותיך
scriptum est (Thren. V, 3.): pupilli facti su-
mus sine patre. Dixit R. Berachiah, quod
Deus dixit Israeli: Vos dixistis coram me,
pupilli facti sumus sine patre. Redemptor quo-
que, quem ego stare faciam ex vobis, sine
patre erit, sicut dictum est (Zach. VI, 12.):
 ecce

ecce vir, germen nomen eius et sub eo germinabit, et Jesaias (53, 3.) dicit: et adscendit ut virgultum coram eo; de eo quoque David (Ps. 110, 3.) dicit: ex matrice tibi ros juventutis tuae. Cf. etiam Schoettgenii Horae Hebr. T. 2. p. 421 sqq. Bereschith ketanna ad Gen. 38, 1. שבטים היו עוסקים במכירתו של יוסף ויוסף היה עוסק בשקר ובת עניתו ויהודה עוסק בלקיחה אשה והקב"ה היה בורא שאורו של מלך המשיח שנאמר בטרם תחיל ילדה tribus (i. e. fratres Josephi) erant occupati circa venditionem Josephi; Josephus autem erat negotiosus circa saccum et jejunium suum; Juda vero erat sollicitus de uxore ducenda. Deus autem optimus maximus erat procreans carnem regis Messiae, sicut dictum est (Jes. 66, 7.): antequam parturiret, peperit. Mire quidem fabulosa haec sunt et alium simul, alio loco infra proponendam, sententiam respiciunt; sed tamen mentem auctoris, quid de primordiis vitae Messiae corporeae cogitauerit, satis clare declarant.

- 8) Cf. S. V. Ammonii progr. *Inquiritur in narrationum de vitae Jesu Christi primordiis fontes, incrementa et nexum cum religione christiana, rec. in Nouis Opusc. p. 25 sq. eiusd.*

eiusd. Bibl. Theologie T. 2. p. 250. et *Wetstein* ad Matth. I, 21.

§. 21.

De Messia mere homine.

Hebraeos ante exilium babylonicum Messiam, hominum licet omnium omnino longe excellentissimum, tamen vero mere hominem, natura sua reliquis Adami posteris nulla ex parte superiorem descripsisse et laudasse ¹⁾, neminem putem esse dubitaturum. Accidit quidem, ut inde ab exilio babylonico nonnulli sacri scriptores ²⁾, opinionibus aliunde acceptis ducti, in describenda Messiae persona aliam rationem sequerentur illumque indole sua naturali reliquis hominibus maiorem et excelsiorem laudarent; pertinuit tamen id tantummodo ad paucos haud ultimae sortis homines animoque excultiori supra opiniones communi usu tritas euectos, atque vulgus, ut plerumque solet, ingenio suo seruili antiquitatis insti-

stituta notionesque acriter et constanter tenens in tuenda illa, maioribus probata, sententia per longum tempus substitit. Facile id adstrui potest ex doctrina Ebionitarum et Nazaraeorum, quos Jesu dignitatem diuinam denegasse eique naturam mere humanam tribuisse constat ³⁾. Subnati sunt, teste historia, ex plebe Judaeae castra Jesu sequuta ⁴⁾, quam nullas alias de Messia notiones, quam animo antea habuit informatas, in Jesum transferre potuisse ⁵⁾, per se liquet. Seniores quidem Judaei ad vnum fere omnes Messiae Dauidae naturam communi hominum indole longe superiorem vindicare solent; haud desunt tamen, qui illum non nisi hominem, licet generis sui facile principem ac florem ⁶⁾ describant.

1) Cf. supra §. 3. et *Commentat. m. de ortu Theologiae Vett. Hebr.* p. 117 sqq.

2) Cf. §. 22.

3) *Euseb.* Hist eccl. III, 27. *Irenaeus* adu. Gnost. I, 26. *Tertullian.* praescript. c. 33.

4) *Epiphan. haer. 30, 1.*

5) Quod attinet ad personam Jesu, *εὐαγγελισαί*, quos vocarunt, plerumque tantum eo laborabant, ut homines praeconio, *Jesum esse Messiam seu Christum*, fidem darent. Non defuerunt quidem, qui doctrinam hanc singulari studio curaque diligentius et accuratius exponerent; at vero ii ex Christianis. qui, cum Jesu Christo nomen darent, ab ore praeconum euangelii solummodo pendebant, neque institutione scripta, ab Apostolis iis tradita, perpetua fidei norma ac lege uti poterant, facile ad id relabi potuerunt, quod antea de Messia cognitum et persuasum habebant. Quae cum ita fuerint, quisque in doctrina de Jesu persona magis extricanda et exornanda non potuit non ingenio suo qualicunque indulgere. Inde etiam ineunte saeculo secundo et tempore proxime sequente tam multae circa hanc rem enatae sunt, controuersiae.

9) Midrasch Cant. Canticc. ad verba *אשכול הכומר* מה הוא אשכול איש cap. I, 14. : *הורו לי שהכול בו והכומר שמכפיר על עונתיהם* *quid est Eschcol? vir in quo sunt*

omnia. Et quid Haccopher? fatis faciens pro peccatis Israel. אני --- רואה איוהו אדם
 ego prouidebo istum magnum hominem, qui erit inter illos; Targ. Cant. ad cap. VIII, 1. בהורא זימנא דמתגלי מלכא
 משיוחא לכנישתא דישראל יומרון ליה בניה
in illo tempore, quo reuelabitur rex Messias ecclesiae Israelis, dicent ei filii Israel: veni et eris nobis vt frater. Cf. R. Martini Pugio fidei p. 662 sqq.

§. 22.

De Messia natura hominibus angelisque longe sublimiore ac excellentiore.

Jam seriores prophetae, quum pariter ac antiquiores in laudes Messiae excurrerent, in eminentiori loco illum collocare solent ¹⁾; qua in re autem illis id solum accidit, vt, quaecumque sit, quod hominum cogitationem, admirationem et expectationem per longius tenet tempus, ad altius sublimiusque tandem euehatur. Quibus accedit, quod Judaei

sapientiores ex exilio reduces salutis pristinae restorationem viribus mere humanis longe superiorem haud absone iudicarent; vnde euenit, vt Babyloniorum Persarumque pneumatologia imbuti, naturam coelestem excelsiorem Messiae persona externa indutam σωτηρος venturi munus in se suscepturam esse putarent. Hinc jam in libro Danieliano ²⁾ nouae Theocratiae conditor coelitis hominibus longe excellentioris, corpore tamen humano amicti, honore ac pompa in nubibus venturus sistitur. Quae opinio cum multorum Iudaeorum, eorumque cumpri-
mis, qui Theologia sublimiore initiati erant, animos Jesu etiamnum aetate teneret captos; haud mirari subit, quod Jesum, se esse υιον τῆς Θεῆς, id est, Messiam palam profitentem, verbis eius nullam fidem habentes βλασφημίας redarguerent ³⁾. Nam tam eximia dignitate Messiam ornatum esse putabant, quae omnia alia longe excederet et maiestati diuinae quam proxime accederet. Videlicet id agebant,

vt

vt Messiam hominibus quibusuis ⁴⁾ praestantiorē, vel ipsis patribus gentis ⁵⁾ pietatis ac intimi cum Deo consortii laude florentissimis excelsiorem, angelis quoque iisque vel summo honoris ac potestatis gradu constitutis maiorem ⁶⁾, illorumque principem et praefectum ⁷⁾, atque adeo vniuerso mundo superiorem ⁸⁾ haberent. Naturam igitur Messiam esse ducebant post ipsum Deum praestantissimam et excellentissimam, quae cum, antequam hominum specie externa assumpta in terris se conspiciendam daret, in sphaera spirituum versans angelorum ministrantium agminibus cincta ⁹⁾ atque vel ipsis daemonibus ¹⁰⁾ cognita esset.

1) Jerem XXIII, 6. זֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ יְהוָה

יָבוֹא אֶל-הַיִּכְלוֹ הָאֵרוֹן. Mal. III, 1. צִדְקָנוּ

אֲשֶׁר אַתֶּם מִבְקָשִׁים וּמֵלֶאךְ הַבְּרִיּוֹת אֲשֶׁר אַתֶּם

חִפְצִים cfr. b. *Seiler über die göttlichen Offenbarungen* T. II. p. 338.

2) Dan. VII, 13. עִם עַנְנֵי שָׁמַיָא כָּבֵד אִנְשׁ

; אַתָּה הוּא; cf. schol. m. ad h. loc.

3) Joh. X, 36. ὑμεῖς λεγετε ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; cf. V, 18.

4) Sohar Gen. fol. 71. edit. Sulz. אוקיר אנוש
מפני דא מלכא משיחא דוסתלק ויתיוקר על
כל בני עלמא וכל בני עלמא יפלחון ויסגדון
pretiosiore faciam hominem auro, hic est rex Messias, qui excelsior et pretiosior est quam omnes homines; et omnes homines deflectendo procumbent coram illo cf. *Schmidtii Christologische Fragmente, in Bibl. für Kritik etc. T. I. p. 39.*

5) 'Rom. IX, 5. ὧν (Ἰσραηλιτῶν) οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς το κατὰ σαρκά, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων sc. πατέρων; cf. *Versuch einer neuen Erklärung von Rom. IX, 5. von L. J. K. Justi, in Pauli Memorab. fasc. 1. p. 5 sqq. Jalkut Schimuni ex libro Tanchuma ad Jes. LII, 13.* הנה ישכיל עבדי מלך המשיח
יררם ונשא וגבה מאד ירום מאברהם
שכתוב בו הרימתי ידי על יי ונשא ממשה
דכתוב בו כי תאמר עלי שאיהו בחיקך שהוא
ecce insignis erit servus meus, rex Messias, elatus, excelsus et sublimis val-
de;

de, elatior Abrahamo; quia scriptum est de eo: sustuli manum meam ad Jehouam (Gen. XIV, 22.); et excelsior Mose, quod scriptum est de eo: dicit ad me: tolle eum in sinum tuum (Num. IX, 22.); nam maior est patribus. Cui loco a Schmidtio (p. 33.) adlato hos alios subjungere liceat: Bereschith Rabba ad Gen. XXVIII, 10. זה שאמר הכתוב אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי ואומר מי את ההר הגדול הר הגדול זה משיח ולמה הוא קורא אותו הר הגדול שהוא גדול מן האבות hoc est ac si dixisset scriptura (Ps. 121, 1.): leuabo oculos meos ad montes, unde venit auxilium meum. Et dixit scriptura (Zach. IV, 7.): quis tu mons magne? mons hic magnus est Messias. Et quare vocat eum montem magnum? quia est maior quam patres. Bereschith R. ad XVIII, 1. לעתיד לבא הקב"ה מושב למלך המשיח לימיו שנאמר נאם יהוה לארונים שב לימני ואברהם ישב על שמאולו ופני אברם מתכרכמות ואומר בן בני ישב על הימין ואני ישב על השמאול הקב"ה מפיוסו ואומר לו בן בנך על ימיני ואני על ימינך: in saeculo futuro Deus sedere faciet Messiam ad dextram suam, sicut scriptum est (Ps. 110, 1.):

1.): *dixit dominus domino meo: sede ad dextram meam. Abraham vero sedebit ad sinistram eius; facies autem Abrahami erit pallida et dicet: filius filii mei sedet ad dextram, et ego ad sinistram. Deus vero placabit eum et dicet ei: filius filii tui sedet ad dextram meam, et ego ad dextram tuam.*

6) Hebr. 1, 4. *κρείττων των αγγελων.* Eph. I, 21. *εκαθισεν εν δεξια αυτου εν τοις επουρανις, υπερανω πασης αρχης και εξουσιας και δυναμεως και κυριοτητος.* *Jalkut Schimuni* l. l. *גבה ממלאכי השרת שנאמר* *Messias sublimior est angelis ministerii, sicut dictum est (Ez. I, 18.): erant sublimes, sed est sublimior illis.* Cf. *Abarbanel ad Zach. IV. fol. 285.*

7) *Sohar Gen. fol. 88.* *עלך אתמר נשקו בר* *אנת הוא רבן וישראל רב לחתא רבן דמלאכי חשרת בר לעילא ברא דקב'ה ושכינתא חסת* *de te (Messia) dicitur (Ps. 2, 8.): osculami filium; tu es dominus Israelis; dominus super inferiora, dominus angelorum ministerii, filius altissimi, filius Dei et habitaculum gratiae.*

8) Eph. IV, 10. ὁ ἀναβάς ὑπερανῶ πάντων
τῶν ὀρανῶν Hebr. VII, 26. ὑψηλότερος τῶν
ὀρανῶν. *Nezach Israel fol. 48. col. 1. משיח
העולל מכל גויל יהיה Messias maior erit
toto mundo. Schaare Ora fol. 39. כל גויל
יהיה Messias est dominus totius terrae.*

9) Matth. XVI, 27. μελλεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
εἰσελθεῖν μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.
XIII, 41. ἀποσείλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς
ἀγγέλους αὐτοῦ; XXVI, 31. ὅταν ἐλθῇ ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ
πάντες οἱ ἅγιοι ἀγγέλοι μετ' αὐτοῦ κ.τ.λ.
Marc. VIII, 38. Luc. IX, 26. Quibus in locis
Jesum Christologiae judaicae conuenienter lo-
qui, inter omnes melioris notae interpretes
conuenit. 1 Thess. III, 13. ἐν παρυσίᾳ τοῦ
κυρίου ἡμῶν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ;
2 Thess. I, 7. ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ κυρίου
μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ. Jud. 14.
προεφητεύσε τῷ Ενωχ λέγων· ἰδοὺ ἦλθε
κύριος ἐν μυριάσιν ἁγίαις αὐτοῦ. IV. Esdr.
XIII, 52. *Sicut non potes haec vel scrutari
vel scire, quae sunt in profundo maris; sic
non poterit quisque super terram filium meum
vel*

vel eos (angelos), qui cum eo sunt, nisi in tempore diei.

10) Quam ob rem οἱ δαιμονιζόμενοι acelamauerunt Jesu: Marc. I, 23.: ἦν ἐν τῇ συναγωγῇ ἀνθρώπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ, καὶ ἀνεκράζε λέγων· εἰ, τί ἡμῖν καὶ σοί; ἡλθεσ ἀπολεσαι ἡμᾶς· οἶδα σε τίς εἰ· ὁ ἅγιος τῷ Θεῷ; v. 34, καὶ ἐκ ἡφιε (Ἰησοῦς) λαλεῖν τὰ δαιμονία, ὅτι ᾗδισαν αὐτόν. Marc. III, 11. 12. τὰ πνεύματα τὰ ἀκαθάρτα, ὅταν αὐτόν ἐθεώρῃ, προσεπιπτέειν αὐτῷ καὶ ἐκράζε λέγοντα. ὅτι σὺ εἰ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ πολλὰ ἐπετίμα αὐτοῖς, ἵνα μὴ αὐτόν φανερόν ποιήσωσι; cf. etiam V, 6. 7. Hi homines vi φαντασίας extra fines suos justos egressae miseri facti, nil aliud egerunt, quam ut notionibus suis animo antea conceptis congruenter loquerentur.

§. 23.

De Messia τῷ λόγῳ Θεοῦ.

Fuerunt tamen inter Judaeos, qui ope philosophiae orientalis dogma de Mes-

Messiae natura sublimiore adhuc alio incremento augerent atque in exponendo illo ad gradum multo altiorem adspirarent. Tenuit jam ab antiquissimis temporibus Orientales ista et ad Hebraeos ¹⁾ propagata animisque illorum informata de prima rerum origine cogitandi ratio, ut omnia *emanationis actu* ex Supremo Numine profecta et quasi protrusa statuerent. Neque vlllo modo mirum id videri potest, quum his hominibus in omnibus aliis rebus vi sensuum subjectis hic philosophandi modus prae reliquis se facile commendauerit. Hanc rationem autem secuti bene distinxerunt *mundum intellectualem (geistige Welt)* ²⁾ et *sensibilem vel visibilem (Sinnenwelt, materielle Welt)*, et suo proprio loco, ut rem istam tam implicatam maximisque difficultatibus impeditam sibi enodarent, utrumque posuerunt, quo tamen factum est, ut multi ad Dualismi scopulos adliderent. Ad Supremum Numen ceu vnicum omnium rerum fontem cogitando adscenden-

tes

tes in illo *primam omnium rerum causam* quaerebant, indiuulso quidem nexu cum substantia diuina conjunctam, tamen vero, quum motu interno ad externa pelleretur, ex Deo *emanatam* (απορρεῖν τι, ἀπορροια) atque continuo actu multas alias quouis progressu *minores causas intellectuales* producentem. Variis nominibus has intellectuales e Deo emanationis lege ac ordine profectas causas insigniebant, maximè αἰώνων ³⁾ et δυνάμεων ⁴⁾ nominibus. Multum autem abest, vt illas *naturarum propriae substantiae limitibus circumscriptarum et sejunctarum* (eigene Individuen) loco. ac numero haberent, quin potius eas duntaxat *naturas logicas* (Logische Wesen, geistige Kräfte) suo quidem ordine ac modo libere ac sponte operantes, minime vero a substantia diuina abscissas, sed insolubili vinculo ei annexas et suo tempore ad Numen Supremum olim iterum ordine regressiuo refluxuras ⁵⁾ aestimarent. Haec est vera indoles huius philosophematis, quod autem

tan-

tantummodo circa mundum intellectua-
lem versatur, e quo demum alio actu
mundus hic sensibilis et visibilis, haud
seclusis altioribus geniis ac hominum
animabus, quas antiquitas fere vniuersa
substantiis materialibus (*materiellen Wesen*)
accensuit, ortum duxit; et quum in pro-
ducendo et perficiendo illo *ista in Deo*
ab aeterno versans prima rerum caussa vel
sola vel cooperantibus et subministranti-
bus aliis minoribus causis intellectualibus
vim suam exercuerit, luculentum fit, huic
omnem hunc mundum sensibilem origi-
nem suam debere.

Cum autem haec Supremo Numini
ab aeterno inhaerens prima omnium re-
rum causa, tam diu in eo quasi quieuit,
ad meram *cogitandi vim* redacta fuerit,
deinceps vero ad *externas operationes* age-
retur, factum est, vt ii, quibus hac phi-
losophandi ratione vti placuit, ei nomen
τῆς νοός, τῆς σοφίας (חִכְמָה), vel τῆς λόγῃ
(רִבּוֹר, מִימָרָא, דְּבָר) Dei (quia cogitatio-
nem

nem more hominum sequitur *verbum*) im-
 ponerent ⁶⁾ et, dum vtramque rationem
 respicerent, de λόγῳ ἐνδιαθετῷ et λόγῳ
 προφορικῷ dicerent.

Tam longe lateque hoc φιλοσοφ-
 μενον propagatum fuit, vt nullo modo mi-
 rum tibi videri possit, multorum popu-
 lorum priscorum, Phoenicum ⁷⁾, Aegy-
 ptiorum ⁸⁾, Persarum ⁹⁾ et Indorum ¹⁰⁾,
 quin adeo nonnullorum Graeciae veteris
 philosophorum ¹¹⁾ Kosmogonias atque
 Gnosticorum, quos vocant, systemata eo
 ceu fundamento suo esse superstructa. In-
 ter Hebraeos quoque veteres hanc de
 prima rerum origine philosophandi ratio-
 nem obtinuisse nobis jam praemonitum est
 et antiquis literarum monumentis facile
 potest adstrui ¹²⁾. Id tamen egerunt, vt
 Dualismi et ὑλαϊδιολογίας, vt ita dicamus,
 errores, in quos alii longe plurimi dela-
 psi sunt, multa cum religione euitarent.
 Succedente quidem tempore Iudaei, Ba-
 byloniorum Persarumque daemonologia
 innu-

innutriti et decepti, doctrinarum suarum formulae aliquam Dualismi notam inusserunt; strenui tamen et constantes erant in tuenda *vnica* omnium omnino rerum causa principali in Deo quaerenda. At vero tantum abest, vt, abjectis emanatismi vinculis, ad puriorem de prima rerum origine philosophandi rationem assurgerent, vt ea potius magis magisque constringerent et omni suo doctrinarum sacrarum systemati propius adplicarent. Facile id evincitur e libris vet. Test. apocryphis ¹³⁾, Targumistis ¹⁴⁾ aetate Jesu ni vel maioribus haud multum tamen minoribus, maxime autem scriptis Philonis Alexandrini ¹⁵⁾, et Apocalypsi Joannis jam illa subtiliore doctrina tincta, quam vberiore et proluxiore expositione descriptam continent illa antiqua monumenta midraschica, quae in vnum corpus redacta nomine libri *Sohar* ¹⁶⁾ circumferuntur.

Deum esse unicum omnium rerum fontem et omnia via emanationis ¹⁷⁾ *ex illo esse profecta seu progressa*, hisce verbis continetur id, ad quod omnis seniorum Judaeorum de hac re disputatio redit. Primo emanationis actu ex Deo profluxerunt aliquot ἀπορροιαί (תְּצִילוֹת), id est intelligentiae (Intelligenzen, שְׂבִילוֹת ¹⁸⁾), naturae logicae, vi sua quidem diuersae et ordine minores ¹⁹⁾, continuo tamen nexu inuicem junctae ²⁰⁾. Iis continetur mundus intellectualis ²¹⁾ et Deum σφαιρα quasi circumscribunt, quam ob causam Sephi-
rae (סְפִירָה) a Judaeis ἐλληνισμοῖς denominatae sunt ²²⁾.

Prima ac princeps harum ἀπορροιαῶν est Dei ipsius ενεργεια (die Urkraft des göttlichen Wesens) ante emanationem ad meram vim cogitandi (חֲכָמָה, σοφία, מַטְרֹנִיָּה ²³⁾ מַטְרֹן ²⁴⁾) redacta, per illam autem verbum (λογος, דְּבַר, מִימְרָא) h. e. singularis natura logica facta, in quam, quum
Deus

Deus primo suo ad externa directo actu non potuerit non omnem vim suam exserere, totius diuinae substantiae essentia se effudit, quam ob causam hic λόγος omnes in se comprehendit virtutes diuinas (שְׁכִינָה ²⁵) atque Dei est imago ²⁶), et character substantiae eius omnibus numeris absolutus ²⁷), ideoque non solum κατ' ὁσίαν sed etiam, quia merae emanationis, seclusa omni separatione, actu in singularem naturam logicam protrusus, minime vero propriae substantiae forma indutus est, κατ' ἀριθμὸν vnus cum illo idemque ²⁸). Nihilominus tamen, quoniam illo ex Deo profluente naturarum extra Deum versantium ordine primam se vidit et hoc actu mundus intellectualis oriri coepit, adpellatur princeps ex omnibus rebus creatis (*das erste Geschöpf* ²⁹)), quo tamen illi ne minimi quid derogatum esse volunt. Respicit enim haec denominatio solummodo ad emanationis actum, quo Supremi Numinis ενεργεῖα (ad

ex

externa acta est. Quae cum ita sint, ὁ λόγος, quamuis, protrusa in illum pleno suo numero Summi Numinis substantia (λόγος προφορικός), rebus creatis adscribendus iisque loco primo jungendus sit, vnica tamen est cum Deo rerum causa, causa suprema vel causa causarum ³⁰), per quam non solum, continuato emanationis actu, omnes reliquae causae logicae minores (*die Aeonen*) exstiterunt ³¹), sed etiam mundus hic visibilis creatus et conditus est ³²). In illo enim vides eum, in quem Deus omnem suam vim substantialem transfudit, eiusque igitur naturae id est, vt omnia, quae a Deo aguntur, per (διὰ) illum, omnem quippe rerum vniuersitatem penetrantem ³³), agantur.

1) *Ueber die Natur und den Ursprung der Emanationslehre bei den Kabbalisten*, von J. F. Kleuker. Riga, 1786. 8. *Buhle Geschichte der Philosophie*. T. 1. p. 591 sqq.

2) Haud tamen illo sensu, quo hodie nos ad mundum intellectualem etiam genios coelestes

hominesque natura sua interiore spectatos referimus; sed hoc tantum sensu, ut mundo intellectuali, quem Gnostici et το πληρωμα vocarunt, nil nisi naturae logicae sint comprehensae.

3) *Tittmann de vestigiis Gnosticorum in N. T. frustra quaesitis*, p. 210 sqq.

4) Act. VIII, 10. λεγοντες· ὅτις (Σιμων) εστιν ἡ δυναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγαλη. *Hist. apostol. de S. Petro lib. 1. in Fabricii Cod. Apoc. N. T. P. II, p. 416.: ego (Simon) sum prima virtus, qui semper et sine initio sum. Philo de profugis p. 362. ed. col.*

5) Nil attinet igitur disquirere, vtrum mera προσωποποιιας sint figmenta, an vero προϋποϋποσασσεις, seu ὑφισταμενοις veris et propriis habenda. Omnis haec quaestio non cadit in hanc rem, in angustos limites ingeniorum, quo utuntur Occidentales, modestorum et lentorum minime coercendam, sed ex lege orientalisismi feruidioris, ακριβειαν in philosophando ad justas idoneasque regulas regundam haud multum curantis, ponderandam ac judicandam. Hae δυναμεις Orientalibus neque fuerunt merae persona-

rum umbrae (*Personificationen*), neque verae substantiae propria subsistentia utentes; sed, (id quod vere animo de iis habuerunt perceptum) *medium inter utrasque tenebant*, naturarum logicarum libere ac sponte operandi quidem potestate praeditarum (*freiwirkende Kräfte*, ενεργεῖαι), minime vero substantiarum sui juris ac ὑπαρξεως factarum (*selbstständige Wesen*) loco positae.

6) *Dial. cum Tryph.* p. 181. ed. Jebb. μαρτυριον δε και αλλο ὑμιν, ω φιλοι, εφην, απο των γραφων δωσω, οτι γαρ χην προ παντων των κτισματων ο Θεος γεγενηκε δυναμιν τινα εξ εαυτου λογικην, η τις και δοξα κυρις (נְזִיכָּוִי, יְיָ כְבוֹד) ὑπο τς πνευματος ἁγίς καλεῖται, ποτε δε υἱος, ποτε δε σοφια, ποτε δε αγγελος (חַיְבָהּ לְנִלְמָה), ποτε δε Θεος, κυριος και λογος, ποτε δε αρχιςρατηγον εαυτον λεγει.

7) *Sanchuniathon in Euseb. Praep. Euang.* 1, 10. cf. *Fulda über Kosmogonie, Androgonie und Menschengeschichte nach der Noachischen Flut, in Pauli Memorab. Fasc. II.* p. 107. *Schmidt Bibl. für Kritik, Exegese etc.* T. I. p. 377.

8) *Poemander Dial. I.* cf. *Schmidt l. c.*

9) *Zend - Avesta, Zoroasters lebendiges Wort.* Riga, 1776. 77. III Tom. 4. *Zend - Avesta im kleinen.* Riga, 1789. 8. *Scheik Mohamet Fanni's Dabistan oder von der ältesten Religion der Parsen. Aus der persischen Urschrift von Gladwin ins Englische, aus diesem ins Deutsche übersetzt von F. von Dalberg.* Aschaffenburg 1809. 8. *De Persidis lingua et genio commentationes philosophicae persicae.* Norimb. 1809. 8. comment. I. *Herderi Erläuterungen zum N. T. aus einer neu eröffneten morgenländischen Quelle.* Riga 1775. 4. rec. in *Herderi sämtlichen Werken* T. VIII. Tubing. 1806. 8.

10) *Ueber die Sprache und Weisheit der Indier* von F. Schlegel. Heidelb. 1808. 8. p. 95 sqq. *Ideen zu einer allgemeinen Mythologie der alten Welt* von J. J. Wagner. Francof. ad M. 1808. p. 86 sqq. *Mythengeschichte der asiatischen Welt* von J. Görres. Erster Band, hinterasiatische Mythen. Heidelb. 1810. 8.

11) *Tennemann über den göttlichen Verstand* (νῆς, λόγος) aus der platonischen Philosophie, in *Pauli Memorab.* fasc. I. p. 34 sqq. eiusdem *Geschichte der Philosophie* P. II. p. 394 sqq.

12) Gen. I, 1 sqq. Ps. XXXIII, 6. Prou. VIII. cf. S. V. *Ammon de prologi Johannis evangelistae fontibus et sensu*, Nou. Opusc. p. 8 sqq. *Kleuker l. c. p. 22 sqq.*

13) Sir. XXIV. Sap. VII, 22 sqq. IX. X. cf. S. V. *Ammon l. c. Pauli Kommentar zum N. Test. T. IV. p. 22 sqq. Bretschneideri systematische Darstellung der Dogmatik und Moral der apocryphischen Schriften des A. T. P. I. Lips. 1805. 8. p. 140 sqq. 191 sqq. Neues theol. Journal T. 9. p. 248 sqq. Keil de doctoribus vet. ecclesiae culpa corruptae per platonicas sententias theologiae liberandis. p. 71 sqq.*

14) *Rittangel liber Jezirah* Amstelod. 1642. 4. *J. H. Michaelis Diss. de Targumim usu insigni antijudaico, speciatim de voce מֵימָרָא seu λόγῳ a chaldaicis de Messia usurpata. Halae, 1720, 4. Keil l. l. p. 80 sqq.*

15) *Philo's Lehrbegriff von Stahl in Eichhornii Allg. Bibl. d. b. L. T. IV. p. 805 sqq. Philo und Iohannes oder neue philosophische Untersuchung des Logos beim Iohannes und Philo von H. Ch. Ballenstedt. Brunsw. 1802. 8. Keil l. exc. p. 76 sqq. Paulus l. c. p. 35 sqq.*

16) *Kabbala denudata*. Sulzbaci 1677. 2 Tom. 4.
Specimen Theologiae soharicae studio et opera
G. Ch. Sommeri. Gothae, 1734. 4. *Die ge-*
heime Lehre der alten Orientaler und Juden
(von Hallenberg). Rostock und Leipzig.
 1805. 8. *J. Horn über die biblische Gnosis.*
Pragmatische Darstellung der Religionsphilo-
sophie des Orients. Hannouer, 1805. 8. p.
 327 sqq. *Buhle Geschichte der neuen Philo-*
sophie T. 2. p. 361 sqq. eiusd. *Lehrbuch der*
Geschichte der Philosophie P. 4. p. 144 sqq.

17) בארר אצילוחא Sohar Gen. fol. 25. edit.
 Sulzb.

18) Jezirah I, 5, 42.

19) נהורין מצוחצחין אלון על אלון דמקבלין
 אנון חשוכין מאחרוגין דעלוייהו דמקבלין
 : *sunt lumina splendentia vnum magis*
altero, quae adsumunt lucem aliunde, re-
liquis magis tenebricosa, a quibus lucem acci-
piunt. Sohar Gen. fol. 28.

20) דא הוא עלת על כל עלאין ההוא דאתקרי
 עלת העלות עלת מאלין עלות דלא יעביר חר
 מאלין עלות שום עוברא עד דבטיל רשות
 : *Est causa super omnes cau-*
sas,

sas, quae adpellatur causa causarum, una ex istis, quarum nulla opus aliquod suscipit, nisi prius potestate a superiore accepta. Sohar Gen. fol. 26.

21) Ei oppositus est *mundus separatus* (עלמא דפרורא), *siue mundus inferior* (עלמא תתאה) h. e. sensibilis vel visibilis, has ob causas ita dictus, quia ex mundo superiore (intellectuali) originem duxit et eo, quod secundo emanationis actu, quem κατ' ἐξοχην *creationem* (בריאה, cuius singulae partes a Kabbalistis laudantur יצירה et עשיה, cf. *Kabb. denud.* T. II. *de porta coelorum* p. 96 sqq.) nominare solent, in suos propriae et sensibus percipiendae substantiae limites coactus et hoc pacto a Deo mundoque intellectuali quasi abscissus et separatus est. *Sohar Gen. fol. 25.*

22) *Ioel Loewe, einige Bemerkungen über die Sephiroth in Eichhornii Allg. Bibl. T. V. p. 397. cfr. Ueber die Personification der Eigenschaften Gottes unter den späteren Juden, ibid. T. 3. p. 191 sqq.*

23) Hoc nomen est Romanorum *matrona* ob hanc causam a Iudaeis latine loquentibus τῷ λόγῳ im-

impositum, quia interdum nomine ac persona

σοφίας Deo ceu vxoris loco junctae describitur.

Sohar Ex. fol. 21. ed. Sulzb. מאן דרך עץ

החיים דא הוא מטרוניתא רבתא --- למלכא

דאודווג במטרוניתא עלאה חמא מלכא יקירו

דיליה על - כל - שאר מטרוניתא אמר כלהו

משתכחין כחיותא לקבל האי מטרוניתא דילי

היא סלקא על כלא מה אעבר לה אלא כל ביתא

דילי יהא בידהא אביק מלכא כרווא מהכא כל

מלין דמלכא בידא דמטרוניתא יתמסרון:

Quaenam est via ad arborem vitae? Matro-

na magna. --- concipe tibi regem matrimo-

nii vinculo junctum matronae summae di-

gnitatis. Videns rex illius praestantiam, qua

vincit omnes reliquas matronas mundi, dicit,

omnes istae vt bestiae deprehenduntur respectu

huius matronae meae, quae omnes superat.

Quid ipsi faciam? nisi vt totam domum meam

illius manibus subjiciam. Statim itaque rex

praeconi promulgandum praecipit: omnia,

quae rex possideat, tradita esse matronae.

24) Ex sententia R. Leui hoc nomen esset Ro-

manorum mater. Observauit enim, teste Bux-

torfio (*Lex. rab. talm.* p. 1192.) ad Prou. 1,

8. isthaec: „Ne deseras legem matris tuae: ma-

tris

tris i. e. הַשֵּׁכֶל הַפּוֹעֵל *intellectus operantis* (= τὸ λόγος), per cuius medium obtingit prophetia etc. ideoque vocarunt illum Rabbini מַטְטְרוֹן, quod est in lingua romana מַטְּרָא *metator*. “Attamen vix a me impetrare possum, quin putem, vocem מַטְטְרוֹן esse Romanorum *metator*, et quae me mouet causa est haec, quod Judaei illum angelum, qui castra Israelitarum praecesserat (Ex. XIV, 19. XXIII, 20. XXXIII, 2.) atque *metatoris castrorum* munere quasi perfunctus erat, τὸν λόγον Dei seu מַלְאָךְ הַבְּרִית (Mal. III, 1.) i. e. Messiam fuisse (coll. §. 25.) existimarunt.

25) שְׂכִינָה h. e. (vt hebraice exponamus hoc vocabulum) הוּא אֲשֶׁר בּוֹ שָׁכַן כְּבוֹד אֱלֹהִים *id (is), in quo habitat maiestas Dei. cf. Buxtorfii L. rab. talm. s. h. v. Solhar part. 3. fol. 93. S.* כְּגוֹרָמָא דְאִיהוּ עֵנֹו שְׂכִינְתִּיהָ עֵנֹוהּ אִיהוּ חֲסִידָא אִיהוּ גְבוּרָא אִיהוּ גְבֻרְתָּא עַל כָּל אֹמִינָא דְעֻלְמָא אִיהוּ אִמְתָּא אִיהוּ אֲמוּנָה אִיהוּ נְבִיאָא אִיהוּ נְבִיאָהּ אִיהוּ צְדִיקָא אִיהוּ צְדִיקָהּ אִיהוּ מֶלֶךְ אִיהוּ מַלְכָּתָא אִיהוּ חֶכֶם אִיהוּ חֲכַמְתָּא אִיהוּ מְבִין אִיהוּ תְבוּנָה דִּילֵוּהּ. *Quemadmodum ille (Deus) est man-*

sue-

*suetus, sic Schechinah eius mansueta, ille gratiosus haec gratiosa, ille fortis haec domina super omnes populos mundi, ille veritas haec similiter, ille propheta haec prophetissa, ille justus haec justa, ille rex haec regina, ille sapiens haec sapientia, ille intelligens haec intelligentia eius. Sap. VII, 22. 23. εν αὐτῇ (σοφία) πνευμα νοερον, ἅγιον, μονογενες, πολυμερες, λεπτον, ευκινητον, τρενον, αμολυντον, σαφες, απημαντον, φιλαγαθον, οξυ, ακωλυτον, ενεργητικον, φιλανθρωπον, βεβαιον, ασφαλές, αμεριμνον, παντοδυνατον, παντεπισκοπον, και δια παντων χωρων πνευματων νοερων καθαρων λεπτוטατων. Sohar. Gen. fol. 16. אי שכינתא שריה כאן *ubi habitat Schechinah, ibi sunt omnia.* Sohar part. III, edit. Amstelod. p. 230. שכינתא איהי מראה דיליה שמועה דיליה: דבור דיליה ברישא: *Schechinah est facies Dei, sonitus eius, verbum eius in principio.**

26) Sohar part. 3. fol. 91. Sulz. מטטרון --- שמיא כשם רביה בצלמו כדמותו אחברי דאיהו כליל כל דרגין מעילא לתתא ומחתא: לעילא ואיהו אחיד באמצעיתא: *Metatron — nomen*

nomen eius est uti nomen domini sui, creatus ad illius imaginem, similitudinem eius, comprehendens omnes gradus superne deorsum et inferne sursum, concludens in medietate. fol.

93. שכינתיה דאיהי דיוקניה. *Schechinah eius (Dei), quae est imago eius.*

27) Sohar part. 3. fol. 93. Salz. כל מי שאין חוכו כברו אל יכנס לבית המדרש כדיוקנא דק'בה דאיהו חוכו ושכינתא ברו איהו חוכו מלגו ואיהי ברו מלבר ולא אשתניאת איהו דלבר מההוא דלגו לאשתמורעה דהוא אצילותיה ולית אפרשותא חמן. *Quilibet, cuius internum non est sicut eius externum, non est habendus pro membro ecclesiae, ad instar Dei O. M., qui est medium suum et Schechinah externum suum; ipse est medium suum ab intra et illa externum suum ad extra, nec mutata est haec, quae externa est, ab eo, qui intra est, ut innotescat, hanc esse illius emanationem, nec locum habere hic ullam prorsus separationem. Sap. VII, 25. 26. ατμῖς εἰν (ἡ σοφία) τῆς τῆς Θεοῦ δυνάμεως καὶ ἀπορροια τῆς τῆς παντοκράτορος δοξῆς εἰλικρινῆς. Απαυγασμα εἰς φῶτος αἰδῖς καὶ εσοπτερον*

πτερον ακηλιδωτον της τῆς Θεοῦ ενεργειας
και εικων της αγαθότητος αὐτῆς.

28) Sohar Gen. fol. 26. Slz. postquam de Deo
eiusque Schechinah multa disputata sunt:

איהו יחיד קדם בלא ולית ליה שותפא ובגין
דא אמר האו עתה כי אני אני הוא ואין אלוהים
עמדי דנטיל עיצה מניה דלא אית ליה תניונא
ולא שותפא ולא חושבנא -- אבל איהו חד

*Deus est vnicus ante
omnia existens, nec est ei socius. Propterea
dicit: videte nunc, quod ego ille ipse sum,
nec alius Deus mecum, quem in consilium ad-
hiberem. In ipso enim neque subordinatio,
neque societas, neque supputatio locum habet, —
sed ille est numero vnus, destitutus socio.* So-

har Ex. fol. 49. Slz. שכינתו דאיהו לקבל
שאר נהורין דברואה כנשמתא אצל גופא
לקבל קב'ה חשובא כגופא אבל כלא חד
הכא גופא ונשמתא כלא חד מה דלאו הכי
*Schechi-
nah, quae respectu caeterorum creatorum spi-
rituum se habet vti anima ad corpus, respectu
Dei vt corpus est aestimanda. Nihilominus
ambo sunt vnum idemque, sicut corpus et ani-
ma vnum (constituunt hominem).* In hoc ta-

men discrepant ab homine, quod huius corpus et anima sint partes diuersae.

29) Sohar part. 1. fol. 126. Amst. Sulzb. 25.

מטטרון עברו של מקום זקן בוחו שהוא תחלת
בריותיו של מקום המושל בכל אשר לו שנתן
Metatron לו קב'ה ממשלה על כל צבאותיו

Seruus Jehouae, qui est principium creaturarum Jehouae, dominium exercens super omnia, quae ipsi sunt tradita. Tradidit vero ipsi Deus O. M. imperium super omnes exercitus suos. Sir. XXIV,

8. 9. τότε ενετείλατο μοι ὁ κτίστης ἁπάντων,

καὶ ὁ κτίσας με κατέπαυσε τὴν σκηνὴν μου

κ. τ. λ. πρὸ τῶν αἰώνων ἀπ' ἀρχῆς ἐκτίσας

με καὶ ἕως αἰώνος οὐ μὴ ἐκλείπω I, 4. πρὸ-

τέρω πάντων ἐκτίσαι σοφία. 6. εἷς ἐστὶ σο-

φός, 7. αὐτός ἐκτίσεν αὐτὴν καὶ ἐξέχεεν

αὐτὴν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. Tikkune

Sohar fol. 11, 1. *Schechinah inferior* (ὁ λο-

γος προφορικός) est ראשית לנבראים *prin-*

cipium rerum creatarum.

30) סבא דסבין, עלת העלות, עלת על - כל - עלים.

31) Sohar Gen. fol. 22. Amstel. Sulz. 25. ויאמר

אלוהים נעשה אדם - פתחה הוא סבא דסבין

ויאמר

וַיֹּאמֶר מִאֵן הוּא דֹאמֵר נַעֲשֶׂה אָדָם מֵאִי נִיהוּ
הֵכָּא הָאִי אֱלֹהִים --- אֹמֵר שְׁמַעוֹן לַחֲבֵרֹו
הֵכָּא אִית רֹזָא דְלֹא אֲתִיְהִיב רְשׁוֹ לֵאגְלִיָּא וְכַעַן
מִשְׁמַע דְּרִשׁוּתָּא אֲתִיְהִיב לֵאגְלִיָּא פִתַּח וְאֹמֵר
לְמַלְכָּא דְהוּא לִיה כְּמָה בְּנִינִין לְמַבְנִי וְהִיָּה לִיה
אוֹמְנָא וְהָיָה אוֹמְמָא לֹא הוּא עֲבַד מִדְּעַם
אַלֹּא מִרְשׁוֹ דְּמַלְכָּא כִּד אֹמֵר וְאִהִיָּה אֲצִלוֹ אוֹמֹן
מַלְכָּא וְדֹאִי אִיהוּ חֲכָמָה עֲלָאָה וְעַמּוּדָא
דְּאַמְצִיחָא מַלְכָּא לַחֲתָא אֱלֹהִים אוֹמְנָא לְעִילָא
וְדֹא אוֹמְנָא עֲלָאָה אֱלֹהִים אוֹמְנָא לַחֲתָא
וְדֹא שְׂכִינְתָּא דְלַחֲתָא וְאַתְתָּא לִית לָהּ רְשׁוֹ
לְמַעֲבַד מִדְּעַם בְּלֹא רְשׁוֹ בְּעִלָּה וְכָל בְּנִינִין
דְּהוּוּ בְּאַרְחָא אֲצִילוּתָּא הוּא אֹמֵר אֲבָא בְּאַמִּירָה
לְגַבִּי אִמָּא יְהֵא כְּדִין וְכְדִין וְמִיד הוּא ---
מֵאֲרִי דְּבְנִינָא אִיהוּ אֹמֵר וְאוֹמְנָא עֲבִיד מִיד
וְהָכִי כָּל בְּנִינִין בְּאַרְחָא אֲצִילוּתָּא הוּא אֹמֵר
יְהִי רְקִיעַ יְהִי מְאֲרַת וְכָלֹא אֲתַעֲבַד מִיד כִּד טַמָּא
לְעֵלְמָא דְּפִרּוּדָּא אֹמֵר אוֹמְנָא לְמֵאֲרִי בְּנִינָא
נַעֲשֶׂה אָדָם. *Et dixit Deus: faciamus ho-*

minem ---; incepit ille ipse, qui est causa
causarum, et dixit: quisnam est ille, qui di-
cit, faciamus hominem? quisnam est ille,
nam et hic Deus est? --- Dixit Simeon so-
ciiis suis: hoc est mysterium, cuius explicandi

potestas nemini adhuc data est; nunc autem haec potestas, illud reuelandi, aperte concessa est. Orsus itaque est sermonem suum de rege, tot aedificia exstructuro ac artificem quendam habente; qui tamen artifex non audet, quidquam suscipere, nisi ex arbitrio regis, secundum id, quod dicitur (Prou. VIII, 30.): fui coram ipso architectus. Rex profecto est summa sapientia et columna media est rex in inferiora. Deus est artifex in superiora, et haec mater suprema. Deus quoque est artifex in inferiora, et ille est Schechinah, quae inferne est (λογος προφορικός), atque vxor destituta est potestate aliquid faciendi, nisi ea a marito suo accepta. Hinc circa aedificia omnia (naturas logicas, Aeonem), quae facta sunt per viam emanationis, pater sermonem direxit ad matrem, ut fiat istud hoc vel illo modo et statim factum est. Dominus aedificii dixit et artifex (ὁ λογος) id statim exsequutus est. Eadem est ratio omnium reliquorum aedificiorum per viam emanationis factorum ex.gr. esto expansum, fiant luminaria, et effecta sunt statim omnia. Postquam venit ad mundum separatum (sensibilem vel visibilem) dixit artifex domino aedificiorum: faciamus hominem.

32) Targ. Onk. Deut. XXXIII, 27. דמלקרמין

במימריה אחעבד עלמא *qui (Deus) in principio; per verbum eius creatus est mundus.*

Targ. Jon. Jes. XLVIII, 13. במימרי שבללת

per verbum meum perfeci terram. Targ.

Hieros. Gen. III, 22. ואמר מימרא דיו אלהים

הא אדם דברית יהיה יחירי בגו עלמי היך

מה דאנו יחירי בשמי מרומא: *dixit ver-*

bum Jehouae Dei, ecce homo, quem creavi, vnigenitus est in mundo meo sicut ego vnigentum

sum in coelis excelsis. T. Jn. Jes. 45, אנו במימרי

Sap. IX, 1. Θεε πατερων, ὁ ποι-

σας τα παντα εν λογῳ σε και τη σοφια κα-

τεσκευασας ανθρωπον, v. 9. ἡ σοφια ἡ ειδυια

τα εργα σε και παρσασ, ὅτε εποιεις τον

κοσμον. Targ. Hierosolym. Gen. I, 1. בכוכמא

Gott schuff durch die Weisheit. (non:

mit Weisheit.)

33) Sir. XXIV, 3. 5. 6. Εγω (σοφια) απο σο-

ματος ὑψιστ εξηλθον και ὡς ὀμιχλη κατε-

καλυψα γην. Γυρον θρανσ εκυκλωσα μονη

και εν βαθει αβυσσων περιεπατησα. Εν κυ-

μασι θαλασσης και εν παση τη γη και εν

παντι λαῳ και εθνει εκτησαμην. Sohar

Cha-

Chadasch fol 13, 3. Schechinah יהימלמליה

כל העולם כל *quae totum mundum implet.*

Sap. VII, 24. πασης κινήσεως κινήτικωτε-

ρον σοφία διηκει δε και χωρει δια παντων

δια την καθαροτητα· ατμεις γαρ εσι της

της Θεου δυναμεως.

34) Sap. VII, 22. ἡ παντων τεχνιτης σοφία.

§. 24.

Continuatio.

Quod aliis ¹⁾ visum est, Judaeos aetate Jesu Apostolorumque ab his philosophematibus doctrinae de Messiae natura sublimiore adcommodandis prorsus alienos fuisse, haud comprobare placet. Et enim omnem de hac re dubitationem expellit auctoritas *Pauli Apostoli*, utpote quem (1 Cor. X, 4. 9.) de Messia plane idem praedicasse constat, quod alii ad σοφίαν et λόγον Θεοῦ pertinuisse (Sap. X, 15 — 19. XI, 1 — 4. XVIII, 15.) declarauerant (cf. §. 25.). Neque desunt alia argumenta

ae-

aeque clara ac perspicua. Haud negari potest, Targumistas nonnullis locis sub nomine מִימַר דִּי מֶשִׁיחַ de Messia loqui²⁾, quare aperte declaratur, persuasum illis fuisse, quod Schechina, vel ὁ λόγος, quippe quod alii³⁾ disertis verbis dicunt, Messia nascituro vsura sit, cui vnione personali se iungeret. Accedit, quod Apostoli in exponenda et adornanda doctrina de diuina Iesu dignitate ita versati sunt, vt maximam partem iisdem, quae λογολογιαὶ judaicam redolent, formulis vtantur, videlicet, vt Iesum coelitus hominibus missum et σαρκωθέντα nominauerint τὸ πληρῶμα τῆς θεϊότητος⁴⁾, τὴν εἰκονὰ τῆς Θεοῦ⁵⁾, τὸ ἀπαυγασμὰ τῆς δόξης καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως Θεοῦ⁶⁾, τὸν πρωτοτοκὸν πάσης κτίσεως vel τὴν ἀρχὴν τῆς κτίσεως⁷⁾, τὸν ἔχοντα ὄνομα ὑπὲρ πάντων ὀνομάτων καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπαρχόντα⁸⁾, τὸν πρῶτον καὶ ἔχατον⁹⁾, πιστὸν καὶ ἀληθινόν¹⁰⁾, τὸν μονογενὴν παρὰ πατρὸς¹¹⁾ et τὸν λόγον ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν καὶ ἰσὺ τῷ Θεῷ ὄντα¹²⁾, cuius sit, vt laudes eius Saphirarum formula¹³⁾

praedicentur. Quae cum ita sint, neminem putem infitias iturum, Iesu Apostolorumque aetate inter Iudaeos iam fuisse, qui doctrinam de Messia abstrusis illis de λόγῳ Θεοῦ philosophematibus subactam traderent.

1) Cf. über die göttlichen Offenbarungen, von D. G. F. Seiler, T. 2. p. 434 – 444. Süskind Magazin für christl. Dogmatik und Moral, fasc. X. p. 54 sqq. Schmidt Bibl. für Kr. und Exeg. T. 1. p. 374.

2) Onk. Num. XXIII, 21. מִימְרָא דִּי אֱלֹהֵהוֹן ; *Verbum Iehouae adjuuat illos et Schechina Regis illorum est inter eos ; Targum. Hierosolymitan.* מִימְרָא דִּי הוּי עִמָּהוֹן וַיְבָרֹךְ מִן אִיקָר מַלְכֵיהוֹן *Verbum Iehouae est cum illis et vociferatio a gloria regis illorum protegit illos ; Pseudojonath.* מִימְרָא דִּי אֱלֹהֵהוֹן בְּסַעֲרָהוֹן *verbum Iehouae, Dei illorum, est illis auxilio et vociferatio Regis Messiae vociferatur inter illos.* Respicit haec triplex interpretatio opinionem illam, Messiam Israelitis Arabiae deserta
pera-

peragrantibus comitem se adjunxisse haud conspicuum; in Targ. Jonath. Psalm. CX, 1. pro hebr. אמר יי במימריה נאם יהוה לארני legitur: monuit quidem *S. V. Paulus* (*Commentar z. N. T. T. IV. p. 15.*), nexum verborum efflagitare למימריה; at vero hanc interpretationem Targumista ob eam causam non admittere potuit, quia hunc Psalmum non de Messia, sed de Dauide exposuit. Vocem tamen textus hebr. לארני retulit ad Messiam natura sua sublimiore Deo insolubili vinculo junctum, quam ob rem interpretatus est: אמר יי במימריה; *Gott sprach mit seinem Memrah: setze dich (David) zu meiner Rechten etc.* Targ. Hierosolymit. Gen. 49, 18. אמר אבונן יעקוב לא לא לפורקניה דגרעון סבית נפשי דהיא שעה ולא לפורקניה דשמשון דהוא פורקן עביר אלא לפורקנא דאמרת במימרך למיתו לעמך בני ישראל ליה לפורקנך סבית נפשי: *Dixit pater noster Iacob: non redemptionem Gideonis exspectat anima mea, quae est temporalis, neque redemptionem Simsonis, quae est redemptio creata, sed redemptionem, quam dixisti verbo tuo venturam esse populo tuo, filiis Israel, hanc redemptionem tuam exspectat*

anima mea. — Nemo non videt, hic λυτρω-
 σιν αἰῶνος, quam Iudaei a Messia expecta-
 bant (Hebr. IX, 12.), relatam esse ad מִימְרָא
 דִּי seu τὸν λόγον.

3) Soh. Gen. fol. 88. Sulzb. הוּא בֶר רַעִיָּא מִהִימְנָא

עלך אחמר נשקו בר הוּו רבן דִּישְׂרָאֵל — — —

שכינתא חסר, *hic filius est pastor fidelis. De*
te dicitur (Ps. II, 8.): *osculamini filium. Est*
autem ille princeps Israelitarum — — —, *Sche-*
chinah gratiosa (πληρης χαριτος Ioh. 1, 14.).

Sohar Chadasch fol. 45. 2. *haec est Schechi-*
nah — — — ומשיח בערה *et Messias est cum*

ea. Soh. fol. 237. ed. Amst. ad Gen. 49, 10.

הכא שילה הא רמס לשמא עלאה דשכינתא

Nomen Schiloh (quod Messiae vindicatur) *hic*
scribitur שילה (cum Jod et He), *ut significet*
nomen supremum Schëchinae. Jon. Jes. XLII, 1.

הא עברי משיחא אקרביניה בחירי דאתרעי

מִימְרֵי ex versione graeca S. V. Schmid-

tzi i (Bibl. f. Kr. T. 1. p. 359.) ὁ ὁδλος

μᾶ, ὁ Χριστός ἐγγὺς εἰμι αὐτῷ ὁ ἐκλεκτός

μᾶ. ηὐδοκησα ἐν αὐτῷ εἶναι τὸν λόγον μᾶ.

Sohar fol. 93. part. 3. edit. Sulzb. שכינתא

איהי

איהי מטרוניתא *Schechina est Matrona*; part.

1. fol. 77. ad Gen. XXIV, 2. במה שאמר

עברו עברו של מקום וקן ביתו הקרוב לעבודתו

ומאי איהי זה מטטרון *Cum dicitur servus*

eius, intelligitur servus Iehouae, senior do-

mus eius, paratus ad ministerium eius. Quis

vero is est? Metatron.

4) Col. II, 9. cf. supra p. 120. not. 25.

5) 2 Cor. IV, 4. Col. I, 15. cf. supra pag. 121.
not. 26.

6) Heb. I, 3. cf. supra pag. 122. not. 27.

7) Col. I, 15. Apoc. III, 14. cf. supra pag. 124.
not. 29.

8) Phil. II, 6. 9. Sohar part. III, fol. 227. ed. Amst.

עמודא דאמצאיתא איהי מטטרון לאשלמא

לעילא כגוונא דהפארת שמיה כשם רביה

columna medietatis est

Metatron, qui pacem constituit apud superio-

rem, sicque pulcritudo ipsa, cuius nomen est,

vti nomen Domini sui, creatus ad illius ima-

ginem et similitudinem.

9) Apoc. I, 18. II, 8. XXII, 13. cf. Pesachim fol.

5. Rabbath. fol. 69. fol. 201. ed. Amstel.

10) Ap. XIX, 11. III, 7. 14.

11) Joh. I, 14. 18. Targ. Hierosolym. Gen. III, 22. ואמר מומר דיי הא אדם דברית יהיה
 יחירי בגר עלמי היך מה דאנא יחירי בשמי
et dixit verbum Jehouae: ecce Adam, quem creavi vnicum in mundo meo, quemadmodum ego vnicum sum in coelis excelsis. Cf. supra pag. 123. not. 28. Schemoth Rabb. fol. 156. Messiam et adhuc alio sensu vnigenitum vocatum esse, jam supra (§. 9.) a nobis monitum est.

12) Joh. I, 1. Phil. II, 6. cf. supra p. 123. not. 28.

13) Apoc. V, 12. 14. cf. *Eichhornium* ad loc. prior. Cum Judaei enumeratione septem sephirarum inferiorum, quae tribus prioribus sephiris *αρχικαῖς* substantiam Numinis supremi adumbrantibus ceu fundamento suo superstructae erant, nil aliud, exuto emanatismi *χηματῶν*, agere voluerint, quam vt *modum*, quo *Numen Supremum* in moderanda et gubernanda rerum *uniuersitate* utatur, describant, per se clarum est, ad *τον λογον* ceu primam ac principalem Dei causam instrumentalem pertinuisse, vt in laudes eius harum sephirarum formula sanctissima eundum esset.

§. 25.

§. 25.

De προῦπαρξει Messiae.

Tanta igitur sententiarum diuersitas cernitur in hac re inter Judaeos, vt alii (§. 21.) Messiam venturum nil nisi mere hominem, alii vero (§. 22.) genium coelestem summo honoris ac potestatis gradu constitutum, alii denique τον λογον τῃ Θεῳ (§. 23. 24.) fore censerent. Qui vtramque hanc posteriorem sententiam amplexi sunt, non habuerant, quod de προῦπαρξει Messiae longe disquirerent; at vero etiam reliqui Judaei, tantum abest, vt in contrariam partem disputarent, vt potius προῦπαρξιν Messiae in confesso haberent illamque constanter defenderent, cuius rei causam quilibet facile exploratam et perspectam habere potest, cum et hominum omnino omnium animas, antequam corporibus jungantur, jam vita frui atque a Deo dum, cum olim mundo creando vacaret, communi actu procreatas esse ni vel jam Hebraei antiquiores¹), certe tamen

men Judæi seriores ²⁾ Jesuque aequales putarent. Quae cum ita fuerint, solemne erat, de Messia adparituro si verba facerent, formulis ἐξερχεσθαι ³⁾ vel ἐρχεσθαι ⁴⁾ vti.

Neque tamen ex iis, qui προῦπαρξιν Messiae profitebantur, ad vnum omnes in eandem viam se dederunt: videlicet qui τὴν λόγῃ τὴν Θεῷ gloriam ac maiestatem in Messiae naturam interiorem effusam esse ducebant, haud temere Messiam συναϊδίον cum Deo fecerunt; id quod sibi voluerunt, cum illum jam ante mundi fundamenta jacta exstitisse perhiberent ⁵⁾. Si autem etiam quam plurimi fuerint, qui Messiam in numerum rerum creatarum reprimerent, haud alieni tamen erant a tribuenda ipsi summa, quam maiestas diuina excipit, dignitate, vtpote ministrum Dei in gubernando hoc mundo primum ac principalem illum habentes. Quam ob caussam nulli dubitauerunt, quin Deus, quem sub nomine Jehouae sibi proprium ac addictissimum

num arroganter vindicabant, in qualibuscumque rebus, quae memoriae traditae sunt, eius ministerio, ut semet ipsum conspicuum ac efficacem redderet, usus esset. Id igitur egerunt, ut omnia, quae ab incunabulis mundi a Deo cultorum suorum in salutem gesta traduntur, ad τον λογον, seu, quod aliis aequipolluit, ad Messiam ceu causam instrumentalem referrent⁶⁾. Inprimis autem מֶלֶךְ דָּוִד ceu regi ac patrono Jsraelitarum diuinitus constituto⁷⁾ istam prouinciam injunxerunt, ut populum Deo carissimum e seruitute aegyptiaca in libertatem vindicasse⁸⁾, per Arabiae deserta duxisse⁹⁾, eique semper socium et adiutorem invisibilem¹⁰⁾, altorem ac nutritorem¹¹⁾, licet non nunquam illius, qua nihil fuit ingratius, peruicacia ac repugnantia¹²⁾ ei haud indigne iratum, fuisse adjunctum confidentius dicerent¹³⁾.

1) Cf. Flügge Geschichte des Glaubens an Unsterblichkeit etc. T. I. p. 45 sqq. S. V. Ammon über das Todtenreich der Hebraer in S. V. Pauli Memorabilien fasc. IV. p. 195. von Zobel Magazin

gazin für bibl. Interpretation T. I. fasc. I. p. 75 sqq. Conferas tamen quoque: Figmentum de animo humano ante subter terra existente quam corpori conjungerentur Ebraeis falso attribui demonstrat G. Th. Serz. Norimb. 1792. 4.

2) Sap. VIII, 20. Joh. IX, 30. cf. *Keil de doct-ribus veteris ecclesiae etc. Comment. XI. p. 7 — 12.*

3) Sc. εα τδ χρανδ I. παραδεισδ Marc. I, 38. Joh. III, 31. cf. Matth. XIII, 49. Colbo fol. 137. הבית החמישי (בגן עדן) הוא בנוי מכסף וזהב --- ושוכנים בו משיח בן דוד ואליהו *quinta domus paradisi aedificata est ex argento et auro; habitant in illa Messias Dauida et Elias. Avodath Hakkodesch cap. 43. משיח בן דוד הוא חי בגן עדן עד היום Messias Dauida vivus existit in paradiso usque ad hunc diem.*

4) Sc. εις τον κοσμον Joh. VI, 14. Matth. XI, 3. IX, 13. X, 34. 55. XVIII, 11. XX, 28. Luc. IX, 5. 6. rel.

5) Χριστος προεγνωσμενος προ καταβολης κοσμου 1 Petr. I, 20. cf. Ephes. I, 4. Sir. XXIV, 14. προ τδ αιωνος απ' αρχης εκτισε με. (Prop.

(Prou. VIII, 22, 23.). Nezach Israel c. XXXV, fol. 48. col. 1. (ex emendatione S. V. Schmid-
tzi, Bibl. f. Kr. etc. T. 1. p. 38.) משיח מפני
תורה *Messias erat jam ante Tohu h. e. ante
prima mundi initia.* Midrasch Mischle fol. 67.
col. 3. שבעה דברים נבראו קודם לבריאתו
של עולם - - - ומלך המשיח שנאמר יהי
שמו לעולם. *Septem res creatae sunt ante
mundum conditum - - - et rex Messias, de
quo (Ps. 72. 17.) dicitur, nomen eius sit ae-
ternum; cf. Eisenmenger T. 1. p. 316. 317.*

6) Sap. X, 1 sqq. αὕτη (ἡ σοφία) πρωτοπλα-
σαν πατέρα κόσμου μονον ἡτισθεντα διεφυλα-
ξε, και εξειλατο αυτον εκ παραπτωματος
ιδιου. Εδωκε δε αυτω ιχυν κρατησαι ἅπαν-
των. Αποσας δε απ' αυτης αδικος εν οργη
αυτου, αδελφοκτονοις συναπωλετο θυμοις,
δι' ὃν κατακλυζομενην γην παλιν διεσωσε σο-
φια, δι' εὐτελεις ξυλας τον δικαιον κυβερνη-
σασα. Αὕτη και εν ὁμοιοια πονηριας εθνων
συγχυθεντων εὑρε τον δικαιον, και ετηρησεν
αυτον αμεμπτον Θεω, και επι τεκνῶν σπλαχ-
νοις ισχυρον εφυλαξεν. Αὕτη δικαιον, εξα-
πολ.

πολλυμενων ασεβων, ερρυσατο φυγοντα πυρ
καταβασιον Πενταπολεως. - - 'Αυτη φυγα-
δα οργης αδελφ8 δικαιον ὡδηγησεν εν τριβοις
ευθειαις, εδειξεν αυτω βασιλειαν Θε8 και
εδωκεν αυτω γνωσιν ἁγιων, ευπορησεν αυτον
εν μοχθοις και επληθυνε τ8ς πον8ς αυτ8.
Εν πλεονεξια κατιχουντων αυτον παρεση και
επλετισεν αυτον. Διεφυλαξεν αυτον απο
εχθρων και απο ενεδρευοντων ησφαλισατο
και αγωνα ιχυρον εβραβευσεν αυτω, ινα
γνω, ὅτι παντος δυνατωτερα εσιν ευσεβεια.
'Αυτη πραθεντα δικαιον 8κ εγκατελιπεν, αλ-
λα εξ ἁμαρτιας ερρυσατο αυτον· συγκατεβη
αυτω εις λακκον και εν δεσμοις 8κ αφηκεν
αυτον, ἕως ηνεγκεν αυτω σκηπτρα βασι-
λειας και εξ8σιαν τυραννευτων αυτ8.
VII, 27. Μια δε 8σα παντα δυναται και με-
νεσα εν αὐτῇ τα παντα καινιζει, και κατα
γενεας εις ψυχας ὅσας μεταβαινουσα φιλ8ς
Θε8 και προφητας κατασκευαζει. Ουδεν γαρ
αγαπα ὁ Θεο8, ει μη τον σοφια συνοικεντα.
Sir. XXIV, 7. 8. αναπαυσιν (εγω σοφια) εζη-
τησα και εν κληρονομια τινος αυλισθησο-
μαι. Τότε ενετειλατο μοι ὁ κτιση8 ἅπαν-
των

των και ὁ κτισας με κατεπαυσε την σκη-
 νην μου και ειπεν, εν Ιακωβ κατασκηνωσον
 και εν Ισραηλ κατακληρονομηθητι. V. 16.
 και ερριζωσα εν λαω δεδοξασμενω, εν μερι-
 δι κυριου κληρονομιας αυτου. — Targ.
 Onk. Gen. III, 8. ושמעו ית קל מוֹמְרָא דִּיּוּ בִּגְנִתָּא --- וְאִמְרָא (אדם)
 וְאַתָּא מוֹמְרָא. XX, 3. ית קל מוֹמְרָא שְׁמַעִית
 מִן-קָרָם יוּ לִוְתָּא אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלֵמָא דְּלִילִיָּא:
 Num. XXIII, 26. מוֹמְרָא דִּיּוּ אֱלֹהֵהוֹן בִּינִיָּהוֹן.
 Cf. Schoettgen Horae hebr. T. II, p. 438
 — 472. Jon. Gen. 28, 10. חֲמִשָּׁא נִוְסִין אַתְּעִבִּירֵר.
 לִיעֲקֹב בּוֹמֵן דִּנְפֵק מִן בִּירָא דְּשִׁבְעָא נִסָּא
 קִמָּא אַתְּקִצְרוּ שְׁעוּי דִּיּוֹמָא וְטַמַּע שׁוּמְשָׁא בְּלֵא
 אֲשׁוּנִיָּה מִן קָרָם דִּהוּה דְּבִירָא מִתְחַמֵּר לְמַלְלָא
 : עֲמִיָּה. *Quinque miracula facta sunt Jacobo*
eo tempore, quo exiit ex Beerseba. Miracu-
lum primum: breuiiores factae sunt horae diei
et occubuit sol ante tempus suum, eo quod de-
sideraret sermo loqui cum Deo. Quod hic ab-
solute דְּבִירָא (ὁ λόγος) expressum est, exhi-
bet Targ. Hieros. דְּבִירָיָה verbum eius sc. Je-
hoiaē.

7) Targ. Hieros. Deut. XXVI, 17. 18. ית מימרא

ד'י אמליכתון עליכון יומא דין למהרא לכון

לאלהא: ומימרא ד'י אמליך עליכון לשמיה

לעם חביבא הוך סגולה: *Verbum Domini*

regem constituistis super vos hodie, ut sit vobis

in Deum. Sermo vero Jehouae factus est rex

super vos nomine suo, tanquam super popu-

lum dilectum, tanquam peculium. Sir. XXIV,

II. εν πολει ηγαπημενη με (σοφιαν) κατε-

παυσε και εν Ιερουσαλημ η εξεστια μ8.

8) Sap. X, 15. — 18. 'Αυτη (η σοφια) λαον

οσιον και σπερμα αμεμπτον ερρυσατο εξ

εθν88 θλιβοντων. Εισηλθεν εις ψυχην

θεραποντος κυρι8 και αντεση βασιλευσι φο-

βεροι8 εν τερασι και σημειοι8. Απεδωκεν

οτοι8 μισθον κοπων αυτων, ωδηγησεν αυτ88

εν οδω θαυμαση και εγενετο αυτοι8 εις σκε-

πην ημερας και εις φλογα αςρων την νυκ-

τα. Διεβιβασεν αυτ88 θαλασσαν ερυθραν

και διηγαγεν αυτ88 δι' υδατος πολλ8. Targ.

Onk. Deut. I, 30. יי אלהכון דמדרבך קדמיכון

מימריה יגיה לכון ככל די עבר עמכון במצרים

לעיניכון *Jehoua Deus vester, qui verbum suum*

vos praecedere jubet, dimicabit pro vobis,

quem-

quemadmodum fecit in Aegypto ante oculos vestros.

9) Sap. XI, 1. Ευώδωσε (ἡ σοφία) τὰ ἔργα αὐτῶν ἐν χειρὶ προφῆτα ἁγίᾳ. Διωδυσαν ἐρημον οἰκητον καὶ ἐν ἀβατοῖς ἐπηξάν σκηνας.

10) Hebr. XII, 26. εἰ (Χρῖς v. 24.) ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσαλεύσε τότε sc. quum lex in monte sinaitico ferretur. Cf. *Michaelis Erklärung des Briefs an die Hebräer*, edit. II. 408.

Hebr. XI, 26. 27. Μείζονα πλῆτον ἡγήσαμενος (Μωσῆς) τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν οὐκ οὐκιδισμὸν τῆς Χρῖς· ἀπεβλέπε γὰρ εἰς τὴν μισθοποδοσίαν. Πισεὶ κατέλιπεν Αἰγύπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τῆς βασιλεως· τὸν γὰρ ἀοράτον (sc. Χρῖον) ὥς ὄρων ἐκάρτερησε. Sensus loci huius ab omnibus interpretibus male intellecti est hic: *Maluit Moses ob eam causam, quod consilia Messiae deliberandis ex servitute Israelitis sequebatur, contumelia Aegyptiorum affici, quam, si ea non sequeretur, diuitiis et opibus Aegyptiorum suffundi, dum solummodo animum in eum, qui*

qui (Messias) Israelitis invisibilis (αορατος) adjunctus erat comes, habuit intentum. T. Jon.

Deut. 1, 29. 30. לא וזרחלון מנהון: מימרא

דיוי אלההון די מדבר קדמיכון הוא יגיה לכון

ne ti-

meatis ab illis. Sermo Jehouae Dei vestri, qui

anteit vos, ipse pugnabit pro vobis, juxta om-

nia, quae fecit in Aegypto vobis videntibus.

Targ. Jon. Ex. XVII, 16. ובנא משה מדבחה

וקרא שמיה מימרא דיוי דין ניסא דילי - - -

ואמר ארום קיום מימרא דיוי בכורסי יקרוה

דהוא במימריה יגיה קרבה בדבית עמלק וישויו

יתהון לתלתו דרוא מדרא דעלמא דין ומדרא

דמשיחא ומדרא דעלמא דאחי: Aedificavit

Moses altare et vocavit nomen eius: Sermo Do-

mini hic vexillum meum. — — Et dixit: quo-

niam juravit sermo Domini per solium gloriae

suae, quod ipse sermone suo praeliabitur con-

tra Amalekitas, — perdet eos in tres generatio-

nes, — a generatione huius saeculi et ab aeta-

te Messiae et ab aetate saeculi venturi. Cf.

Schoettg. T. II. p. 459.

11) Sap. XI, 3. 4. εδιδψησαν και επεκαλεσαντο

σε, και εδοθη (δι σοφιας X, 21.) αυτοις

εκ πετρας ακροτομυς υδωρ, και ιαμα διψης

εκ λιθῶν σκληρῶν 1 Cor. X, 1—4. 8 θελω δε
 υ̐μας αγνοειν, αδελφοι, οτι οι πατερες
 ημων παντες ὑπο την νεφελην ησαν· και
 παντες δια της θαλασσης διηλθον· και
 παντες εις τον Μωσην εβαπτισαντο εν τη
 νεφελη και εν τη θαλασση· και παντες
 το αυτο βρωμα πνευματικον εφαγον· και
 παντες το αυτο πομα πνευματικον επιον·
 επιον γαρ εκ πνευματικης ακολουθειας πε-
 τρας· η δε πετρα ην ο Χριστος. Omnem hunc
 locum ad hanc judaicam opinionem composi-
 tum esse, quilibet facile videbit; cf. *Wet-*
stenium ad h. l. Targ. Jes. XVI, 1.
 יהון מסקי מסין למשיחא דישראל דיתקור
 על דהור במדבר טור כנשתא דציון *Aspor-*
tent dona Messiae Israelitarum, qui robustus
erit, propterea quod iste in deserto fuit rupes
ecclesiae Zionis. Tikkune Sohar c. 21. fol. 53, 2.
 שכנתה הנה נח על טנר *Schechinah quieuit*
super petra; vid. totum hunc locum apud
Schoettgenium T. II. p. 116.

12) 1 Cor. X, 9. 10. Μηδε εκπειραζωμεν τον
 Χριστον, καθως και τινες αυτων (Num.
 XXI.) επειρασαν και ὑπο των οφεων απω-

λοντο. Μηδε γογγυζετε, καθως και τινες
 αυτων εγογγυσαν και απωλοντο ὑπο τ8 ὀ-
 λοθρευτ8. Lectio κυριον, quam b. Schul-
 zius receptae praefert et S. V. Griesbachius
 eodem loco habet, originem duxit ex ignoran-
 tia librarii ad hunc locum rite intelligendum
 haud bene accincti. Targ. Jon. Num. XXI, 5. 6. 7.
 והרהרו עמא בלבביהון ואשתעיואו על מימרא
 דיי ובמשה נצו למא אסיקתונא ממצרים לממת
 במדברא ארום לית לחמא ולית מוא ---
 --- בגן גרי מימרא דיי בעמא ית חיוין
 חורמנין ונכיתו ית עמא --- ואחר עמא לות
 משה ואמרו חבנא ארום הרהורנא ואשתעיונא
 ביקר שכינתא די י ועמך נצונא. *Et cogitavit*
et loquutus est populus contra verbum Jehouae
et contendit contra Mosen, dicens: quare ad-
scendere fecistis nos ex Aegypto ut moriemur
in deserto? quare non adest panis et aqua?
Propterea immisit verbum Domini in populum
serpentes regulos et momorderunt populum. Et
venit populus ad Mosen et dixit: peccauimus,
quoniam cogitauimus et loquuti sumus contra
gloriam Schechinae Jehouae et contra te con-
tendimus. Onk. et Jon. Deut. I, 26. סריבהון
 על-מימרא דיי *rebelles fuistis in sermonem*
Jehouae.

13) In vulgus notum est, etiam *Philonem* de λογῶ suo ita statuuisse et praecepisse, ut omnes vet. Test. Θεοφανεϊας et Αγγελοφανεϊας, mundi gubernationem et hominum institutionem ad eum referret illumque sub symbolo externo columnae ignis et nubis Israelitis Arabiam transmigrantibus praesentem adfuisse putaret. Cf. *Philo's Lehrbegriff von Stahl in Eichhorni Allg. Bibl. T. IV. p. 831 sqq.*

§. 26.

De πνεύματι Messiae.

Cum communi hominum more omnia sapienter consultoque acta et facta, quae a naturis ratione et libera agendi potestate praeditis proficiscuntur, ad πνευματικὴν quamdam a corporis mole haud impeditam iisque insitam vim referantur, nequaquam absonum fuit, quod antiquissimi jam terrarum orientalium Philosophi, rerum quippe sensibilibum pondere ac onere maiori adhuc ex parte oppressi, de πνεύματι Dei (Gen. I, 2. VI, 3.) loquerentur, quo tamen nil aliud sibi voluerunt, quam ut

efficaciam Supremi Numinis nullo sensibili impedimento coercitam describerent (Ps. 104, 30. Job. 26, 13.). Quae cum ita fuerint, haud male egerunt, vt hoc πνευμα etiam cum τῷ λογῷ, per quem omnis Supremi Numinis vis se exserere solet, communicarent illudque huic aequae proprium et commune cum Deo attribuerent. Quare Iudaei τὸ πνευμα τῶ λογῷ vel Χριστῷ jam in creando mundo ¹⁾ suas partes trans-egisse et subsequente tempore prophetas de rebus diuinis monuisse iisque arcana Dei consilia instillasse ²⁾ pronuntiarunt. Tantum autem abest, vt hoc πνευμα Θεοῦ et λογῷ in meram notionem reprimerent, vt potius emanatismi lege illud Deo et λογῷ loco tertio jungerent. Quem omnium rerum vnicum et solum fontem laudauerunt, est Deus, e quo primo actu emanauit ὁ λογος seu ἡ σοφια ³⁾; quod vtrique commune est, τὸ πνευμα, a Kabballistis nomine της בינה exornatum ⁴⁾, origine sua ad vtrumque redit, sicque ὁ λογος et τὸ πνευμα cum Deo ⁵⁾ efficiunt ἐναδα abso-

absolutissimam ⁶). Quod cum Judaei staterent, haud sinistre judicarunt, Messiam spiritu sancto omnem in modum suffusum ⁷), atque vi ac virtute eius aeterna in assequendis summis muneris sui salutaris finibus ductum iri ⁸), eiusque aetatem hac singulari nota fore conspicuam, ut το πνευμα ἁγιον se inter homines cumprimis efficax redderet ⁹).

- 1) Sohar edit. Sulzb. I. fol. 128. ad Gen. 49, 11. כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים דא רוחא דמלכא משוחא: *Scriptum est* (Gen. I, 2.): *spiritus Dei incubabat aquis. Spiritus is est regis Messiae.* Bereschith Rabba T. II. p. 5. רוח זו רוחו של מלך המשיח (רוח אלהים Gen. I, 2.) *est spiritus regis Messiae.* Cf. *Nagelii Diss. in Gen. I, 2. p. 24.*

- 2) 1 Petr. I, 10. 11. Περι ἧς σωτηρίας ἐξεζητήσαν καὶ ἐξηρευνήσαν προφῆται, οἱ περι τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες· ἐρευνῶντες, εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλα τοῖ ἐν αὐτοῖς πνευμᾶ Χριστοῦ, προμαρτυρουμένον τα εἰς Χριστὸν παθήματα καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας.

3) Sir. 24, 3. ἐγὼ (σοφία) ἀπο σώματος ὑψίστου
ἐξηλθον v. 9. πρὸ τῶν αἰώνων ἀπ' ἀρχῆς ἐκ-
τίσσε με.

4) Secundum locum Jes. XI, 2. רוח יהוה רוח
חכמה ובינה. Eschel Abraham f. 101. c. 1. not.
רוח קודשא דנפיק מאלוהים חיים שהוא בינה
spiritus sanctus a Deo procedens est בינה.

5) In arbore Kabbalistica tres priores Sefirae:
(מַחְשַׁבָּה, חֶכְמָה, et בִּינָה) indivisam Su-
premi Numinis essentiam indicantes hancque
ob causam Sefirae ἀρχαί dictae. Cf. *Eich-
hornii Allg. Bibl.* T. 3. p. 202 sqq. *Die ge-
heime Lehre der alten Orientaler und Juden
(von Hallenberg). Rostock und Leipzig,
1805. 8. p. 141.*

6) Schaare Ora edit. Mant. f. 83. דע כי זו היא
החכמה אינה נפרדת מן הבינה עולמית לפי
ששתיהן ארוכות בספירת הכתר --- ולפי
ששתי אלו הספירות מתאחדות לעולם חכמה
scias, ובינה לפי שם יה אינו משתנה לעולם
sapientiam nunquam diuelli ab intelligentia
(בינה), *propterea quod istae duae connexae*
sunt in corona. Et quia istae duae Sefirae
uni-

unitae sunt in aeternum, sapientia sc. et intelligentia, propter nomen Jah (h. e. in essentia diuina), nulla in aeternum mutatur. Sopher Pheliah ms. fol. 7. החכמה אצלת מכתר עליון הנקרא אין והבינה מאין שהוא כתר *sapientia emanat e corona suprema, quae vocatur אין (סוף), et intelligentia (emanat) ex אין (qui est corona) et ex sapientia; haecque tria constituunt caput unum.* Cf. Sommeri specimen Theologiae Soharicae p. 4. 5. 61.

7) Targ. Jon. Jes. 42, 1. הוא עברי משיחא אהן. רוחא דקורשי עלוהי: *γὰρ 8 Joh. III, 35. εκ μετρε8 διδωσιν ὁ Θεος (Χριστῳ) το πνευμα.* Cf. Act. X, 38.

8) Ita saltem statuit auctor epistolae ad Hebraeos, e cuius sententia (IX, 14.) Jesus Christus *δία πνευματος αιωνι8* ἑαυτον προσ-
 ηνεγκεν αμωμον τω Θεω atque hoc ipso modo reconciliationis opus rite perfecit. Quam ob causam de illo hoc *πνευματι αιωνιω* penitus circumfuso et acto etiam dici potuit, *ἔυρηκεναι αιωνιον λυτρωσιν* (v. 12.), neque ἑαυτον
 τον

τον δοξασαντα γεννηθηναι αρχιερεως, sed a Deo vocatum et constitutum esse ιερεα εις τον αιωνα, qui πασιν αιτιος σωτηριας αιωνις exstiturus sit (V, 5. 6. 9.). Etenim & κατα νομον εντολης σαρκικης ιερευσ γεγονεν, αλλος κατα δυναμιν ζωης ακαταλυτς. Μαρτυρει γαρ· οτι συ ιερευσ εις τον αιωνα κατα την ταξιν Μελχισεδεκ (VII, 16. 17.). Nolumus plura addere, sed ex his paucis jam satis clarum fit, auctorem huius epistolae, genere ac patria haud dubie antea Judaeum Alexandrinum, sublimiori Judaeorum Christologia initiatum fuisse atque in exaranda epistola sua hanc sibi scripsisse legem, vt doctrinam de Jesu eiusque natura sublimiore officioque salutari ex illa exponeret atque exornaret, quem in finem lectores suos etiam adhortatus est, αφεντες τον της αρχης τς Χριστς λογον επι την τελειοτητα φερεσθαι (VI, 1.).

- 9) Matth. XII, 28. ει εγω εν πνευματι Θες εκβαλλω τα δαιμονια, αρα εφθασεν εφ' υμας η βασιλεια τς Θες.

§. 27.

*De Messia corpore humano vel vere vel κατὰ
φαντασίαν seu ἐν δόξησει induto.*

Cum Judaeorum pars Messiam venturum communi hominum conditione haud maiorem (§. 21.), altera vero in illo genium maximae dignitatis coelestem vel ipsum λόγον Deo conjunctissimum (§. §. 22 — 24.) conspicuum fore putaret, haud aliter fieri potuit, quam ut etiam in soluenda quaestione de Messiae corpore vel vere humano vel mere opinato in transuersum tramitem excurrerent. Videlicet, quibus persuasum fuit, Messiam personam communi hominum indole superiorem et excellentiorem acturum esse, in eam se adductos cernebant sententiam, ut Messiam pari modo, ut reliqui coelites hominibus se conspicuos reddere solent¹⁾, corpore minime vere sed tantum ἐν δόξησει humano amictum in his terris versaturum esse existimarent²⁾. Quam opinionem haud paucos tenuisse, ex eo potest cognosci,

gnosci,

gnosci, quod jam Apostoli nouam Dei ecclesiam cum maxime fundatam per illam viderint turbatam et omnes in tuendam contra δοκητισμῶν errorem sanam Euangelii doctrinam vires intenderint³).

1) Tob. XII, 19. *πασας τας ἡμέρας* (εγω Ραφαηλ) ὥπτανομην ὑμιν, και εκ εφραγον εδεσπιον, αλλα ὁρασιν ὑμεις εθωρειτε; cf. *Ilgenii Geschichte Tobit's* p. 263.

2) IV Esdr. XIII, 32. *Tunc reuelabitur filius meus, quem vidisti ut virum* (נש כבֿר Dan. VII, 13. h. e. assumpto in speciem corpore humano), *ex medio mari ascendentem.*

3) 1 Joh. IV, 3. *παν πνευμα, ὃ μη ὁμολογει τον Ιησυν Χριστον εν σαρκι εληλυθота, εκ τῶ Θεο εκ εστι.* 11 Epist. v. 7. πολλοι πλαγοι εισηλθον εις τον κοσμον, ὁι μη ὁμολογουτες Ιησυν Χριστον ερχομενον εν σαρκι. *Persuasum mihi etiam est, Euangelisten in hunc eundem finem in Commentariis suis historicis* XIX, 34. *expressis verbis τῶ αἵματος και ὕδατος εκ της πλευρας Ιησου* prosilientium mentionem fecisse; cf. *progr. meum de Origine*

ne Evangelii Johannis Erl. 1806. p. 45. Hebr.

II, 16. ὡφείλε κατα παντα τοις αδελφοις

(Χριστον) ὁμοιωθηναι. IV, 15. & γαρ εχομεν

αρχιερεα μη δυναμενον συμπαθησαι ταις α-

σθενειαις ημων, πεπειρασμενον δε κατα παν-

τα καθ' ὁμοιοτητα, χωρις ἁμαρτιας. Cf.

Augusti Lehrbuch der Dogmengeschichte p.

21. *Münteri Handbuch der ältesten christl.*

Dogmengeschichte T. II. p. 2. pag. 259 sqq.

§. 28.

De Messia nunquam morituro.

Quamuis Judaeorum longe maxima pars in eo fuerit, vt Messiam venturum nil nisi mere hominem ducerent, nihilominus tamen a necessitate naturae debitum soluendi, quae omnes omnino homines premit, immunem illum declararunt¹). Habuerunt etiam, quod ita statuerent, cum veterum prophetarum oracula ne minimam mortis Messiae mentionem ullibi injiciant, omnisque negotii ab illo suscipiendi ratio talis esset, vt
eum

eum perpetuo in vita mansurum esse necessario ponendum fuerit.

1) Joh. XII, 34. απεκριθη αυτω (Ιησ) ὁ
 οχλος· ἡμεῖς η̅κασαμεν ἐκ τῆς νόμου, ὅτι ὁ
 Χριστος μενει εἰς τον αἰωνα. Neue Schalom

l. 9. c. 5. האדם האחרון הוא המשיח כמו
 שאמר ירום ממשה ואמנם אמרם וגבה
 ממלאכי השרת הוא הוא הנצחות באוש

*Homo secundus est Messias, sicut dicitur: erit
 supra Mosen, et vere addunt, supra angelos
 ministerii, erit immortalis in indiuiduo (h. e.
 solus inter homines).* Bechai Comment. in Pen-

tat. fol. 21. c. 1. ad Gen. XI, 10. משיח בן
 דור לא יהיה בו מיתה אבל הוא עתיד שיחיה

*Messias dauida non moritur, sed ille
 erit, qui in aeternum viuet.* Menorath Ham-

meor fol. 81. col. 2. משיח שעתיד ליגלות אומר

לו הק'בה שאל מה אתה מבקש ואני נותן

לך --- כיון שרואה שמשוח בן יוסף נהרג

אומר לפניך אני מקבש ממך אלא חיים:

Ad Messiam, qui reuelabitur, dicet Deus S.

B.: poscas a me, quae petere vis dabo tibi.

Cum deinde Messiam Josephidam viderit occi-

sum, respondebit ei: nihil peto a te quam vi-

tam (sc. sempiternam.).

§. 29.

De Messiae passione ac morte.

Nihilominus jam Jesu Apostolorumque aetate inter Judaeos fuisse uidentur, qui Messiam mortem eamque violentam aliaque mala occubiturum esse putarent ¹). Qui autem factum sit, ut in hanc sententiam adducerentur, difficile est exploratu, si hanc opinionem non ex alieno fonte emanasse nonnullorumque Judaeorum animis superfusam esse dixeris. Facile quidem est conjectu, hos Judaeos, ut Messiam in perficiendo opere suo multis magnisque impedimentis et calamitatibus vexatum iri diuinarent, mutato inde ab exilio babylonico rerum publicarum statu eiusque consiliis nulla ex parte idoneo monitos ²), aut modestiori ac saniori Essaeorum doctrina percussos esse ³), ut ita statuerent; tamen, qui factum sit, ut Messiam mortem eamque violentam subiturum esse existimarent, hoc unico modo erit explorandum et perspiciendum, ut

sumatur, illos suum de Messia dogma sicuti in aliis rebus (§. 17 — 19.) ita et in hoc capite Christologia samaritana (§. 7.) adulterasse⁴).

1) Joh. I, 29. τη επαυριον βλεπει ο Ιωαννης τον Ιησυν ερχομενον προς αυτον και λεγει ιδε ο αμνος του Θεου, ο αιρων την αμαρτιαν του κοσμου; cf. quae ad hunc locum observavit *Staeudlinus* in comment. von dem Ursprunge der Idee eines leidenden, büssenden und sterbenden Messias, insert. Biblioth. Theolog. Goetting. T. 1. p. 241. Ex eo quoque colligi posse videtur, quod locus Jes. LII, 13 sqq. in *Targum Jon.*, (quod, si vel seriore demum aetate in praesentem suam formam redactum sit, tamen antiquiores et aeuo apostolico haud inferiores, ne dicam, maiores interpretationes vel lectiones synagogales continet atque ex iis, sicuti omnes reliquae paraphraes chaldaicae, conflatum est) ad Messiam expressis verbis referatur; cf. etiam *Schoettg.* l. c. T. II. p. 181 sqq. *Eisenmengeri entdecktes Judenthum* T. 2. p. 757.

2) Cf. Commentat. mea de Ortu Theologiae vet. Hebr. part. 1. p. 136. not. c.

3) Quod visum est S. V. Staeudlino l. c. p. 240 sqq.

4) Potest id et hoc eoque haud leui argumento adstrui: seriores Judaeos solummodo de Messia *ben Joseph*, quem Samaritanorum *Χριστὸν* esse supra (§. 17.) demonstraui, statuuisse, quod morte caderet. *Sohar* edit. Sulzb. P. III. fol. 82. יתכליל ביה משיחא אחרא בריה

דיוסף --- ובגין דלית ביה חי ימות משיחא דא

Adjungetur ei (Messiae ben David) Messias alter, filius Josephi.

Quia vero in eo non est vita (ζωὴ ἐν ἑαυτῷ Joh. V, 26. cf. supra loc. ex Menorath Hammaor §. 28.), morietur hic Messias et occidetur et in statu mortis permanebit ad tempus.

Menorath Hammaor fol. 81. col. 2. אמרו

רבותינו שמלך אחר שאינינו מורע דור יקרימנו

Rabbini nostri dixerunt, quod (praeter Messiam ben Da-

uid) alius rex, originem suam non ex semine

Dauidis ducens, ipsum praeibit et occidetur,

quem nominauerunt Messiam ben Joseph. Sche-

ne Luchoth Habberith fol. 242. col. 1. כי

לא יבוא משיח בן יוסף לצורך עצמו רק

יבוא בשביל משיח בן דוד כי הוא ומסור

נפשו

נפשו והרעה נפשו למות ודמו יכפור על עם

Nam Messias ben Joseph non veniet in suam ipsius utilitatem, sed propter Messiam ben David. Nam ille semet ipsum vitamque suam morti tradet et sanguis eius placabit populum.

§. 30.

De populo hebraico a Messia in libertatem vindicando.

Quibus praestructis nunc progrediendum erit ad varias muneris partes Messiae a Judaeis Jesu Apostolisque aequalibus injunctas, inter quas primo loco eas habebant, ut Messias illos, decusso imperii romani turpi jugo, in libertatem pristinam vindicaturus ¹⁾ omnesque exsules in patriam reducturus sit ²⁾. Quod insigne et salutare opus cum animo reputarent, illum honorifico *τὸ σωτήρος* ³⁾ nomine exornare atque ab eo *τὴν λυτρωσιν* vel *σωτηρίαν* populi repetere solebant ⁴⁾.

1) Luc. 1, 67 — 71. Καὶ Ζαχαρίας προεφητεύσε λέγων· εὐλογητός ὁ Θεὸς τὸ Ἰσραὴλ ὅτι

ἐπεσκεψάτο καὶ ἐποίησεν λυτρωσιν τῷ λαῷ
αὐτῷ καὶ ἐγείρε κερὰς σωτηρίας ἡμῖν ἐν τῷ
αἰκῶ Δαβὶδ τῷ παιδὸς αὐτοῦ, καθὼς ἐλα-
λῆσε δια σωματός των ἁγίων, των ἀπ' αἰῶ-
νος, προφητῶν αὐτοῦ, σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν
ἡμῶν καὶ ἐκ χειρὸς πάντων των μισεντῶν
ἡμᾶς. Luc. II, 38. καὶ αὕτη (Ἀννα) ἐλα-
λεῖ περὶ αὐτοῦ (Ἰησοῦ) πασι τοῖς προσδεχο-
μενοῖς λυτρωσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ. Luc. XXIV,
21. ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ μελ-
λὼν λυτρωσθαι τὸν Ἰσραὴλ. Act. I, 6. οἱ
(Ἀποστόλοι) μὲν ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες·
Κυρίε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθίστανεις
τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ; 4 Esdr. XII, 34.
Nam (Messias) residuum populum meum li-
-berabit. Cf. supra §. 8.

2) 4 Esdr. 12. 13. 39. 40. *Et post hanc vidi*
ipsam hominem (Messiam) descendentem de
monte et vocantem ad se multitudinem aliam
pacificam; et accedebat ad eum vultus homi-
num multorum quorundam gaudentium. — Et
quoniam vidisti eum colligentem ad se aliam
multitudinem pacificam, hæc sunt septem tri-
bus, quæ captivæ factæ sunt de terra sua
in diebus Osee regis, quem captivum duxit

Salmanasar rex Assyriorum, et transtulit eas trans flumen et translati sunt in terram aliam.

5) Cf. supra §. 9. pag. 30.

5) Id quod est in causa, cur verbum *σωθῆναι* in dialectum N. T. tam multis in rebus ad Christologiam judaicam conformatam eique accommodatam, significatione: *in numerum assecularum Jesu adscisci* (Marc. X, 26.) receptum fuerit.

§. 31.

De sacris moribusque a Messia purgandis.

Jam veteres prophetae dulci spe tenebantur, fore ut Messias cultum sacrum in pristinam suam solemnitatem ac integritatem restitueret et emendaret, coetum Jehouae accessione multorum gentilium augeret, atque populo meliorem et sanctiorem animum studiumque religionis feruidius ac perenne informaret moresque deprauatos castigaret et purgaret; atque etiamnum Jesu Apostolorumque aetate pios Israelitas ab hac expectatione pependisse

disse satis constat.¹⁾ Accedit, quod Mes-
siam alterum Mosen et eum futurum esse
putarent, penes quem, antiquitatis quip-
pe institutis maiorem²⁾, non solum po-
testas sit legum abrogandarum vel inno-
uandarum, sed qui etiam hoc suo jure
bene vsurus et populo multas novas leges
scripturus sit⁴⁾.

1) Luc. I, 73. 74. *τὸ δέναι ἡμῖν, ἀφοβῶς,
ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυθιέντας, λα-
τρεῦειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώ-
πιον αὐτοῦ, πᾶσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς
ἡμῶν. II, 29 — 32. Νυν ἀπολύεις τὸν δε-
λὸν σε, δεσπότα, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ οφ-
θαλμοί μου τὸ σωτήριον σε, ὃ ἠτοίμασας
κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν φῶς εἰς
ἀποκαλύψιν ἐθνῶν καὶ δοξαῖαν λαῷ σε Ἰσραὴλ.*

Id quod his verbis declaratur, etiam gentiles,
religionem Jehouae amplexos, in societatem re-
gni messiani adductum iri, tamen ad paucos
sapientiores pertinuisse videtur; nam vulgi in-
humanitas et malevolentia erga externos tanta
fuit, ut in odium generis humani abiret. Cf.

Tacit. H. V, 4. Diod. S. II, 524. WS. Iis ta-

men accensendus est auctor libri Mikraë Kodesch, qui fol. 108. col. 1. egregie ita scribit:

עיקר ביאת המשיח הוא כדי שכל העמים וכלם יקראו בשם יהוה ויעברוהו שכם אחד כי אינו חפץ הם יתבררו במות הרשע אם ליעצו וללמדו שישוב אליו ויעברוהו כי הכל מעשה ידיו:

Caput et summa rei in aduentu Messiae in eo continetur, quod omnes omnino populi adorent Jehouam illumque colant vnanimiter; nam Jehouah nullam voluptatem capit ex morte improbi, sed consiliis suis eum vult edocere, vt se ad illum conuertat; nam omnes sunt opus manuum eius.

2) Marc. II, 28. *αυτος εστις υιος του θεου και της σαββατος.*

3) Midrasch Schir Hasschirim ad II, 13. **אמר**

ר' חייא סמוך לימות המשיח דבר גדול בא לעולם - - - והתורה חוזרת לחדושה

: ומתחדשת לישואל: *Dixit R. Chijah: refe-*

rendum est hoc ad dies Messiae. Res magna ventura est mundo, - - - lex conuertetur ad no-

uitatem et renouabitur Israeli, Jalkut Schimu-

והקבה יושב ודרש. *ni in Jes. fol. 46. col. 1.*

Deus תורה חדשה שעתיד ליתן על ידי משיח

S. B. sedebit praedicans nouam legem, quam daturus est per Messiam. Emeck Hammelech fol. 196. col. 1. ad Jes. XII, 3. אין מים אלא תורה ואין מעיני הישועה אלא תורתו של משיח הם חרוזין שכסה אותם עתיק יומיא וגזר עליהם שלא יתגלו עד בואת הגאול: *Aquae nil aliud sunt quam lex, et aquae salutis nil aliud quam lex Messiae; sunt autem arcana illa, quae antiquus dierum (Dan, XII, 15.) obtextit et occlusit, ne reuelentur usque ad aduentum saluatoris.* Eph. I, 9. γνωρισας ἡμιν το μυστηριον τῆς θεληματος αὐτῆς κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτῆς, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ, εἰς οἰκονομίαν τῆς πληρωματος τῶν καιρῶν. Rom. XVI, 25. κατὰ ἀποκαλύψιν μυστηρίῳ, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγήμενῶν, φανερωθέντος δε νυν. Matth. XIII, 11. ὑμῖν δεδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

§. 32.

De tollendis per Messiam peccatorum poenis.

Cum Judaei omnem salutem arcanis Dei consiliis sibi destinatam ab aduentu Messiae repetere solerent, haud abs re fuit,

fuit, quod aevo messiano, conciliata ipsis Dei gratia, ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν impetraturos esse se jactarent ¹⁾). Videlicet jam inde ab exilio babylonico se in eo esse stuebant ac judicabant, vt Deo ob peccata populi per longum tempus prae fracta mente commissa poenas dent ac persoluant justissimas; quam ob rem quouis tempore, quo rerum suarum status in melius se mutare coeperit, sibi contigisse visi sunt, vt in gratiam et amicitiam cum Deo redirent ²⁾). Hinc eo magis, aduentante Messia cumque eo τῆς χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ ἐπιφαινομένης ³⁾, fore sperabant, vt Deum penitus sibi placatum ac semper propitium haberent. Quae cum ita sint, facile est perspectu, eos eam, quam Messiae acceptam relaturi sint, ἀφεσιν ἁμαρτιῶν, ad ἁμαρτήματα προγεγονοτα ⁴⁾ retulisse atque illius causam solummodo in Deo eiusque libera gratia, neque vero in Messiae passione ac morte quaesiuisse, quod jam ideo in eos non cadere potuit, quan-

quandoquidem longe plurimis de Messia passuro et morituro nil constiterit.

1) Matth. I, 21. αὐτός (ὁ Χρῖστος) σώσει τὸν λαὸν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Luc. I, 76. 77. σύ, παιδίον, προπορεύσει πρὸ προσώπου κυρίου, ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ, τὸ δυνάμει γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφεσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

2) Debellatis olim Syrorum copiis, laudauerunt *Iudam Maccabaeum* ceu ἀποσρεψάντα ὄργην ἀπὸ Ἰσραὴλ 1 Macc. III, 8. vel τρεψάντα τὴν ὄργην τῷ Κυρίῳ εἰς ἐλεον 2 Macc. VIII, 5. et, diuicto *Nicanore*, εὐλογούντες ἦσαν καὶ ἐξομολογούμενοι τῷ Κυρίῳ, ἀρχὴν ἐλεος ταξάντος αὐτοῖς, καὶ τὸν ἐλεημονὰ Κύριον ἡξίαν, εἰς τέλος καταλλαγῆναι τοῖς αὐτοῖς δούλοις v. 27. 29. cf. 2 Macc. VII, 38. et *Daniel* aus dem Hebräisch-Aramaischen übersetzt von L. Bertholdt T. 2. p. 617.

3) Tit. 3, 4.

4) Rom. III, 25.

De miraculis a Messia patrands.

Dum Judaei Messiam, si vel longe plurimi inter eos illum natura sua communi hominum indole haud superiorem habuerint, tamen praeter omnem naturalem ordinem in perficiendo opere suo a Deo adjutum iri putabant, facile iis persuasum esse potuit, aetatem eius non solum futuram esse insignem multis ac magnis portentis in rerum natura conspiciendis¹⁾, sed etiam Messiam ipsum talem se praestiturum, qui mire factorum laude quam maxime floreret²⁾.

1) Sohar part. II. fol. 8. Amst. אמר ה' שמעון

לרבי אליעזר בריה אליעזר בזמנא דיתער

מלכא משיחא כמה אחין וגסין אחרונין

יחערר בעלמא. *Dixit R. Schimeon ad R. Elie-*

ser filium suum: Elieser! tempore, quo re-

uelabitur rex Messias, quot signa et miracula

alia conspicienda se dabunt in mundo! 4 Esdr.

XIII, 50. et tunc ostendet eis multa plurima

portenta. Cf. supra §. 13. nott. 17. et 18. Ori-

ginem huius opinionis repetendam esse e locis

Jes. XXXV, 5. 6. et LXI, 1., recte observa-

uit

uit S. V. *Rosenmüller* in schol. ad b. *Sei-
leri* librum posthumum: *Ueber die Beschaf-
fenheit, Zwecke und Wirkungen der bewun-
dernswürdigen Thaten Jesu und seiner Apostel.*
Lips. 1810. 8. pag. 21 sq. Nam istos locos
Theologi Indaeorum ad Messiam aeuumque
Messianum retulerunt.

2) Joh. VII, 31. πολλοι εκ τῶ οχλοῦ ἐπιστευσαν
εἰς αὐτον καὶ ἐλεγον· ὅτι ὁ Χριστὸς ὅταν
ἐλθῇ, μητι πλειονα σημεια τῶτων ποιησει,
ὧν ἔτος ἐποίησεν; Matth. XII, 22 — 24. προσ-
ῆνεχθη αὐτῷ δαιμονιζομενος, τυφλος καὶ
κωφος· καὶ ἐθεραπευσεν αὐτον, ὥτε τον
τυφλον καὶ κωφον καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν·
καὶ ἐξίσαντο πάντες οἱ οχλοὶ καὶ ἐλεγον·
μητι ἔτος ἐστὶν ὁ υἱὸς Δαβιδ; οἱ δὲ Φαρι-
σαιοὶ ἀκυσαντες εἶπον· ἔτος οὐκ ἐκβαλλει
τα δαιμονια, εἰ μη ἐν τῷ βεελζεβουλ, ἀρ-
χοντι των δαιμονιων. Luc. VI, 19. καὶ πας
ὁ οχλος ἐζητεῖ ἀπτεῖσθαι αὐτον, ὅτι δυνα-
μις παρ' αὐτον ἐξηρχετο καὶ ἰατο πάντας.
Cf. Marc. V, 30. VI, 56. *Ph. Fr. Poeschel*
*über den genauen Zusammenhang der messia-
nischen Zeitbegriffe mit den Wundergeschich-
ten und positiven Lehren des N. Test. in Au-*

gusti theol. Monatsschrift für das Jahr 1802.
fasc. 7. p. 3 sqq.

§. 34.

De descensu Messiae ad inferos.

Quum Judaei salutem per Messiam adferendam ex benigno Dei consilio ad omnes Abrahamidas pertinere nulli dubitauerint, ab eo tempore, quo dogmate de noua alia post resurrectionem corporum futura vita aliunde accepto ¹⁾ doctrinarum suarum formulam auctam videbant, haud a se impetrare potuerunt, vt innumeros per longam tot saeculorum seriem jam vita defunctos et ad orcum missos ea potiunda excluderent; quam ob causam in eam se adduci passi sunt sententiam, vt crederent, Abrahamidas vita jam defunctos, elucescente aetate messiana, ad lucem esse redituros ²⁾. Quem in finem Messiae esse ducebant, vt ille, eximia quippe, qua polleret, dignitate, qui orcum aperiat, bene idoneus atque
haud

haud impar ³⁾, ad inferos descenderet ⁴⁾ omniumque Israelitarum animas, exceptis paucis ⁵⁾, ex iis liberaret et in hunc orbem terrestrem reduceret ⁶⁾. Quamuis autem Messias hoc beneficium solos in Israelitas orco inclusos collaturus sit, olim tamen tempore Noachi fuere, qui haud sua culpa quin potius a geniorum coelestium prava progenie decepti et seducti ⁷⁾ improbitatis poenas sibi contraherent, quibus praeconio suo percussis et in melius mutatis hanc singularem ob causum gratiam diuinam annuntiaturus sit ⁸⁾.

1) *Flügge's Geschichte des Glaubens an Unsterblichkeit etc.* T. 1. p. 201 sqq.

2) Vid. Dan. XII, 13. et quae obseruauimus ad h. l. Jalkut Schimoni in Jes. fol. 42. col. 3. n. 269. לעולם הבא הק'בה מציל את ישראל
 מניהנם בזכות המילה *in saeculo futuro liberabit Deus S. B. Israelitas ex infero ob meritum circumcisionis.* In libro quodam Jeremiae apocrypho, testibus Justino (Dial. c. Tryph. ed. Col. p. 298.) et Irenaeo (adu. haer. 4, 39.)

haecce legebantur: ἐμνησθη δὲ κυριος ὁ Θεος ἅγιος Ἰσραηλ τῶν νεκρῶν αὐτῶν τῶν κεκοιμημένων εἰς γῆν χωματος, καὶ κατεβη πρὸς αὐτῶν εὐαγγελισασθαι αὐτοῖς τὸ σωτηριον αὐτῶν.

3) Apoc. 1, 18. εἶχον τὰς κλείς τὰς ἀδύλας καὶ τὰ θανάτου, cf. *Eichhornii Comment. ad h. l.*

4) Eph. IV, 8. 9. Διὸ λέγει Ἀναβάς εἰς ὕψος, ἠχμαλωτεύσεν αἰχμαλωσίαν καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις· τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστὶν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατεβη πρῶτον εἰς κατωτέρων μέρη τῆς γῆς.

5) *Mischna Tr. Sanhedrin c. XI. 1. 2. edit. Sur. part. IV. pg. 259 sq.* כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא: ואלו ישראלים שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים אין חורה מן השמים ואפיקרוס: ר' עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים: אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו: ג' מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא ג' מלכים ירבעם אחאב ומנשה ד' הדיוטות בלעם ודאג ואחז תופל:

omnes Israelitae participes erunt

erunt saeculi futuri. Hi tamen ex Israelitis saeculi futuri exsortes erunt: qui negat, esse resurrectionem mortuorum (Sadducaei?), legem esse de coelo, et Epicuraeus. R. Akiba dicit: is quoque, qui libros extraneos legit; Aba Schaul: is etiam qui nomen (יהוה) suis literis pronuntiat. Tres reges et quatuor idiotae saeculi futuri exsortes erunt; tres reges: Jerobeamus, Achabus, Manasses. Quatuor idiotae: Bileamus, Doeg et Achitophel.

6) Bereschith Rabba ad Gen. 24, 67. אמר ר' יושוע בן לוי אולית עם קפור מלאכא עד דאתיתי בתרעי גיהנם מיד שרית קפור למשחא גיהנם מרושיה עד סופיה ולא הוה ליה שעתא פנויה למשחא דבהחיה עודנא קטלו לר' שמעון בן גמליאל ובעינא למיזל ולא ובילית ובחר כן אולית עם קפור מלאכא ואול עמי משיח בן הורא עד דאתיתי בתרעי גיהנם כד חזן אסירא דגיהנם נהוריה דמשיחא שרו לקבליה אמרין דין יפקיננא מן הדין חשיבא שנאמר מיד שאול אפרם ממות אגאלם וכדין ישעיהו אומר ופדוי יהוה ישובון ובאו ציון ואין *Dixit R. Josua Ben Leui: iui cum angelo Kippod, usque quo perueni ad portas inferni statimque misi*

angelum Kippod, ut mensuraret Gehennam a capite usque ad finem; non fuit autem ei hora vacans ad mensurandum, quia tunc occiderunt R. Simeonem filium Gamalielis, et volui ire et non potui. Post haec autem iui cum angelo Kippod, et iuit mecum Messias filius Davidis, usque quo perueni ad portas inferni. Cum autem viderint vineti, qui sunt in Gehenna, lucem Messiae, fuerunt laetantes ad recipiendum eum, dicentes: iste educet nos de hac obscuritate, sicut dictum est (Hos. XIII, 14.) de inferno redimam eos, de morte liberabo eos. Et sic dicit Jesaias (XXXV, 10.): redempti Iehouae redibunt et intrabunt Sion. Non est autem Sion dictum hic nil nisi Paradisus. Bereschith Rabba ad Gen. XLIV, 8. יהוא רשום בגילה ונשמחה בצך אימתי כשיעלו הגליות מגיהנם והשכינה בראשם שנאמר ויעבר מלבם לפניהם ויהיה בראשם Hoc est, quod scriptum est (Cant. I, 4.): exsultabimus et laetabimur in te. Quando? quando adscendent captiui ex inferno et Schechinah in capite eorum, sicut dictum est (Mich. 2, 13.): et progredietur rex eorum ante eos et Iehoua in capite illorum. Emeck Hammelech fol. 138. col. 4. בן דוד יעבור שם להצילם *Filius Davidis*

uidis transgredietur illam (Gehennam) liberaturus illos. Cf. *Eisenmenger* T. II. p. 361 sqq.

7) *Liber Enoch* in *Fabricii Cod. Pseudep. vet. Test.* T. 1. 187 — 195. coll. *S. V. Vogel Comment. über 1 Petr. III, 18. 19. in Gableri Journal für theol. Literatur* T. V. p. 321 sqq.

8) 1 Petr. III, 18. 19. ὅτι καὶ Χρῖστος ἀπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ἐπαθὲ, — θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορεύεσθαι ἐκηρύξεν, ἀπειθήσασιν ποτε ὅτι ἀπαξ ἐξεδέχετο ἢ τὰς θεῶν μακροθυμίας ἐν ἡμέραις Νῶε.

Cf. *Pottii* exc. III, ad epistoll. catholl. Vol. II, edit. 2. p. 329 sqq. *Schmidt* über 1 Petr. III,

19. 20. in der *Bibl. für Kritik etc.* T. 1. p.

301 sqq. *Gabler* über 1 Petr. III, 18. 19. in eiusdem *Journal für theol. Lit.* T. 5. p. 417 sqq.

Tantum autem abest, vt putauerint, has animas aequae ac animas Israelitarum, duce Messia, in orbem terrestrem redituras et in societatem regni messiani venturas esse, vt potius

nil nisi de liberandis iis ab inferni poenis, vt ad vniuersalem vsque mortuorum resurrectionem (§. 41.) in orco meliori ac laetiori vti possint e conditione, cogitasse certum sit. Nam

in *Mischnah* tr. Sanhedrin c. XI, 3. edit. Surenh. T. IV. p. 266. *generatio diluvii* (דור המבול) in numero earum generationum habetur, quae felicitatis regni messiani non fierent participes.

§. 35.

De resurrectione prima seu justorum.

Liberatis ergo per Messiam ex orco Israelitarum animabus, corpora, quibus antea indutae fuerant, in meliorem statum reficta ¹⁾ vbicumque terrarum ²⁾ e sepulcris vel aliis latibulis, canentibus tubis ³⁾, prodibunt ⁴⁾ iisque denuo jungentur. Quae resurrectio, cum praeclusis omnibus reliquis vita defunctis ⁵⁾, solum ad Israelitas pertinebit et adhuc aliam post se habebit (§. 41.), nominatur ἡ ἀναστασις τῶν δικαίων ⁶⁾ et ἀναστασις ἡ πρώτη ⁷⁾.

¹⁾ Sohar part. 1. edit. Sulz. fol. 81. Amstel. f. 134.

לעחור לבא הק' בה מחיה את המתים וינער

אותם מעפרם שלא יהיו בנין עפר כמות שהיו

בתחלה שנבראו מעפר ממש דבר שאינו

מרקיים

מתקיים ובאותה שעה יתנער מעפר מאותו
הבנין ויעמדו בבנין מקוים להיות להם קיומא

*Saeculo futuro Deus S. B. viuicabit mortuos
et excitabit eos e puluere suo, ita vt non am-
plius futuri sint structurae puluereae, sicut fue-
runt antea, creati ex puluere, re penitus non
durabili. Hac vero hora excitabuntur ex pul-
uere, e quo sunt structurae, vt subsistant ceu
structurae firmae sibiue sint duratio. Cf. 1
Cor. XV, 52 sqq.*

- 2) IV Esdr. II, 10. 13. 15. 16. 30. 31: *Haec di-
cit Dominus ad Esdram: nuncia populo meo,
quoniam dabo eis regnum Jerusalem, quod da-
turus eram Israel. — Jam paratum est vobis
regnum: vigilate! Mater amplectere filios tuos,
educa illos cum laetitia. Et resuscitabo mor-
tuos de locis suis et de monumentis educam
illos, quoniam cognoui nomen meum in Israel.
Iucundare mater cum filiis tuis, quia ego te
eripiam, dicit Dominus. Filios tuos dormien-
tes memorare, quoniam ego eos educam de late-
ribus terrae et misericordiam cum illis faciam.*
*Seiler über die Beschaffenheit, Zwecke und
Wirkungen der bewundernswürdigen Thaten Je-
su p. 23.*

3) 1 Cor. XV, 51. 52. Πάντες μὲν & μὴ κοιμηθήσομεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησομεθα, ἐν ἁτομῳ, ἐν ῥίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σαλπιγγί. σαλπισεῖ γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται. 1 Thess. IV, 16. ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελευσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλων καὶ ἐν σαλπιγγί Θεὸς καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. IV Esdr. VI, 24. 25. *Et tuba canet cum sono; quam cum omnes audierunt, subito expavescent. Et erit, omnis qui derelictus fuerit ex omnibus istis, quibus praedixi tibi, ipse salvabitur et videbit salutare meum et finem saeculi vestri. Et videbunt (in lucem adduci a me, Arab.), qui recepti sunt homines, qui mortem non gustauerunt a natiuitate sua, et mutabitur cor inhabitantium et conuertetur in sensum alium. Cf. Soh. I, 56, 5. et Eisenmenger P. II. p. 929.*

4) Videsis Dan. XII, 2. et scholion nostrum ad h. l. Sohar Part. 1. fol. 77. ed. Sulz. ad Gen. 24, 2. במה שאמר עבדו של יהוה זקן ביתו הקרוב לעבודתו ומאי איהו זה מטטרון כר דאמרן דאיהו עתיר ליפוח לגוף בבתי קברו *Cum dicitur seruus eius, intelligitur seruus Jehouae, senior domus eius, paratus ad ministerium*

rium eius. Quis vero ille est? Metatron est, sicuti diximus, qui corpora in sepulcris pulchriora redditurus est. Midrasch Mischle fol. 67. col. 3. שבעה דברים נבראו קודם לבריאתו של עולם ואלו הן כסא הכבוד שנאמר נכון כסאך מאז מעולם אתה: ומלך המשיח שנאמר יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו ויתברכו בו כל גוים ואשרוהו: ולמה נקרא שמו ינון שהוא עתיד ליוני עפר: *Septem res creatae sunt ante mundum conditum, videlicet thronus gloriae, sicut dictum est (Ps. 95, 2.): firmus est thronus tuus, ab aeterno tu es. Deinceps Messias, sicut dictum est (Ps. 72, 17.): nomen eius erit in perpetuum, quamdiu sol permanebit, excitabitur, et per illum benedicentur omnes gentes, beatum illum praedicantes. Cur autem nomen eius dicitur ינון? eo quod olim dormientes in pulvere excitaturus sit. 1 Cor. XV, 22. 23.* ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, ἔτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιήθησονται. ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ ταγματι· ἀπαρχὴ Χριστός, ἐπειτὰ οἱ τῶν Χριστῶν ἐν τῇ παρεσσίᾳ αὐτῶν. εἴτᾳ (sc. post mille annos) τὸ τέλος, quod cum altera resurrectione (§. 41.) conjunctum erit. 1 Thess. IV, 16. οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ

αναστησονται πρῶτον. Facile est perspectu; Apostolos ad Christianos jam vita defunctos (νεκρῶς ἐν Χριστῷ) retulisse, quod Judaei suam rationem secuti ad se vel Abrahami posteros traxerunt. Sole igitur lucidius est, de duabus resurrectionibus Theologos judaicos praecepisse et ita statuuisse, ut *prima* resurrectione cum aduentu Messiae conjuncta Israelitae, *secunda* autem resurrectione post regnum millenarium futura (§. 38. 41.) reliqui homines in lucem redituri sint; id quod etiam Paulus in mente habuit, cum scripsit: ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ ταγματι; cf. loc. Johanneum proxime subsequen-tem.

5) Apoc. XX, 4. 5. καὶ ἐξήσαν καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ Χριστοῦ τὰ χίλια ἔτη· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέζησαν, ἕως τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη. αὕτη ἡ ἀναστασις ἡ πρώτη.

6) Luc. XIV, 14.; δικαίως (דִּיקָיָצ) esse Israelitas, patet ex Sap. XVIII, 7. II, 12. coll. v. 13. 16. Quia Judaei haud raro etiam τῶν ἁγίων (דִּישׁוֹן) nomine ornantur (Deut. 33, 3. Ps. 34, 10. Ex. 19, 6. Cant. tr. puerr v. 11. 3 Esdr. VIII, 70. Dan. VII, 18. ad quem locum con-

conferas observationem meam T. II. p. 468.), haec *αναστασις των δικαιων* in *Justinii Dialogo* c. Tryph., *Theologia judaica* abunde tincto, appellatur ἡ ἁγία ἀναστασις h. e. ἀναστασις των ἁγιων, p. 330. edit. Jeb. Huc etiam referri possit loc. Act. XXIV, 15., quo Paulus de ἀναστασει δικαιων και αδικων loquitur, et οἱ αδικοι gentiles (1 Cor. VI, 1.) esse possunt,

- 7) Apoc. XX, 6. — Hinc facile perspicitur, quid Hymenaeus et Philetus sibi voluerint asserentes: *την αναστασιν ηδη γεγρονειν* (11 Tim. II, 18.). Videlicet jam primum Christi aduentum cum illa (*αναστασει πρωτη*) fuisse conjunctum putarunt, ex qua opinione etiam illa mythica narratio, quae Matth. 27, 52. 53. legitur, originem suam duxisse videtur.

§. 25.

De diabolo omnibusque cacodaemonibus ad mille annos in tartarum dejiciendis.

Ne autem dilecti Dei vel superstites vel per Messiam iterum in lucem reducti in fruenda summa felicitate se vnquam turbatos videant, remouenda erit princeps
ac

ac sola omnium malorum causa. Quem videlicet ex longo jam tempore ceu Θεον τῶ αἰωνος τῶτῶ vel ἀρχοντα τῶ κοσμου τῶτῶ ¹⁾ per ministros suos, κακοδαίμονας, homines ad idololatriam seducentem ²⁾, Judaei metuerunt, Satanam vel diabolum nunc vinculis obstrictum ad mille annos in tartarum dejectum ³⁾ eiusque tyrannidem destructum iri ⁴⁾ haud inepte praesagiebant. Similiter quoque et eos angelos, quorum quippe fuit, vt singulis terrae populis praeessent ⁵⁾, munere suo ejectum iri ⁶⁾ contenderunt. Quibus omnibus factis, futurum esse asseruerunt, vt ipse Deus imperium in vniuersum mundum capesseret ⁷⁾ saeculumque futurum non amplius angelis subjiceretur ⁸⁾.

1) 11 Cor. IV, 4. ἐν οἷς (ἀπολλυμένοις) ὁ Θεὸς τῶ αἰωνος τῶτῶ ἐτυφλώσε τὰ νοήματα τῶν ἀπιστῶν. Joh. XIV, 30. ἐρχεται ὁ τῶ κοσμου τῶτῶ ἀρχων. Apud Targumistas et Rabbinos occurrit sub nomine שָׁמַאֵל Samaël. Elleh Haddebbarim rabba fol. 302. 2. שְׁמַאֵל הָרָשָׁע שְׁמַאֵל

כל השטנים הוא: *Angelus Samaël improbus est Princeps omnium Satanarum.* R. Menachem Comment. in Gen. fol. 141. col. 1. אמר סמאל לפני הק' בה רבונו של עולם על - כל - אמות העולם נתת לי רשות ועל ישראל אי נתת לי רשות: *Dixit Samael ad Jehouam. Domine mundi, super omnes mundi gentes dominium mihi dedisti, sed super Israelitas non dedisti mihi dominium.* Vajikra rabba fol. 151. col. 1. אמר ר' יוחנן בשעה שעמדו ישראל על - הר סיני ואמרו כל אשר דבר יי נעשה ונשמע באותה שעה קרא הק' בה למלאך המות ואמר לו א"ע שעשיתי אותך קוזמוקרטור *Dixit R. Jochanan: ea hora, qua steterunt Israëlites juxta montem Sinai et dixerunt (Ex. 24. 7.): omnia, quae loquutus est Jehouah, perficiamus et dicto audientes erimus, hac ipsa hora Jehouah vocavit angelum mortis et dixit ad eum: Feci quidem te κοσμοκράτορα, at uero cum populo foederis negotium nulla in re tibi est.* Adde locum, quem *Ligtfoot* in Horr. hebr. ex Bemidbar rabba fol. 277. 4. p. 1088. exscripsit.

2) 1 Cor. X, 20. ἃ θυεῖ τὰ εἰδὴ, δαιμονίοις θυεῖ, καὶ ὁ Θεὸς ὁ Θελῶ δε ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαιμονίων γινεσθαι. Qua in sententia etiam omnes ueteris ecclesiae christianae doctores fuisse constat; *Müncheneri Dogmengeschichte* T. 2. ed. 2. p. 36 sqq.

3) Apoc. XX, 2. 3. ἐκρατήσε τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον, ὅς ἐστιν διαβόλος καὶ σατανᾶς, καὶ ἐδήσεν αὐτὸν χίλια ἐτῆ. Καὶ ἐβάλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀβυσσὸν καὶ ἐκλείσεν αὐτὸν καὶ ἐσφραγίσεν ἐπάνω αὐτοῦ, ἵνα μὴ πλανησῇ τὰ εἰδὴ ἐτι, ἀχρὶ τελεσθῇ τὰ χίλια ἐτῆ. 1 Cor. II, 6 — 8. σοφίαν λαλῶμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ ὁ τὸ αἰῶνος τέχνη, ὅδε τῶν ἀρχόντων τὸ αἰῶνος τέχνη τῶν καταργημένων· ἀλλὰ λαλῶμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ· ἣν ὁδεῖς τῶν ἀρχόντων τὸ αἰῶνος τέχνη ἐγνώκεν· εἰ γὰρ ἐγνώσαν, ὅκταν τὸν Κυρίον τῆς δόξης ἐσαυρώσαν. Qua in re, Judaeos nimirum, instigantibus et impellentibus daemonibus, Jesum morte adfecisse, Paulus etiam Johannem secum consentientem (XIII, 27.) habet. Pari modo et inter Graecos olim sophistas daemonibus actos fuisse, ut Socra-

cratem ad supplicium darent, et paganos adhuc
 agi, vt Christianos persequerentur, veteres ec-
 clesiae patres docuerunt; cf. *Iustini* Apol. maj.
 p. 46. 47. min. p. 94. Pesikta in Jalkut Schi-
 moni II. fol. 56, 3. *Dixit Satan* ad Deum
S. B.: Domine totius mundi, lux illa, quam
 sub throno gloriae tuae recondisti, ad quem-
 nam spectat? Respondit Deus: ad eum, qui
 te repressurus et ignominia adfecturus est. Re-
 gressus Satan: Domine, ostende mihi illum.
 Respondit Deus: veni et vide illum. Quum
 vero Satan illum conspiceret, exterritus est
 et in faciem suam cecidit, dicens: sane hic est
 Messias, qui me et omnes gentiles in infernum
 praecipitaturus est.

4) 1 Joh. III, 8. εἰς τὸ εἰσαγαγεῖν ὁ υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

5) Vers. Alex. Deut. 32, 8. ὅτε διεμερίζεν ὁ
 ὕψιστος ἐθνη, ἐποίησεν οὐκ ἐθνῶν κατὰ ἀριθ-
 μὸν ἀγγέλων Θεοῦ· καὶ ἐγενήθη μετὰ κυρί-
 ῳ λαὸς αὐτοῦ Ιακώβ; cf. Dan. X, 13. et quae
 ad hunc locum annotauimus. Primitus igitur
 hi praefecti et rectores populorum ethnicorum
 ex numero fuerunt bonorum angelorum; sed
 iam Jesu Apostolorumque aetate Iudaei eo pro-
 gressi

gressi erant, vt illos malis geniis accenserent atque summo diaboli imperio subjicerent. Nam οι αρχοντες τῶ αἰωνοῦ τούτου, de quibus Paulus loco supra laudato loquitur, non alii sunt, quum hi angeli populis non - israeliticis praepositi. Eph. VI, 10 — 12. ἐνδυναμῶμεθα ἐν κυρίῳ, πρὸς τὸ δυνασθαι ὑμᾶς ἐπὶ πρὸς τὰς μεθόδους τῆς διαβολῆς. Ὅτι οὐκ εἰν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σὰρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τὰς κοσμοκράτορας τῶ σκοτοῦ τῶ αἰωνοῦ τούτου, πρὸς τὰ πνευματικά της πονηρίας ἐν τοῖς ἐπερᾶνιοις. Tuf Haaretz fol. 19. c. 3. דע שהשבעים שרים כל אומה ואומה נפל לך שר אחר מהשבעים הם תחת רשות למס scias, esse septuaginta principes atque unicuique populo unum principem ex his septuaginta contigisse. Sunt autem sub potestate Samaelis.

6) 1 Cor. XV, 24. ὅταν (Χριστός) καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δυνάμιν.

7) Apoc. XI, 15. 17. ἐγένοντο φωναὶ μεγάλας ἐν τῷ θρανῷ λεγέσαι· ἐγένοντο αἱ βασιλειαὶ

τῶ κοσμῶ τῶ Κυρίῳ ἡμῶν καὶ τῶ Χριστῶ αὐτῶ
 εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Καὶ οἱ εἰκοσι
 καὶ τεσσαρες πρεσβυτεροὶ λεγοντες· ευχαρι-
 σμεν σοι, Κυρίε ὁ Θεός, ὅτι εἰληφας τὴν
 δύναμιν σὲ τὴν μεγάλην καὶ ἐβασίλευσας.
 Cf. *Langium* ad h. l.

8) Hebr. II, 5. ὁ γὰρ ἀγγελοῖς ὑπετάξε τὴν
 οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν.

§. 37.

De βασιλείᾳ τῶν ὁράων.

Euerso autem diaboli regno, omnes
 Israelitae, quos vlla tulit aetas, in con-
 junctissimam coibunt societatem, et con-
 detur ἡ βασιλεία τῶν ὁράων ¹⁾, quae ²⁾ etiam
 ἡ βασιλεία τῶ Θεοῦ ³⁾ et τῶ Χριστοῦ ⁴⁾ vel ab-
 solute ἡ βασιλεία ⁵⁾ dicitur. Quemadmo-
 dum autem Judaei in multis aliis rebus De-
 terminismi legibus se obstringi passi sunt,
 ita et hanc opinionem eorum animos oc-
 cupasse constat, vt nomina ciuium regni
 messiani jam ab aeterno τῇ βιβλῶ τῆς
 ζωῆς ⁶⁾ illata atque Messiam id acturum
 esse

esse putarent, vt illa coram Deo, adstantibus eius angelis⁷⁾, palam faceret. Vt autem alii ad societatem regni messiani aeterno Dei consilio haud vocati⁸⁾, quominus irrepere et clam intrare possent, impedirentur, ciues regno messiano vere adscribendi signo quodam externo⁹⁾, quod prae se ferant illoque facile ceu οἱ τῆς Χρῆστῃ noscendi sint, notari necesse habuerunt. Quod reliquum est, tanta sibi persuaserunt in hoc regno felicitate ac dignitate potituros esse, vt spem sibi facerent, fore, vt omnibus reliquis terrae nationibus imperarent¹⁰⁾ et regio honore intimique cum Deo consortii¹¹⁾ laude ornarentur. Quam ob causam etiam Messiam illustrissimi huius regni conditorem τὸν ἀρχοντα τῶν βασιλειῶν τῆς γῆς¹²⁾ futurum esse nulli dubitauerunt.

1) Matth. III, 2. V, 10. XIX, 12. מְלִיכָהּ תְּהֵאֲרָם

Targ. Mich. IV, 7. Originem suam haec de-

nominatio duxisse videtur e loco Dan. VII,

17. 18., quo βασιλεία ἀσάλευτος (Hebr. XII,

28.) Messiae reliquis gentium regnis, quae ex-

ceptura sit, opponitur atque de his dicitur,

fuisse

fuisse *terrena* (נַעֲרָא - תָּרָא); cf. Obseru. meam ad h. l.

- 2) Cf. *Schoettgenii* Diss. de regno coelorum, Horr. hebr. T. I. p. 1147 sqq. b. *Koppii* Exc. 1. ad epistoll. ad Thessal.: de regno Christi in N. T. formulis βασιλείας Θεοῦ, βασιλείας τῶν ὁρατῶν, βασιλείας Χριστοῦ expresso, edit. II. p. 92 sqq. *Keil* historia dogmatis de regno Messiae p. 7 sqq. *Storr* Diss. de notione regni coelestis. Tubing. 1782. 4. *Eckermannii* theologische Beiträge T. 2. fasc. 1. p. 67 sqq. *C. Chr. Flatt* de notione vocis βασιλεία τῶν ὁρατῶν. Tubing. 1794. 4. rec. in Comment. theoll. a Velthusen etc. editis. Vol. II. p. 421 sqq. *Lund* de notione formulae βασιλεία τῶν ὁρατῶν, in eius spicileg. enchiridii exegetici. Lips. 1802. 8. *Versuch einer hist. krit. Abhandlung über die Aeusserungen Jesu von dem Reiche Gottes*, in *Henckii* Magaz. T. 2. p. 359 sqq. *Historisch - exegetischer Scepticismus in Rücksicht auf die Ausdrücke Jesu über das von den Juden erwartete Messiasreich*, ibid. T. 5. p. 520 sqq. *De formulis βασιλεία τῶν ὁρατῶν, τὸ Θεοῦ, τὸ Χριστοῦ* Exc. in *Kuinoelii* Comment. in libros N. T. hist. T. 1. p. 61 sqq.
- 3) Marc. I, 14. IV, 11. IX, 1. Luc. XXII, 15. 18. XXIII, 51.

4) Matth. XX, 21. Eph. V, 5. II Petr. I, 11.

5) Matth. VIII, 12.

6) Dan. XII, 1. cf. quae observavi ad h. l. Apoc.

III, 5. ὁ νικῶν, ἔστος περιβαλεῖται ἐν ἱμα-
τιοῖς λευκοῖς καὶ ἔ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα
αὐτοῦ ἐκ τῆς βιβλίου τῆς ζωῆς, καὶ ἐξομολο-
γήσομαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν ἀγγε-
λῶν αὐτοῦ. XVII, 8. ὧν γεγραπτά ἐσιν ὀνο-
ματὰ ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ κατα-
βολῆς κόσμου. Luc. X, 20. χαίρετε, ὅτι τὰ
ὀνοματὰ ὑμῶν ἐγγραφή ἐστι ἐν τοῖς θρανοῖς.

7) Luc. XII, 8. 9. πᾶς ὃς ἀνὴρ ὁμολογήσῃ ἐν
ἐμοὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσῃ ἐν αὐτῷ ἐμπροσ-
θεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Apoc. III, 5. 8.

8) Sunt hi οἱ ἀπολλυμένοι II Thess. II, 10. II
Cor. II, 15. I Cor. I, 18. iisque opponuntur
οἱ ἐκλεκτοὶ aeterno Dei decreto ad societatem
regni messiani destinati. Omnem igitur N. T.
doctrinam de vocatione, ut rite intelligatur, ex
hoc fonte derivandam esse, vix est, quod mo-
neamus.

9) IV Esdr. II, 37 — 41. *Commendatum donum accipite et jucundamini, gratias agentes ei, qui vos ad coelestia regna vocavit. Surgite et state et videte numerum signatorum in conui-
uio domini. Qui se de umbra saeculi transtu-
lerunt, splendoras tunicas a Domino accepe-
runt. Recipe Sion numerum tuum et conclude
candidatos tuos, qui legem Dei compleuerunt.
Filiorum tuorum quos optabas, plenus est nu-
merus. Roga imperium Domini vt sanctifice-
tur populus tuus, qui vocatus est ab initio.*
Quam ob causam in Apocalypsi (II, 17.) ciues
regni messiani insigniuntur ψῆφος λευκη, cf.
III, 12.

10) Apoc. II, 26. και ὁ νικων και ὁ τηρων αχει
τελεις τα εργα μου, δωσω αυτω εξουσιαν επι
των θνητων. 1 Cor. VI, 2. εκ οιδατε, ὅτι οἱ
ἁγιοι τον κοσμον κρινουσιν III, 21.; cf. Joseph.
de bello jud. VI, 5. 4. Ant. X, 10, 4. 11, 7.
et *Baueri Theologie des A. T.* p. 413. Ad
hanc opinionem etiam formula N. T. συμβα-
σιλευειν τῷ Χριστῷ II Tim. II, 12. composita
est; cf. quoque Matth. XIX, 28. Luc. XXII,
29. 30. et supra §. 8. et 30.

11) 1 Petr. II, 9. ὑμεῖς δὲ, γένος ἐκλεκτόν,
βασιλείον ἱερατεῦμα (הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשִׁים Ex.
XIX,

XIX, 6.), εθνος ἅγιον, λαος εἰς περιποίη-
 σιν. Apoc. V, 10. ἐποίησας ἡμᾶς τῷ Θεῷ
 ἡμῶν βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλευσομεν
 ἐπὶ τῆς γῆς. XX, 6. μακάριος ὁ ἔχων με-
 ρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ· ἐπὶ τὸν
 ὁ θάνατος ὁ δευτερος (§. 48.) οὐκ ἔχει ἐξ-
 σίαν, ἀλλ' ἐσονται ἱερεῖς τῷ Θεῷ καὶ Χριστῷ,
 καὶ βασιλεύσουσι μετ' αὐτοὺς χίλια ἐτη. IV,
 4. ἐπὶ τῆς θρόνου τῆς εἰκοσι καὶ τεσσαρᾶς
 πρεσβυτέρους· καὶ ἔχον ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
 αὐτῶν σεφάνους χρυσοῦς; cf. II, 10. III, 11.
 Hanc ob causam etiam reliqui Apostoli loqui
 solent de σεφάνῳ τῆς δικαιοσύνης II Tim. IV,
 8. vel σεφάνῳ τῆς ζωῆς Jac. I, 12. vel αμα-
 ραντινῳ τῆς δοξῆς σεφάνῳ I Prtr. V, 4. IV
 Esdr. II, 43 — 47. *Vidi in monte Sion tur-*
bam magnam, quam numerare non potui, et
omnes canticis collaudabant Dominum. Et in
medio eorum erat juvenis statura celsus, emi-
nentior omnibus illis, et singulis eorum capi-
tibus imponebat coronas. Et dixi angelo: ille
juvenis quis est? qui eis coronas imponit? Et
respondens dixit mihi: ipse est filius Dei.

12) Apoc. I, 5. עֲלִירֵן לְמַלְכֵי אֲרָץ Ps. 89, 28.

§. 38.

De regno millenario.

Hoc autem Messiae regnum perpetua carebit diuturnitate, quippe per mille tantum annos duraturum¹). Difficile quidem esse videtur exploratu, qui factum sit, ut Iudaei in hanc opinionem adducerentur, quum veteres prophetae regnum messianum perennitatis laude satis superque ornauerint; haud tamen in occulto latent, quae illos ad eam amplectendam causae mouerint. Ex eo videlicet tempore, quo spem immortalitatis animi humani corporumque in vitam restaurandorum sibi informauerant, non potuerunt, quin statuerent, etiam gentiles olim in lucem esse redituros et Deum, totius mundi dominum, de bene vel male factis habituros iudicem. Disquirendum igitur iis erat, in quale tempus id inciderit; et cum a se haud impetrare potuerint, ut de jure suo praeter cunctos alios populos praecipuo cederent, ita statuere placuit, se ante

N

alios

alios omnes homines in vitam redituros et longius quoddam tempus in fruenda felicitate regni messiani transacturos esse. Quae cum ita fuerint, haud mirari subit, illos etiam de hoc tempore in certum quemdam terminum cogendo cogitasse; facile autem est perspectu, illos in eo, quod *mille annorum* terminum regno messiano constituerent ac adsignarent, aliquorum vet. Testamenti locorum ²⁾ rationem haud idoneam habuisse.

1) Apoc. XX, 4. 5. και εζησαν και εβασιλευσαν μετα Χριστου τα χιλια ετη. 'Οι δε λοιποι των νεκρων εκ ανεζησαν, εως τελεσθη τα χιλια ετη. v. 6. και βασιλευσσι μετ' αυτους χιλια ετη; cf. v. 2. 7. 1 Cor. XV, 23 — 25. εκαστος (ζωοποιηθησεται) εν τω ιδιω ταγματι· απαρχη Χριστος, επειτα οι της Χριστου εν τη παρυσια αυτους. Ειτα (sc. post mille annos) το τελος (§. 43.), εταν παραδω την βασιλειαν τω Θεω. Δει γαρ αυτον (χιλια ετη) βασιλευειν, αχρισ ε αν θη παντας της εχθρας υπο της ποδας αυτους.

Jalkut Sehimoni in Psalm. fol. 112. nr. 806.

ר' אליעזר בנר של ר' יוסי הגלילי אומר

ח'תר שנה דכתיב כי יום נקם בלבי ויומר של

הקבה ח'תר שנה: *R. Elieser Ben Jose Ga-*

lilaeus dicit: (aetatem messianam duraturam

esse) mille annos, quia scriptum est (Jes. 63,

4.): in animo habeo diem vindictae; dies Je-

houae uero est mille annorum. Sanhedrin fol.

92, 1. Traditio est in domo Eliae: justos,

quos Deus S. B. a mortuis resuscitabit, haud

amplius in puluerem reuersuros, sed per spa-

tium mille annorum, quo elapso Deus S. B.

mundum renouabit, tribuet eis alas, sicut alas

aquilarum, et super aquas uolabunt. Tantum

autem abest, ut Judaei ad vnum omnes in hac

sententia fuerint, ut potius bene multi in om-

nes alias vias se darent; cf. Talm. Sanhedrin

fol. 99. col. 1. et Eisenmengerum T. 11.

p. 809 sqq. atque kritische Geschichte des Chi-

lasmus T. 1, p. 324 sqq. Haud ita paucis tamen

hanc sententiam fuisse probatam, ex eo potest

colligi; quod ecclesiae christianae doctores lon-

ge plurimi eam habuerunt cognitam et cum il-

la adulterauerunt doctrinam christianam; vid.

Münscheri historische Entwicklung der Lehre

vom tausendjährigen Reiche in den drei ersten

Jahrhunderten, in Henkii τὸ μακαριτὸν

Mag. f. Relig. Phil. T. VI. p. 239 sqq. Münteri Handbuch der ältesten christl. Dogmengeschichte deutsch herausgegeben von Ewers T. II. fasc. 2. p. 246 — 267.

- 2) In V. T. oraculis saepenumero *diei Jehouae* (יום יהוה cf. §. 13.) mentio fit, qua formula Prophetæ cum plurimum aetatem messianam significare solebant; et cum Ps. 90, 4. dicatur, Deo esse *diem instar mille annorum*, seriores Judæi haud male agere sibi visi sunt, si periodum messianam vel regnum messianum mille annorum spatio circumscriberent. *Tanchuma fol. 255.*
1. *Quot sunt dies Messiae? R. Elieser filius R. Jose Galilæus dixit: Messiae tempora sunt mille anni, secundum dictum Jes. 63, 4. Dies enim Dei mille est annorum. Cf. Eichhornii Comment. in Apoc. p. 283.*

§. 39.

De dapibus magnis in illo instituendis.

Orientales summas vitae delicias ad sensus retulisse atque ad hunc usque diem referre constat; quam ob causam Judæi etiam eo delapsi sunt, ut crederent, in
regno

regno messiano in conuiuio magnificen-
tissimo et splendidissimo cum Messia ¹⁾,
Abrahamo, Isaaco et Jacobo ²⁾ omnibus-
que piae memoriae prophetis ³⁾ se accubi-
tuos esse ⁴⁾. Facile est conjectu, illos
ita statuissse, quod praeter se ceu *ὄντας τῆς*
Βασιλείας ⁵⁾ in hoc conuiuium nemo sit
adhibendus; qua re, cum triclinium can-
delabris multum illustratum, quo, vt fert
communis apud orientales mos, *tempore*
nocturno epulaturi sint, sibi animo pro-
ponerent, gentiles *foras* ⁶⁾ esse atque *in*
tenebris ⁷⁾ sedere perhibuerunt.

- 1) Luc. XIV, 15. ἀκούσας δὲ τις τῶν συνανα-
κειμένων ταῦτα, εἶπεν αὐτῷ· μακάριος ὁς
φαγεται ἄρτον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.
XXII, 30. ἵνα ἐσθῆτε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς
τραπέζας μὲν ἐν τῇ βασιλείᾳ μὲν. 4 Esdr.
II, 38. *Surgite et state et videte numerum si-*
gnatorum in conuiuio Domini. Apoc. XIX, 9.
μακάριοι οἱ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοῦ ἁγίου
κεκλημένοι. *Rabboth in Vajikra rabba fol.*
146. col. 2. אמר ר' ברכיה בשם ר' יצחק
אריסתון

אריסתון עתיד הקבה לעשות לעבדיו הצדיקים
:לעתיד לבוא. *Dixit R. Berachjah nomine R.
Isaac, Deum B. S. servis suis, justis coenam
adparaturum esse in saeculo futuro; cf locum
ex Bemidbar rabba fol. 245, 1. a Schoett-
genio ad Matth. VIII, 11. exscriptum. Huc
etiam referendus est locus Luc. XXII, 16. σκε-
τι & μη φαγω εξ αυτης (coena paschali), εως
οτς πληρωθη εν τη βασιλεια τς Θες.*

2) Matth. VIII, 11. λεγω υμιν, οτι πολλοι απο
ανατολων και δυσμων ηξσσι και ανακλιθη-
σονται μετα Αβρααμ και Ισαακ και Ιακωβ
εν τη βασιλεια των σρανων.

3) Luc. XIII, 28. 29. εκει εσαι ο κλαυθμος
και ο βρυγμος των οδοντων, οταν οψησθς
Αβρααμ και Ισαακ και Ιακωβ και παντας
τς προφητας εν τη βασιλεια τς Θες, υμας
δε εκβαλλομενς εξω. Και ηξσιν απο ανα-
τολων και απο βορρα και νοτς, και ανακλι-
θησονται εν τη βασιλεια τς Θες.

4) Quae sequiore tempore Rabbini circa hanc
rem mirum in modum nugati sunt, legantur
apud *Eisenmengerum* T. II. p. 372 sqq. et

Cor-

Corrodium, krit. Geschichte des Chiliasmus T.
1. edit. 2. p. 329 sqq.

5) Matth. VIII, 12.

6) ἐξω Luc. XIII, 28.

7) το σκοτος το εξωτερου Matth. VIII, 12.
XXII, 13.

§. 40.

*De diabolo ad aliquod tempus iterum e tartaro
liberando.*

Peractis autem mille, per quos Judaei regno messiano adscripti maximis voluptatibus perfructi sunt, annis, futurum est, ut diabolus vinculis, quibus in tartaro detinebatur, excussis iterum in libertatem vindicetur¹⁾. Cum solummodo ob eam causam in illum dejectus fuerat, ne Judaeos in perfruenda felicitate regni messiani turbaret (§. 36.), Judaei haud temere egerunt, ut ita statuerent. Nam persuasum iis fuit, fore, ut, his rebus mundanis ad finem perductis, diabolus ob male facta cum omnibus geniis ac ho-

hominibus improbis modo quodam solemni ad aeterna supplicia damnaretur²). Quem igitur in finem eum post mille annos iterum ex inferno putarunt libere esse rediturum; sed quum Dei veri cultores nunc odio adhuc maiori habiturus sit, facile praeuiderunt, illum omnem operam in eo esse collocaturum, vt atrocissima contra ciues regni messiani bella excitaret atque adeo terribilissimas terrarum gentes in auxilium vocaret et e latibulis suis longe remotis adiret³).

1) Apoc. XX, 7. ὅταν τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη, λυθῇσεται ὁ σατανᾶς ἐκ τῆς φυλακῆς αὐτοῦ; cf. v. 3.

2) Matth. XXV, 41. II Petr. II, 4. Judae V, 6.

3) Apoc. XX, 8. 9. καὶ ἐξελευσεται (ὁ σατανᾶς) πλανῆσαι τὰ ἔθνη τὰ ἐν ταῖς τεσσαρσιν ᾠκισμαῖς τῆς γῆς, τὸν Γωγ καὶ τὸν Μαγωγ, συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς πόλεμον, ὃν ὁ ἀριθμὸς ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης. Καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς γῆς, καὶ ἐκυκλώσαν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἁγίων καὶ τὴν

πολει της ηγαπημενης. Targ Hierosol. Num.
 XI, 26. אלהרד ומירר הוון מתנבין כחרא
 ואמרין בסוף עקב יומיא גרג ומגוג וחילותיה
 סלקין לירושלם ובירוי דמלכא משיחא אינון
 גמלין. *Eldad et Medad simul prophetarunt*

*et dixerunt: in extremo fine dierum Gog et
 Magog et exercitus eius ascendent contra
 Jerusalem, sed per manus regis Messiae ca-*
dent. Targum Jonathan ad eundem locum:

חריהון מתנבין ואמרין הא מלכא סליק מן
 ארעא דמגוג בסוף יומיא ומכנש מלכין קטרי
 חנין ואמרין לובשי שריונין וכל עממא ישת
 מעון ליה ומסדרין קרבא בארעא דישראל על
 בני גלוותא ברם קידים איטימוס להון בשעה
 אניקין ומקטל כלהון ביקידת נשמתא בשלהוכית
 אשתא דנפקא מתחורת כורסי יקרא וגמלין
 פגרוהון על טוריא דא רעא דישראל ומבחר
 כרין ייחון כל מיתא דישראל ויתפנקון מן
 טורא דאצטנע להון מן שירווא ויקבלון אגר
 עובריהון. *Ambo illi simul prophetarunt et*

*dixerunt: ecce rex ascendet e terra Magog in
 fine dierum et colliget reges redimitos coronis
 et duces indutos loricis, et omnes populi obe-*
dient illi, et aciem praelii instruent in terra
Israel contra filios captiuitatis; uerum jam

pridem parata est illis hora gemitus, ut interficiantur ipsi incendio animae, flamma ignis exeuntis e throno gloriae et cadent cadauera eorum in montibus terrae Israel; postea in vitam reducentur omnes mortui Israelis, et deliciis fruuntur de tauro, qui repositus illis est ab initio, et recipient mercedem operum suorum. Hic igitur Targumista hoc bellum, quod rex e terra Magog contra Messiam factururus est, ad tempus superius ante initia regni messiani re-
 primit illudque putat resurrectionem primam seu *ἀνάστασις τῶν δίκαιων* praeitutum esse; atque cum eo quoque facit liber *Nezach Israel* fol. 46. col. 2. *בזמן המלך המשיח קודם מלכותו יהיה מלחמת גוג ומגוג שכל האומות יעלו עליהם למלחמה עד שינצח המשיח את הכל ואז יהיה מלך אחד בעולם הוא המלך המשיח*
Tempore regis Messiae ante initia regni sui erit bellum Gog et Magog, utpote omnes populi contra eos (Judaeos) exhibunt in bellum, quoad Messias omnes vincet; tunc unus tantum in hoc mundo rex erit, rex Messias. —
*Haec omnia et quae de hac re sequiores Rab-
 bini adhuc multa alia mire fabulosa habent (Eisenmenger T. II. p. 733 sqq. Corrodi-
 krit. Gesch. des Chiliasmus. T. 1. p. 312 sqq.)*

re-

repetenda esse e vaticinio Ezechielis e 38. 39. inter omnes conuenit.

§. 41.

De resurrectione secunda.

Neque tamen Satanas in multum temporis libertate sua cum maxime recuperata vti poterit¹⁾; nam populi isti, quos in praelium cum Messia pugnandum adducit, ex eo inferiores discedent²⁾, ipseque in omne tempus in infernum deijcietur³⁾. Quo facto omnes reliqui homines vita defuncti, canentibus denuo tubis, in vitam reuocabuntur⁴⁾, quae resurrectio ad omnes omnino homines e prole Abrahami per Isaacum et Iacobum propagata haud subortos pertinebit, atque simpliciter ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν⁵⁾, vel, si locum Act. XXIV, 15. huc trahi fas sit, etiam ἡ ἀνάστασις τῶν ἀδίκων nominata fuit,

1) Apoc. XX, 3. μετὰ ταῦτα δεῖ αὐτὸν (σαταναν) λυθῆναι μικρὸν χρόνον.

2) Apoc. XX, 9. και κατεβη πυρ απο τῆς Θεῆς
 εκ τῆς θρανῆς, και κατεφαγεν αὐτῆς; cf. lo-
 cos targumisticos §. 40. not. 3. adductos.

3) Apoc. XX, 10. και ὁ διαβολος, ο πλανων
 αὐτῆς, εβληθη εις την λιμνην πυρος και
 θειῆς, ὅπῃ το θηριον και ὁ ψευδοπροφητης
 και βασανισθισονται ἡμερας και νυκτος,
 εις τῆς αιωνας των αιωνων. Jalhut Schimo-
 ni in Jes. fol. 56. col. 3. מהי באורך נראה
 אור זה אורו של משיח שנאמר וירא אלוהים
 את האור כי טוב מלמד שצפה הקבה בדורו
 של משיח ובמעשיו קודם שנברא העולם וגנוז
 למשיח ולדורו תחת כסא הכבוד שלו אמר
 שטן לפני הקבה רבונו של עולם אור שגנוז
 תחת כסא הכבוד שלך למי אמר לו למי שהוא
 עתיד להחזירך ולהכלימך במושח פנים אמר לו
 רבונו של עולם הראהו לי אמר לו בוא
 וראה אותו וכיון שראה אותו נודעו ונפל על
 פניו אמר בוראי זהו משיח שעתיד להפיל לי
 ולכל האומות בגיהנם שנאמר בלע המות לנצח
Quid est: in luce tua videmus lucem? Haec
est lux Messiae, sicut dictum est (Gen. I, 18.)
et vidit Deus lucem, quod bona sit, quo edo-
cemur, Deum S. B. aetatem Messiae eiusque
 ope-

opera, antequam mundus crearetur, spectasse illamque (lucem) Messiae eiusque aetati sub throno gloriae recondidisse. Dixit Satanas ad Deum S. B.: Domine mundi, lux sub throno gloriae tuae recondita cuinam? regessit ei: illi, qui te repulsurus et ignominia adfecturus est. Dixit ad eum: Domine mundi, ostende mihi illum; respondit ei: veni et vide illum. Cum autem illum videret, obstupuit et procubuit in faciem dicens: profecto is est Messias, qui me omnesque populos in Gehennam detrusurus est, sicut dictum est (Jes. 25, 8.): absorbebit mortem in perpetuum.

- 4) Aqoc. XX, 12. 13. και ειδον της νεκρας, μικρας και μεγαλας. Και εδωκεν η θαλασσα της εν αυτη νεκρας και ο θανατος και ο ειδης εδωκαν της εν αυτοις νεκρας; cf. v. 5. Othioth R. Akkiua fol. 17. col. 3. בתקיעה שישיה רוחות ונשמרת מתכנסות לגופיהן בחקיעה שביעות חיים ועומדים על רגליהם Tuba sexta vice canente, animae corporibus suis conjungentur; tuba septima vice canente, viui stabunt pedibus suis. Nemo non videt, hanc singularem opinionem Paulum Apostolum respexisse, cum 1 Cor. XV, 52. mortuos εν τη εχατη σαλπγγι resurrecturos esse dixerit.

5) Matth. XXII, 31. Cuius resurrectionis aequae ac prioris auctorem scriptores iudaici modo Deum, ipsum modo Messiam faciunt; sed utrumque ad vnum idemque redit. Nam ex doctrina Theologorum iudaicorum rite intellecta Messias is habendus est, quo Deus in perficiendis omnibus rebus ad gubernationem mundi pertinentibus utitur supremo ministro, seu causa instrumentali. Quam ob causam omnes, quas nuper Vir, alias ingenii et eruditionis laude longe florentissimus, contra hanc rem protulit, dubitationes facile evanescunt; *Süskind über die jüdischen Begriffe vom Messias als Weltrichter und Todtenerwecker, in Magaz. für christl. Dogmatik und Moral. fasc. 9. p. 104 sqq.*

§. 42.

De iudicio in omnes rediuiuos habendo.

Resurrectionem reliquorum mortuorum e vestigio sequetur iudicium extremum a Messia ¹⁾ habendum, in quod autem, solummodo quippe ad *adixes* vel gentiles pertinens, Israelitae prima jam resurrectione mille ab hinc annis in vitam reducti non vocabuntur ac cogentur ²⁾.

De

De loco tamen huius iudicii quid Jesu aetate Judaei senserint, nil certi constat. Spectata singulari huius opinionis origine³⁾, facilis fit conjectura, eos in illam adductos fuisse sententiam, ut huic actui forensi Messiam in valle Josaphatensi⁴⁾ vacaturum esse putarent; quod si vero ex iis, quae Paulus Apostolus opinionibus vulgaribus congruenter pronuntiasse videtur⁵⁾, quidpiam colligi fas sit, in eo fuisse dicendi sunt, ut rediuiuos una cum Israelitis, *ευεργετη* ac fautori suo amice obviam, ituris sursum latos, in altiores quippe aetheris regiones euectos, coram supremo iudice e commentariis judicialibus, quid bene maleue fecerint, recitante⁶⁾ staturos esse existimarent.

1) Jud. V, 6. *κρισις μεγαλης ημερας*. *Liber Henoch Fabric. C. ps. T. 1. p. 194. το κριμα τε αιωνος των αιωνων*, p. 196. *η κρισις η μεγαλη*. Judith XVI, 17. *η ημερα κρισεως* Matth. XXV, 31 sqq. *οταν ελθη ο υιος τε ανθρωπου εν τη δοξη αυτου και παντες οι*
αγιοι

ἅγιοι ἀγγελοι 'μετ' αὐτῶν, τότε καθίσει
 ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτῶν καὶ συναχθήσεται
 ἐμπροσθεν αὐτῶν πάντα τὰ ἐθνη καὶ ἀφο-
 ρίει αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων. Cf. XIX, 28. Marc.
 VIII, 38. Luc. IX, 26. S. V. Ammon über
 die Aeusserungen Jesu von seiner Wiederkunft
 zum Weltgerichte, in *Diario nouo theol.* T.
 III. p. 185 sqq. Sepher Ikarim cap. 31. fol.
 147. col. 1. יום הדין הגדול שהוא אחר Dies ju-
 dicii magni est post resurrectionem mortuorum,
 secundum traditionem populi (israelitici). Bere-
 schith rabba ad Gen. 49, 10. זה המשיח ולו
 יקחת עמיו שהוא דן את כל העולם Iste
 (Schiloh) est Messias; illique adhaerebunt po-
 puli; qui ipse erit judicans totum mundum;
 secundum dictum Mich. IV, 5. Jes. XI, 4.
 Item ad Gen. 49, 16. זה המשיח שעתיד לרון
 is (דן ירון עמו) est Mes-
 sias; qui futurus est judicare, sicut Deus B.
 S., qui vocatur unus. Aliis libris (Apoc. XX,
 12.) Deus ipse laudatur iudex; at vero huius
 discrepantiae eandem, quam supra (§. 41. not.
 5.) attigi, esse rationem; ex eo potest cognos-
 ci, quod in vno eodemque libro vno loco ju-
 dicium in gentiles Messiae vindicatur, altero

vero Deo. IV Esdr. XIII, 26. *Ipsē (Messias) est, quem conseruat Altissimus multis temporibus, qui per semet ipsum liberabit creaturam suam (Israelitas), et ipse disponet (sc. sortem, μερισει; vers. arab. exhibet: judicabit et sententiam feret), qui derelicti sunt (הנותרים reliqui terrarum populi, gentiles). Cap. VII, 32. 33. Terra reddet, quae in ea dormiunt, et puluis, qui in eo silentio habitant, et promptuaria reddent, quae eis commendatae sunt animae. Et reuelabitur Altissimus (העליון, Deus) super sedem judicii.*

2) Apoc. XX, 6. μακαριος και ἁγιος ὁ ἐχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ· ἐπὶ τούτων ὁ θάνατος ὁ δευτερος καὶ ἔχει ἐξουσίαν. Pesikta Rabbetha. fol. 61. ad Zach. X, 8. אָמַר ר' חַנַּנְיָה אֵין הַכְּתוּב מְדַבֵּר אֱלֹהִים כְּגִנּוּר אוֹתָהּ שֶׁעָשָׂה שֶׁהָק' בָּהּ רוֹן אֶת כָּל אוֹמוֹת הָעוֹלָם לַעֲתוּר לָבוֹא בְּאוֹתָהּ הַשְּׁעָה מֵבִיא הָק' בָּהּ אֶת כָּל הַגֵּוִיִּם שֶׁנִּתְגִּיירוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְרוֹן אֶת כָּל הָאוֹמוֹת בְּפִנְיָהֶם וְאוֹמַר לָהֶם מִפְּנֵי מַה הִנַּחְתֶּם אוֹתִי וְעִבַרְתֶּם אֶת עֲבוֹרָה זֹרָה: Dixit R. Channanjah: de nulla alia re hoc scriptum est; quam de tempore, quo Deus S. B. judicabit omnes

populos mundi in saeculo futuro. Quo tempore adducet Deus S. B. omnes proselytos, qui in hoc saeculo religionem judaicam amplexi sunt, et judicabit omnes populos mundi coram illis et dicet ad eos: quam ob causam me misistis et alieno cultui dediti fuistis? Qui hoc in loco גרים nominantur et ab judicio extremo exempti esse dicuntur, sunt יראי יהוה Ps. 115, 11. 13. 118, 4. et οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν Act. XIII, 16. 26., gentiles religionem judaicam amplexi, *proselyti portae*, σεβόμενοι προσελύται Act. XIII, 43. Neque vlllo modo mirum potest videri, Judaeos putasse, judicium extremum non ad se, sed solummodo ad gentiles pertinere, cum arrogantiae suae in eum modum indulserint, vt se ab omni culpa jure nativo immunes haberent; cf. *Beschreibung des Weltgerichts nach dem Talmud*, in *Schmidtii Bibl. für Krit.* T. 2. p. 72 sqq.

3) Enata esse videtur e locis propheticis Joel III, 7. 17 — 19. Mich. IV, 5. Jes. XI, 4. al. in alienum sensum contortis.

4) R. Menasse ben Israel in *Nischmath chajim* fol. 45. col. 1. במדרש משלי אמר ר' ישמעאל
בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הק' בה
לדין

: לרון את- כל העולם בעמק יהושפט. *In Mi-
drasch Mischle dixit R. Ismael: veni et vide,
quam durus sit dies judicii, quod Deus S. B.
habiturus est in omnem mundum in valle Ja-
saphath. Midrasch Mischle fol. 68. col. 4. עתיד
הקבה לרון את כל העולם כלו בעמק יהושפט
Deus S. B. judicabit totum mundum in valle
Jasaphath.*

5) 1 Thess. IV, 17. επειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ
περιλειπόμενοι, ἅμα συν αὐτοῖς ἁρπαγησο-
μεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου
εἰς αἱεταῖ· καὶ ὕτω πάντοτε συν Κυρίῳ ἐσο-
μεθα. II Thess. II, 1. ἐπισυναγωγή ἐπὶ τοῦ
Χριστοῦ. Judae v. 14. προεφητεύσε Ἐνώχ λε-
γων· ἰδοὺ, ἦλθε Κύριος ἐν μυριασιν ἁγίαις
αὐτῶ, ποιησάτι κρίσιν κατὰ πάντων.

6) Apoc. XX, 12. εἶδον τὰς νεκρὰς ἔσωτας ἐνώ-
πιον τοῦ Θεοῦ, καὶ βιβλία ἠνεώχθησαν· καὶ
βιβλίον ἄλλο ἠνεώχθη, ὃ ἐστὶ τῆς ζωῆς· καὶ
ἐκριθῆσαν οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν
τοῖς βιβλίοις, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

§. 43.

De εχάτη ἡμέρᾳ et fine mundi.

Quae autem cum aguntur, vniuersa rerum natura nouissimi diei¹⁾ luce se collustratam et ad finem perductam videbit. Nam absoluto iudicio, hic orbis totusque mundus dilabetur igneque dissoluetur²⁾, Atque id est το τέλος παντων³⁾.

1) εχάτη ἡμέρᾳ Joh. VI, 39. 40. 44. 54. XI, 24.

2) II Petr. III, 7. — 12. οἱ δὲ νυν ἔρανοι καὶ ἡ γῆ αὐτῶν λόγῳ τεθρησσυρισμένοι εἰσι, πυρὶ τήρεσθαι εἰς ἡμέραν κρίσεως. ἤξει δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλεπτῆς ἐν νυκτί, ἐν ἣ ἔρανοι ροιζήδον παρελευσονται, σοίχεια δὲ καυσθῆμενα λυθισονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται· ἔρανοι πυρῶμενοι λυθισονται καὶ σοίχεια καυσθῆμενα τηκεται. II Thess. I, 7. ἀποκαλύψις Κυρίου μετ' ἀγγελῶν δυνάμεως αὐτῶν, ἐν πυρὶ φλογος. Haec opinio, mundum olim igne interiturum esse, fluxisse videtur e locis Jes. 51, 6. et 64, 1 — 3.

3) I Petr. IV, 7. το τέλος I Cor. XV, 24. Illud diuersum esse a συντελεια τῶ αἰωνος, de qua supra (§. 11.) disseruimus, vix est, quod moueamus. *Tlmd Sanhedrin* fol. 97. col. 1. ששה אלפים שנה ה'י עלמא *sex mille annos durabit mundus.*

§. 44.

De creatione noui mundi.

Neque tamen prorsus in nihilum recident, sed excocta igneque purgata sua mole, in nouam pulcrioremque formam redigentur¹).

1) Apoc. XXI, 1. ειδον θρανον καινον και γην καινην· ὁ γαρ πρῶτος θρανος και πρῶτη γη παρεληθε, και ἡ θαλασσα οὐκ εστιν ετι.

II Petr. III, 13. καινους θρανους και γην καινην, κατὰ το επαγγελμα αυτου, προςδοκωμεν.

Respicit hic locus prophetiam Jes. 65, 17. 66, 22., cui male intellectae Iudaeos hanc doctrinam superstruxisse satis constat, *Emeck*

Hammelech fol. 121. col. 3. אחר ימות המשיח

יחדש הק'בה עולם וגם מקם הגיהנם וטהר

ריתקדש

שְׁתַּחֲוִי post aetatem messianam renouabit
Deus S. B. mundum, atque adeo locus Gehennae purificetur et sanctificetur.

§. 45.

De παλιγγενεσία et αποκαταστάσει παντων.

Id uero hac lege fiet, vt omnia, quae in rerum vniuersitate continentur ¹⁾, in primis autem hominum natura ac conditio ²⁾, in eum statum atque indolem longe praestantissimam refingantur, qua ante protoplastorum lapsum sparsamque ac disseminatam in omnes res creatas eius luem excelluerant ³⁾. Quam ob causam hanc rerum mutationem Iudaei την παλιγγενεσίαν ⁴⁾ et αποκατάστασιν παντων ⁵⁾ adpellare consueuerunt.

1) Rom. VIII, 19. ἡ αποκαταδοκία της κτισεως την αποκαλυψιν των υἱων της Θεου απεκδεχεται· τη γαρ ματαιιοτητι ἡ κτισις ὑπεταγη· οὐκ ἕκαστα, ἀλλὰ δια τον ὑποταξαντα ἐπ' ἐλπίδι· ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτισις ἐλευθερωθήσεται ἀπο της δαλειας της φθορας, εἰς
 την

την ελευθεριαν της δοξης των τεκνων τς Θεο. Οιδαμεν γαρ, ότι πασα ή κτισις συ-
 σεναζει και συνωδινει αχρι τς νυν. Ου μο-
 νον δε, αλλα και αυτοι την απαρχην τς
 πνευματος εχοντες, και ήμεις αυτοι εν έαυ-
 τοις σεναζομεν, υιοθεσίαν απεκδεχομενοι την
 απολυτρωσιν τς σωματος ήμων. Cf. ta-
 men ad hunc locum vexatissimum S. V. Am-
 monii Exc. F. ad epist. ad Romanos, edit,
 Kopp. 2. p. 390 sqq.

2) R. Moses Nachmanides in Deut. sect. נצבם
 haec habet: וישוב האדם בזמן ההוא לימות
 המשיח לאשר היה קודם חטאו של אדם
 הראשון. *Restituetur homo illo tempore,*
nempe diebus Messiae, in eum statum, in quo
erat, antequam peccaret primus homo.

3) Bereschith rabba fol. 11. col. 3. ר' ברכיה בשם
 ר' שמואל אמר אף על פי שנבראו הדברים על
 מליאתן כיון שחטא אדם הראשון נהקלקלו ועוד
 אינן חוזרים לתיקונן עד שיבוא פרץ שנאמר
 אלה תולדות פרץ מלא בשביל ו' דברים
 שיחזרו ואלו הן זיוו חייו קומתו פריות הארץ
 ופריות האילן ומאורות: *R. Berachjah nomi-*
ne R. Samuelis dixit: quamvis creatae fuerint res
per-

perfecte, cum primus homo peccaret, corruptae tamen sunt, et ultra non redibunt ad congruum statum suum, donec veniat Pherez (h.e. Messias), sicut dictum est (Ruth. IV, 18.): hae sunt generationes Pherez. Plene (cum י) scriptum est Tholedoth, quia sex res sunt, quae redibunt (in pristinum suum statum), nimirum splendor hominis, vita eius, longitudo staturae eius, fructus terrae, fructus arborum et lumina (sol, luna et stellae). R. Bechai in Schilchan orba fol. 9. col. 4. בומן יהוא ישתנה כל מעשה בראשית לטוב וישוב לשלמותו וזכרו כמו שהיה בזמן של אדם הראשון קודם החטא: Tempore illo (Messiae) mutabitur totum opus creationis in melius, et redibit in statum suum perfectum ac purum, qualis erat tempore primi hominis, antequam peccasset. Elicuerunt Judaei hoc de rerum natura per Adami peccatum in inferiorem conditionem dejecta commentum e loco Gen. III, 14 — 19.

4) תולדותא דמן דרוש, תולדה השנית Matth. XIX, 28, εν τη παλιγγενεσια, οταν καθισθη ο υιος του ανθρωπου επι θρονου δοξης αυτου; vid. Boltenium ad h. loc.

5) Act. III, 21. αχρι χρονων αποκατασσεως
παντων, ων ελαλησεν ο Θεος δια σωματος
των αγ. προφητων.

§. 46.

De nouis Hierosolymis.

Redacta autem beneficio huius vni-
uersalis rerum in melius mutationis terra
in primitiuam suam ac praestantissimam
formam, in eam Hierosolyma superiora¹⁾,
coelitus demittentur²⁾, quae latissime pa-
tentia³⁾ rebusque maximi pretii ornata⁴⁾
Deus ipse in eum finem aedificauit, vt in
iis Israelitae regno Messiae millenario an-
te hac adscripti in nouam societatem coi-
rent⁵⁾ atque, beatissima cum Deo ipso et
Messia vsuri⁶⁾ consuetudine, amoenitati-
bus ac gaudiis paradisi omni cogitatione
ac enarratione maioribus in omne tempus
delectarentur⁷⁾.

1) η ανω Ιερουσαλημ Gal. IV, 26. ירושלם למעלה
Midrasch Tehillim ad Ps. 122. Sohar Vajikra
colum. 24. ירושלם של מעלה. Judaei serio-

res, cum legerent sacros suos libros, verbis semper plus justo inhaerentes, sudarunt cum primis in conciliandis iis locis, quorum altero genere, Deum Hierosolyma sibi delegisse sedem, altero vero dicitur, eum in coelis versari. Quia uero jam eo progressi erant, ut Supremum Numen villo terrarum loco includi posse negarent (quam ob causam etiam in nullo libro inde ab aetate Maccabaeorum edito de Deo praesentia sua templum implente sermo est), hanc rem ita expediendam esse putarunt, ut etiam in coelis esse Hierosolyma, quae sint Hierosolyma superna vel coelestia aequae terrenis longe magnificentiora, crederent. Cf. *Schoettgenii Diss. de Hierosolyma coelesti*, Hor. Hebr. T. 1. p. 1205 sqq.

- 2) Apoc. XXI, 2. εἶδον τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, Ἱερουσαλὴμ καὶ νην, καταβαίνουσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ θρόνου; v. 10. Emeck Hammelech fol. 132. col. 2. ביאת משיח צריך להיות קודם קבוץ גלויות ובנין בית המקדש ובנין ירושלים עיר הקודש שיורידם הק' בה משמי מרום *oportet aduentum Messiae esse ante collectionem captiuorum et aedificationem sanctuarii et Hierosolymae, urbis sanctae, quam Deus S. B. de*
al-

altis coelis demittet. Avodath Hakkodesch fol. 53. col. 1. אמר ר' ירמיה עתיד הק' בה לחרש עולמו ולבנות ירושלים ולהורידה בנויה : מלמעלה. Dixit R. Jeremias : Deum S. B. esse innouaturum mundum suum et aedificaturum Hierosolyma atque illa aedificata de coelo descendere facturum.

3) Apoc. XXI, 15 sqq. Cf. *Eisenmengeri entd. Judenth. T. 11. p. 839 sqq.*

4) Apoc. XXI, 18 sqq. Bereschith rabba ad Gen. 28, 17. וראה משה נגר כסא רחמים וראה הק' בה בונה בית המקדש בידו באבנים טובות ומרגליות - - - - שאל משה למשיח דבר לו הק' בה יבנה בית המקדש בארץ לישראל והן אראהו שיבנה בית המקדש בידו בשמים אמר המשיח למשה אביך יעקוב ראה הבית שיבנה בארץ וראה בידו בשמים - - - - ראה ירושלים בנויה בארץ וירושלים בנויה בשמים: *Respexit Moses versus thronum misericordiarum et vidit Deum S. B. aedificantem domum sanctuarii manu sua de lapidibus pretiosis et margaritis. - - - Interrogavit Moses Messiam: loquere mihi: numne aedificat Deus S. B. domum sanctuarii in terra pro Israelitis? Nam*
vidi

vidi illum aedificantem domum sanctuarii manu sua in coelis. Respondit Messias Mosi: pater tuus Jacob vidit domum, quae aedificabitur in terra, et quae manu sua (Dei) in coelis. Vidit igitur (Jacobus dormiens super lapidem) Hierosolyma aedificanda in terra et Hierosolyma aedificanda in coelis.

5) Apoc. XXI, 3. ἰδὲ ἡ σκηνὴ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ εἰσονται.

6) Apoc. XXI, 22. ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ· ὁ γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς ναὸς αὐτῆς ἐστίν, καὶ τὸ ἄρνιον. XX, 3. 4. ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἄρνια ἐν αὐτῇ εἰσὶν· καὶ οἱ ὄφθαλμοὶ αὐτοῦ λατρεύουσιν αὐτῷ· καὶ ὁψονται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.

7) Apoc. XXII, 1. 12. ἐδείξε μοι καθάρου ποταμὸν ὕδατος ζωῆς, λαμπρὸν ὡς κρυστάλλον, ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἄρνια. Ἐν μέσῳ τῆς πλατείας αὐτῆς καὶ τὰ ποταμὸς, ἐντεύθεν καὶ ἐντεύθεν, ξύλον ζωῆς, ποιεῖν καρπὸς δώδεκα, κατὰ μῆνα ἓνα ἕκαστον ἀποδίδειν τὸν καρπὸν αὐτοῦ· v. 5, καὶ βα-

βασιλευσθσιν εις τας αιωνας των αιωνων. II,
 7. τω νικωντι δωσω αυτω φαγειν εκ τς ζυ-
 λς της ζωης, ο εστιν εν μεσω τς παραδεισς
 τς Θες. II, 17. τω νικωντι δωσω αυτω φα-
 γειν απο τς μαννας τς κεκρυμμενς; cf *Eich-*
hornium ad h. l. cap. III, 12. ο νικων,
 ποιησω αυτον συλον εν τω ναω τς Θες μς,
 και εξω σ μη εξελθῃ ετι· και γραψω επ'
 αυτον το ονομα της πολεως τς Θες, της
 καινης Ιερουσαλημ, ἡ καταβαινουσα εκ τς
 ορανς απο τς Θες μς. IV Esdr. II, 11. 12.
Dabo eis tabernacula aeterna, quae praepara-
ueram illis. Lignum vitae erit illis in odore
unguenti, et non laborabunt neque fatigabun-
tur. VIII, 52. 53. Vobis apertus est paradi-
sus, plantata est arbor vitae, praeparatum est
futurum tempus, aedificata est ciuitas (העיר),
probata est requies, perfecta est bonitas et per-
fecta sapientia. Radix mali signata est a vobis.

§. 47.

De ζωῇ αἰωνίῳ.

Nam rebus cunctis nunc in integrum
 suum statum, e quo per protoplastorum
 la-

lapsum olim ejectae fuerant, restitutis, non amplius erit mors¹⁾, et Israelitae his nouis in Hierosolymis, ministrantibus illis angelis²⁾, perpetua fruentur felicitate, quae est ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος³⁾. Cuius uero gentiles prorsus erunt expertes, ad quos quippe non pertinebit noua Hierosolyma adire⁴⁾.

1) Apoc. XXI, 4. ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἐτι. 1 Cor. XV, 26. ἔχρατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος, cf. v. 54 — 56. IV Esdr. VIII, 53. 54. *Infirmity and tinea a vobis absconsa est, et in infernum fugit corruptio in obliuione. Transierunt dolores et ostensus est in fine thesaurus immortalitatis.* Cf. Sap. II, 24.

2) Apoc. XXI, 12. ἐπὶ ταῖς πυλῶσιν ἀγγέλους δώδεκα. *Othioth R. Akkiua fol. 18. col 2.* לפני כל אחד ואחד עומדים שלושה מלאכי צדיקים (τῶν) *coram unoquoque* (τῶν) *stabunt tres angeli ministerii ad ministrandum iis.* Inde mihi videtur petenda esse formula τὰς ἀγγέλους κρῖνειν (טכש, gebieten) 1 Cor. VI, 3.

4) Matth. XIX, 16. Joh. III, 15. 16. 36. Gal. VI, 8. 1 Tim. I, 16. יִיָּהּ דְּלִילָא Dan. XII, 2. נִמְלֵץ יִיָּהּ Targ. Ps. 21, 5. 49, 10.

4) Videlicet ad illos non pertinet ἡ μερίς τῶν κληρῶν τῶν ἁγίων Col. I, 12. vel ἡ κληρονομία ἐν τοῖς ἡγιασμένοις Act. XX, 32. XXVI, 18. Apoc. XXI, 27. καὶ ὃ μὴ εἰσελθῇ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινὸν καὶ ποισὶν βδελυγμὰ καὶ ψεῦδος, εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τῶν ἁγίων.

§. 48.

De Θανάτῳ αἰωνίῳ.

Videlicet hi extrinsecus quidem Israelitas summis voluptatibus perfusos ad aliquod tempus admirabundi adspicient¹⁾, deinde vero longe plurimi ex iis²⁾ ab angelis Messiae³⁾ vna cum malis geniis⁴⁾ in Tartarum praecipitabuntur⁵⁾, quo κολάσει αἰωνίῳ⁶⁾ angentur et cruciabuntur, quae est ὁ Θάνατος ὁ αἰώνιος⁷⁾ vel ὁ Θάνατος δευτερός⁸⁾.

1) Apoc. XXII, 14. 15. μακαριοι ποιουντες τας εντολας αυτες, ινα εσαι η εξεστια αυτων επι το ξυλον της ζωης, και τοις πυλωσιν εισελθωσιν εις την πολιν. Εξω δε οι κυνες, και οι φαρμακοι και οι πορνοι και οι φονεις και οι ειδωλολατραι και πας ο φιλων και ποιων ψευδος. *Othioth R. Akkiva* l. cit. באותה שעה באין הרשעים לפתח גן עדן ועומדין להסתכל בטובתן של צדיקים - - - מיד נופלים רשעים על פניהם ופותחים את פיהם בשכחו של הקבה ושל צדיקים ואומרים אשרי העם שככה לו *hac ipsa hora venient improbi ad portam paradisi et stabunt adspicientes felicitatem justorum: - - extemplo procumbent improbi in faciem et aperient os suum ad laudandum Deum S. B. et justos, dicentes: beatus est populus, cui ita contigit.*

2) IV Esdr. VIII, 55 — 59. *Noli ergo adjicere inquirendo de multitudine eorum, qui pereunt. Nam et ipsi accipientes libertatem, spreuerunt Altissimum et legem eius contempserunt et vias eius dereliquerunt. Adhuc autem justos eius conculcauerunt. Et dixerunt in corde suo, non esse Deum, et quidem scientes quoniam moriuntur. Sicut enim vos suscipient quae prae-*
dicta

dicta sunt; sic eos sitis et cruciatus, quae praeparata sunt. — Omnino quidem is vehementer lapsus esse atque Judaeis injurias intulisse censendus sit, qui dicere velit, eos gentiles ad unum omnes ad aeterna supplicia damnassee; id tamen certum est, illos gentiles benefactorum laude conspicuos haud dignos judicasse, qui in societatem beatorum Israelitarum adducerentur. Iis nimirum id tantum contingere putarunt, ut in amoeniora et laetiora τ8 αἶδ8 loca a Deo ablegarentur; cf. supra §. 54. uot. 8.

3) Matth. XIII, 41. 42. ἀποστέλει ὁ υἱὸς τ8 ἀνθρώπων τ8 ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τ8 ποιῶντας τὴν ἀνομίαν· καὶ βάλλουσιν αὐτοὺς εἰς τὴν καμίνον τ8 πυρός· ἐκεῖ εἰν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. cf. v. 49. 50.

4) Maatth. XXV, 41. πορεύεσθε ἀπ' ἐμὲ οἱ κατα-
 ηράμενοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοίμασ-
 μένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.
 II Petr. II, 4.

5) Apoc. XX, 15. εἰ τις & ἔυρεθῇ ἐν τῇ βιβλῷ
τῆς ζωῆς γεγραμμένος, ἐβληθῇ εἰς τὴν λιμ-
νην τῆς πυρός.

6) Matth. XXV, 46. חרפות לראון עולם Dan.
XII, 2.

7) Matth. X, 28.

8) Apoc. XX, 14. καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ αἴδης
ἐβληθῆσαν εἰς τὴν λιμνὴν τῆς πυρός· ἔστος
ἐστὶν ὁ δεύτερος θάνατος; II, 11. ὁ νικῶν
& μὴ ἀδικῆθῃ ἐκ τῆς θανάτου τῆς δευτέρας,
XX, 6. XXI, 8. מוֹתָא תְּנִינָא. Targ. Hieroso-
lym. Dent. XXXIII, 6. יחי ראובן בעלמא
הדין ולא ימורח במותא תנינא דבה מיתין
; רשעיא לעלמא דאתי. *Viuat Ruben in sae-
culo hoc, neque moriatur morte secunda, qua
moriuntur improbi in saeculo futuro.*

§. 49.

De regno a Messia Deo tradendo.

Quibus omnibus rite peractis, Messias
munere suo ex omnibus partibus bene per-
functus regnum tradet Deo¹⁾, cui tamen
in omnia saecula secundo loco²⁾ adsidebit.

1) 1 Cor. XV, 28. ὅταν δε ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγησεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πασὶ. Cum ea, quae his verbis protulit S. Apostolus, vix ac ne vix quidem cum doctrina N. T. de diuina Jesu Christi natura conciliari possint, ad ea rejicienda sunt, quae alibi satis abunde Christologiae judaicae congruenter disputauit.

2) ἐν δεξιᾷ Θεοῦ 1 Petr. III, 22. Col. III, 1. Hebr I, 3. VIII, 1. Act. VIII, 55. 56. II, 33. Cf. *Knappii Progr. de Christo ad dextram Dei sedente*, Halae, 1787. 4.

ERLANGAE

TYPIS HILPERTIANIS.

Sphalmata typographica.

Pag. 9. lin. 22. pro liquidem lege *liquidum*. p. 15 l. 21 pr. impedimendo l. *impedimento* p. 21 l. 10 pr. im l. *in*. p. 41 l. 9 pr. εσχατον l. *εχατον*. p. 49. l. 1 סגן l. סגן. p. 69 l. 11 pr. auten l. *autem*. p. 72 l. 12 pr. Nanzian l. *Naxian*. p. 73 l. 13 ואחר l. ואחר pr. וברוח l. *יברוח*. p. 76 l. 17 pr. instilasse l. *instillasse*. p. 77 l. 15 pr. Salzb. l. *Sulzb.* p. 77 l. 16 Schoettgeni l. *Schoettgenii*. p. 78 l. 21 pr. יוסף l. *יוסף*. p. 78. l. 24 pr. יוסף l. *יוסף*. p. 79 l. 12 pr. חלקי l. *חלקי*. p. 80 l. 13 pr. soharic. l. *soharic*. p. 80 l. 23 pr. confodetur l. *confodietur*. p. 84 l. 20 post Jon. adde Jes. p. 88 l. 12 pr. παρθενογενεας l. *παρθενογενεις*. p. 100 l. 19 pr. ירום l. *ירום*. p. 114 l. 13 pr. ητις l. *ητις*. p. 121 l. 11 pr. ενεργητικον l. *ευεργητικον*. p. 127 l. 10 pr. vnigentum l. *vnigenitum*. p. 128. l. 5. p. ατμεις l. *ατμεις*. p. 134 l. 14 pr. inferiorum l. *inferiorum*. p. 146 l. 2 pr. δ- l. *δ-* p. 146 l. 14 pr. רי l. *רי*. p. 156 l. 20 pr. לפניר l. *לפניר*. p. 182 l. 22 pr. סמאל Samael l. *סמאל Sammael*.

Ultimae plagulae ac Praefatio, quae, auctore libri absente, typis exscriptae sunt, pluribus adulteratae sunt vitiis typographicis, quae B. L. corrigit. Ex iis enim spatii angustia tantum haec duo indicare patitur: *Prooemio* pag. IX pro *fereant* lege lin. 3. *ferant*, et in *Dedicatione* pag. III post *ecclesiae Neapolitanae* ommissum est: *Superintendenti ac*.

Bertholdt, Leonhard,

Christologia Iudaeorum Iesu apostolorumque aetate in compendium redacta
observationibusque illustrata

Erlangae 1811

Exeg. 100 c

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10409990-6